

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς (13. Cariyāpiṭaka-
aṭṭhakathā)

3. Το κεφάλαιο για τον Γιουντχάντζαγια (3. Yudhañjayavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς

3. Yudhañjayavaggo

1. Yudhañjayacariyāvaṇṇanā

1. Tatiyavaggassa paṭhame amitayasoti aparimitaparivāravibhavo. Rājaputto yudhañjayoti rammanagare sabbadattassa nāma rañño putto nāmena yudhañjayo nāma.

Ayañhi bārāṇasī udayajātake surundhananagaraṃ nāma jātā. Cūlasutasomajātake sudassanaṃ nāma, soṇanandajātake brahmavaḍḍhanaṃ nāma, khaṇḍahālajātake pupphavatī nāma, imasmiṃ pana yudhañjayajātake rammanagaraṃ nāma ahosi, evamassa kadāci nāmaṃ parivattati. Tena vuttaṃ - “rājaputtoti rammanagare sabbadattassa nāma rañño putto”ti. Tassa pana rañño puttasaḥassaṃ ahosi. Bodhisatto jeṭṭhaputto, tassa rājā uparajjaṃ adāsi. So heṭṭhā vuttanayeneva divase divase mahādānaṃ pavattesi. Evaṃ gacchante kāle bodhisatto ekadivasaṃ pātova rathavaraṃ abhiruhitvā mahantena sirivibhavena uyyānakīḷaṃ gacchanto rukkhaggatiṇaggaśākhaggamakkaṭakasuttajālādīsu muttājālākārena lagge ussāvabindū disvā “samma sārathi, kiṃ nāmeta”nti pucchitvā “ete, deva, himasamaye patanakaussāvabindū nāmā”ti sutvā divasabhāgaṃ uyyāne kīḷitvā sāyanhakāle paccāgacchanto te adisvā “samma sārathi, kahaṃ te ussāvabindū, na te idāni passāmī”ti pucchitvā “deva, sūriye uggacchante sabbe bhijjitvā vilayaṃ gacchantī”ti sutvā “yathā ime uppajjitvā bhijjanti, evaṃ imesaṃ sattānaṃ jīvitasaṅkhārāpi tiṇagge ussāvabindusadisāva, tasmā mayā byādhijarāmarañehi apīḷiteneva mātāpitāro āpucchitvā pabbajituṃ vaṭṭatī”ti ussāvabindumeva āramaṇaṃ katvā āditte viya tayo bhava passanto attano gehaṃ āgantvā alaṅkatapaṭiyattāya vinicchayasālāya nisinnassa pitu santikameva gantvā pitaraṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhito pabbajjaṃ yāci. Tena vuttaṃ -

“Ussāvabindum sūriyātape, patitaṃ disvāna saṃvijjīṃ.

2. “Taññevādhīpatiṃ katvā, saṃvegamanubrūhayiṃ;
Mātāpitū ca vanditvā, pabbajjamaṇuyācaha”nti.

Tattha sūriyātapeti sūriyātapahetu, sūriyasmisamphassanimittaṃ.
“Sūriyātapenā”tipi pāṭho. Patitaṃ disvānāti vinaṭṭhaṃ passitvā, pubbe rukkhaggādīsu muttājālādīākārena laggaṃ hutvā dissamānaṃ sūriyasmisamphassena vinaṭṭhaṃ paññācakkhunā oloketvā. Saṃvijjinti yathā etāni, evaṃ sattānaṃ jīvitānīpi lahuṃ lahuṃ bhijjamānasabhāvānīti aniccatāmanasikāravasena saṃvegamaṇāpajjīṃ.

Taññevādhīpatiṃ katvā, saṃvegamanubrūhayinti taññeva ussāvabindūnaṃ aniccataṃ adhipatiṃ mukhaṃ pubbaṅgamaṃ purecārikaṃ katvā tatheva sabbasaṅkhārānaṃ ittaratṭhitikataṃ parittakālatāṃ manasikaronto ekavāraṃ uppannaṃ saṃvegaṃ punappunaṃ uppādanena anuvaḍḍhesiṃ.

Pabbajjamanuyācahanti “tiṇagge ussāvabindū viya na ciraṭṭhitike sattānaṃ jīvite mayā byādhijarāmaṇehi anabhibhūteneva pabbajitvā yattha etāni na santi, taṃ amataṃ mahānibbānaṃ gavesitabba”nti cintetvā mātāpitaro upasaṅkamitvā vanditvā “pabbajjaṃ me anujānāthā”ti te ahaṃ pabbajjaṃ yāciṃ. Evaṃ mahāsattena pabbajjāya yācitāya sakalanagare mahantaṃ kolāhalamahosi - “uparājā kira yudhañjaya pabbajitukāmo”ti.

Tena ca samayena kāsiraṭṭhavāsino rājānaṃ daṭṭhuṃ āgantvā rammake paṭivasanti. Te sabbepi sannipatiṃsu. Iti sapariso rājā negamā ceva jānapadā ca bodhisattassa mātā devī ca sabbe ca orodhā mahāsattaṃ “mā kho tvaṃ, tāta kumāra, pabbajī”ti nivāresuṃ. Tattha rājā “sace te kāmehi ūnaṃ, ahaṃ te paripūrayāmi, ajjeva rajjaṃ paṭipajjhāmi”ti āha. Tassa mahāsatto -

“Mā maṃ deva nivārehi, pabbajantaṃ rathesabha;
Māhaṃ kāmehi sammatto, jarāya vasamanvagū”ti. -

Attano pabbajjāchandameva vatvā taṃ sutvā saddhiṃ orodhehi mātuyā karuṇaṃ paridevantiyā -

“Ussāvova tiṇaggamhi, sūriyuggamanaṃ pati;
Evamāyu manussānaṃ, mā maṃ amma nivārayā”ti. -

Attano pabbajjākāraṇaṃ kathetvā nānappakāraṃ tehi yāciyamānopi abhisamvaḍḍhamānasaṃvegattā anosakkitaṃ mānaso piyatare mahati ñātiparivaṭṭe ulāre rājissariye ca nirapekkhacitto pabbaji. Tena vuttaṃ -

3. “Yācanti maṃ pañjalikā, sanegamā saraṭṭhakā;
Ajjeva putta paṭipajja, iddhaṃ phītaṃ mahāmahiṃ.
4. “Sarājake sahorodhe, sanegame saraṭṭhake;
Karuṇaṃ paridevante, anapekkho pariccaji”nti.

3-4. Tattha pañjalikāti paggahitaañjalikā. Sanegamā saraṭṭhakāti negamehi ceva raṭṭhavāsīhi ca saddhiṃ sabbe rājapurisā “mā kho, tvaṃ deva, pabbajī”ti maṃ yācanti. Mātāpitaro pana ajjeva putta paṭipajja, gāmanigamarājadhāniabhivuddhiyā vepullappattiyā ca, iddhaṃ vibhavasārasampattiyā sassādinipphattiyā ca, phītaṃ imaṃ mahāmahiṃ anusāsa, chattaṃ ussāpetvā rajjaṃ kārehīti yācanti. Evaṃ pana saha raññāti sarājake, tathā sahorodhe sanegame saraṭṭhake mahājane yathā suṇantānampi pageva passantānaṃ mahantaṃ kāruṇṇaṃ hoti, evaṃ karuṇaṃ paridevante tattha tattha anapekkho alaggacitto “ahaṃ tadā pabbaji”nti dasseti.

5-6. Idāni yadatthaṃ cakkavattisirisadisam rajjasiriṃ piyatare ñātibandhave pahāya siniddhaṃ pariggahaparijanaṃ lokābhimaṭṭhaṃ mahantaṃ yasaṅca nirapekkho pariccajinti dassetuṃ dve gāthā abhāsi.

Tattha kevalanti anavasesaṃ itthāgāraṃ samuddapariyantaṅca pathaviṃ pabbajjādhippāyena cājamāno evaṃ me sammāsambodhi sakkā adhigantunti bodhiyāyeva kāraṇā na kiñci cintesiṃ, na tattha īsakaṃ laggaṃ janesinti attho. Tasmāti yasmā mātāpitaro taṅca mahāyasaṃ rajjaṅca me na dessaṃ, piyameva, tato pana sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbaññūtaññānameva mayhaṃ piyataraṃ, tasmā mātādīhi saddhiṃ rajjaṃ ahaṃ tadā pariccajinti.

Tadetaṃ sabbaṃ pariccajivā pabbajjāya mahāsatte nikkhamante tassa kaniṭṭhabhātā yudhiṭṭhilakumāro nāma pitaraṃ vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā bodhisattaṃ anubandhi. Te ubhopi nagarā nikkhamma mahājanaṃ nivattetvā himavantaṃ pavisitvā manorame tḥāne assamapadaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīñṇāyo nibbattetvā vanamūlaphalādīhi yāvajīvaṃ yāpetvā brahmalokaparāyanā ahesuṃ. Tenāha bhagavā -

“Ubho kumārā pabbajitā, yudhañjāyo yudhiṭṭhilo;
Pahāya mātāpitāro, saṅgaṃ chetvāna maccuno”ti.

Tattha saṅgaṃ chetvāna maccunoti maccumārassa sahakārikāraṇabhūtattā santakaṃ rāgadosamohasaṅgaṃ vikkhambhanavasena chinditvā ubhopi pabbajitāti.

Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, yudhiṭṭhilakumāro ānandatthero, yudhañjāyo lokanātho.

Tassa pabbajjato pubbe pavattitamahādānāni ceva rajjādipariccāgo ca dānapāramī, kāyavacīsaṃvaro sīlapāramī, pabbajjā ca jhānādhigamo ca nekkhammapāramī, aniccato manasikāraṃ ādiṃ katvā abhiññādhigamapariyosānā paññā dānādīnaṃ upakārānupakāradhammapariggaṇhanapaññā ca paññāpāramī, sabbattha tadatthasādhanaṃ vīriyaṃ vīriyapāramī, ñāṇakhanti adhivāsanakhanti ca khantipāramī, paṭiññāya avisaṃvādanaṃ saccapāramī, sabbattha acalasamādānādhīttānaṃ adhiṭṭhānapāramī, sabbasattesu hitacittatāya mettābrahmavihāravasena ca mettāpāramī, sattaśāṅkhārakatavippakāraupekkhanavasena upekkhābrahmavihāravasena ca upekkhāpāramīti dasa pāramiyo labbhanti. Viseso pana nekkhammapāramīti veditabbā. Tathā akitticariyāyaṃ viya idhāpi mahāpurisassa acchariyaguṇā yathārahaṃ niddhāretabbā. Tena vuccati “evaṃ acchariyā hete, abbhūtā ca mahesino...pe... dhammassa anudhammato”ti.

Yudhañjayacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Somanassacariyāvaṇṇanā

7. Dutiye indapatthe puruttameti evaṃnāmake nagaravare. Kāmitoti mātāpituādīhi “aho vata eko putto uppajjeyyā”ti evaṃ cirakāle patthito. Dayitoti piyāyito. Somanassoti vissutoti “somanasso”ti evaṃ pakāsanāmo.

8. Sīlavāti dasakusalakammaphasīlena ceva ācārasīlena ca samannāgato. Guṇasampannoti saddhābāhusaccādiguṇehi upeto, paripuṇṇo vā. Kalyāṇapaṭibhānavāti taṃtaṃmitikattabbasādhanaṃ upāyakosallasāṅkhātena ca sundarena paṭibhānena samannāgato. Vuḍḍhāpacāyīti mātāpitāro kule jeṭṭhāti evaṃ ye jātivuḍḍhā, ye ca sīlādiguṇehi vuḍḍhā, tesaṃ apacāyanasīlo. Hirīmāti pāpajigucchanaḷakkhaṇāya hiriyaṃ samannāgato. Saṅgahesu ca kovidoti dānapiyavacanaatthacariyāsamānattatāsaṅkhātehi catūhi saṅgahavatthūhi yathārahaṃ sattānaṃ saṅgaṇhanesu kusalo. Evarūpo reṇussa nāma kururājassa putto somanassoti vissuto yadā homīti sambandho.

9. Tassa rañño patikaroti tena kururājena pati abhikkhaṇaṃ upakattabbabhāvena patikaro vallabho. Kuhakatāpasoti asantaguṇasambhāvanalakkhaṇena kohaññaṃ jīvitakappanako eko tāpaso, tassa rañño sakkātabbo ahosi. Ārāmanti phalārāmaṃ,

yattha eḷālukaḷābukaṃbhaṇḍatipusādivalliphalāni ceva taṇḍuleyyakādisākañca ropīyati. Mālāvacchanti jātīatimuttakādipupphagacchaṃ, tena pupphārāmaṃ dasseti. Ettha ca ārāmaṃ katvā tattha mālāvacchañca yathāvuttaphalavacchañca ropetvā tato laddhadhanaṃ saṃharitvā t̐apento jīvatīti attho veditabbo.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - tadā mahārakkhito nāma tāpaso pañcasatatāpasaparivāro himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ caranto indapatthanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā sapariso piṇḍāya caranto rājadvāraṃ pāpuṇi. Rājā isigaṇaṃ disvā iriyāpathe pasanno alaṅkatamahātale nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā “bhante, imaṃ vassārattaṃ mama uyyāneyeva vasathā”ti vatvā tehi saddhiṃ uyyānaṃ gantvā vasanaṭṭhānāni kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā nikkhami. Tato paṭṭhāya sabbepi te rājanivesane bhuñjanti.

Rājā pana aputtako putte pattheti, puttā nuppajjanti. Vassārattaccayena mahārakkhito “himavantaṃ gamissāmā”ti rājānaṃ āpucchitvā rañña katasakkārasammāno nikkhamitvā antarāmagge majjhanhikasamaye maggā okkamma ekassa sandacchāyassa rukkhassa heṭṭhā sapariso nisīdi. Tāpasā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ - “rājā aputtako, sādhu vatassa sace rājaputtaṃ labheyyā”ti. Mahārakkhito taṃ kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no”ti upadhārento “bhavissatī”ti ñatvā “mā tumhe cintayittha, ajja paccūsakāle eko devaputto cavitvā rañño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattissatī”ti āha.

Taṃ sutvā eko kūṭajaṭilo “idāni rājakulūpako bhavissāmī”ti cintetvā tāpasānaṃ gamanakāle gilānālayaṃ katvā nipajjitvā “ehi gacchāmā”ti vutte “na sakkomī”ti āha. Mahārakkhito tassa nipannakāraṇaṃ ñatvā “yadā sakkosi, tadā āgaccheyyāsī”ti isigaṇaṃ ādāya himavantameva gato. Kuhako nivattitvā vegena gantvā rājadvāre t̐atvā “mahārakkhitassa upaṭṭhākatāpasaso āgato”ti rañño ārocāpetvā rañña vegena pakkosāpito pāsādaṃ abhiruyha paññatte āsane nisīdi. Rājā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinna isīnaṃ ārogyaṃ pucchitvā “bhante, atikhippaṃ nivattittha, kenatthena āgatatthā”ti āha.

Mahārāja, isigaṇo sukhanisinnō “sādhu vatassa sace rañño vaṃsānurakkhako putto uppajjeyyā”ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Ahaṃ taṃ kathaṃ sutvā “bhavissati nu kho rañño putto, udāhu no”ti dibbacakkhunā olokento “mahiddhiko devaputto cavitvā aggamaheṣiyā sudhammāya kucchimhi nibbattissatī”ti disvā “ajānantā gabbhaṃ nāseyyuṃ, ācikkhissāmi tāva na”nti tumhākaṃ kathanatthāya āgato, kathitaṃ vo mayā, gacchāmaha”nti. Rājā “bhante, na sakkā gantu”nti haṭṭhatuṭṭho pasannacitto kuhakatāpasasā uyyānaṃ netvā vasanaṭṭhānaṃ saṃvidahitvā adāsi. So tato paṭṭhāya rājakule bhuñjanto vasati, “dibbacakkhuko”tvevassa nāmaṃ ahosi.

Tadā bodhisatto tāvatimsabhavanato cavitvā tattha paṭisandhiṃ gaṇhi, jātassa ca nāmaggaṇadivase “somanasso”ti nāmaṃ kariṃsu. So kumārāparihārena vaḍḍhati. Kuhakatāpasopi uyyānassa ekapasse nānappakāraṃ sūpeyyasākañca phalavallīādayo ca ropetvā paṇṇikānaṃ hatthe vikkiṇanto dhanasā saṃharati. Atha bodhisattassa sattavassikakāle rañño paccanto kupito. So “tāta, dibbacakkhutāpase mā pamajjā”ti kumāraṃ paṭicchāpetvā paccantaṃ vūpasametum gato.

10-13. Atheskadivasasā kumāro “jaṭilaṃ passissāmī”ti uyyānaṃ gantvā kūṭajaṭilaṃ ekaṃ gandhikakāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā ubhohi hatthehi dve ghaṭe gahetvā sākavatthusmiṃ udakaṃ siñcantaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo attano

samaṇadhammaṃ akatvā paṇṇikakammaṃ karotī”ti ñatvā “kiṃ karosi paṇṇikagahapatikā”ti taṃ lajjāpetvā avanditvā eva nikkhami.

Kūṭajaṭilo “ayaṃ idāneva evarūpo, pacchā ‘ko jānāti kiṃ karissatī”ti idāneva naṃ nāsetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā rañño āgamanakāle pāsāṇaphalakaṃ ekamantaṃ khipitvā pāṇiyaghaṭaṃ bhinditvā paṇṇasālāya tiṇāni vikiritvā sarīraṃ telena makkhetvā paṇṇasālaṃ pavisitvā sasīsaṃ pārupitvā mahādukkhappatto viya mañce nipajji. Rājā āgantvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ apavisitvāva “mama sāmikaṃ dibbacakkhukaṃ passissāmī”ti paṇṇasāladvāraṃ gantvā taṃ vippakāraṃ disvā “kiṃ nu kho eta”nti anto pavisitvā taṃ nipannaṃ disvā pāde parimajjanto pucchi - “kena, tvaṃ bhante, evaṃ viheṭṭhito, kamajja yamalokaṃ nemi, taṃ me sīghaṃ ācikkhā”ti.

Taṃ sutvā kūṭajaṭilo nitthunanto uṭṭhāya diṭṭho, mahārāja, tvaṃ me, passitvā tayi vissāseṇa ahaṃ imaṃ vippakāraṃ patto, tava puttenamhi evaṃ viheṭṭhitoti. Taṃ sutvā rājā coraghātake āṇāpesi - “gacchatha kumārassa sīsaṃ chinditvā sarīrañcassa khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā rathiyā rathiyaṃ vikirathā”ti. Te mātara alaṅkaritvā attano aṅke nisīdāpitaṃ kumāraṃ ākaḍḍhiṃsu - “rañña te vadho āṇatto”ti. Kumāro maraṇabhayaṭajjito mātu aṅkato vuṭṭhāya - “rañño maṃ dassetha, santi rājakiccānī”ti āha. Te kumārassa vacanaṃ sutvā māretuṃ avisahantā goṇaṃ viya rajjuyā parikaḍḍhantā netvā rañño dassesuṃ. Tena vuttaṃ “tamahaṃ disvāna kuhaka”ntiādi.

Tattha thusarāsīṃva ataṇḍulanti taṇḍulakaṇehi virahitaṃ thusarāsīṃ viya, dumaṃva rukkhaṃ viya, anto mahāsusiraṃ. Kadaliṃva asāraṃ sīlādisārarahitaṃ tāpasam ahaṃ disvā natthi imassa satam sādhuṇaṃ jhānādidhammo. Kasmā? Sāmañña samaṇabhāvā sīlamattatopi apagato parihīno ayaṃ, tathā hi ayaṃ hirīsukkadhammajahito pajahitahirisaṅkhātasukkadhammo. Jīvitavuttikāraṇāti “kevalaṃ jīvitasseva hetu ayaṃ tāpasaliṅgena caratī”ti cintesinti dasseti. Parantiḥīti paranto paccanto nivāsabhūto etesaṃ atthīti parantino, sīmantarikavāsino. Tehi parantiḥi aṭṭavikehi paccantadeso khobhito ahosi. Taṃ paccantakopaṃ nisedhetuṃ vūpasametūṃ gacchanto mama pitā kururājā “tāta somanassakumāra, mayhaṃ sāmikaṃ uggaṭāpanaṃ ghoratapaṃ paramasantindriyaṃ jaṭilaṃ mā pamajji. So hi amhākaṃ sabbakāmadado, tasmā yadicchakaṃ cittaruciyaṃ tassa cittānukūlaṃ pavattehi anuvattehī”ti tadā maṃ anusāsīti dasseti.

14. Tamahaṃ gantvānupaṭṭhānanti pitu vacanaṃ anatikkanto taṃ kūṭatāpasam upaṭṭhānatthaṃ gantvā taṃ sākavatthusmiṃ udakaṃ āsiñcantaṃ disvā “paṇṇiko aya”nti ca ñatvā kacci te, gahapati, kusalanti, gahapati, te sarīrassa kacci kusalaṃ kusameva, tathā hi sākavatthusmiṃ udakaṃ āsiñcasi. Kiṃ vā tava hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā āharīyatu, tathā hi paṇṇikavuttiṃ anutiṭṭhasīti idaṃ vacanaṃ abhāsīṃ.

15. Tena so kupito āsīti tena mayā vuttagahapativādena so mānanissito mānaṃ allīno kuhako mayhaṃ kupito kuddho ahosi. Kuddho ca samāno “ghātāpemi tuvaṃ ajja, raṭṭhā pabbājayāmi vā”ti āha.

Tattha tuvaṃ ajjāti, tvaṃ ajja, idāniyeva rañño āgatakāleti attho.

16. Nisedhayitvā paccantanti paccantaṃ vūpasametvā nagaraṃ apaviṭṭho taṅkhaṇaṇṇeva uyyānaṃ gantvā kuhakaṃ kuhakatāpasam kacci te, bhante, khamanīyaṃ, sammāno te pavattitoti kumārena te sammāno pavattito ahosi.

17. Kumāro yathā nāsiyoti yathā kumāro nāsiyo nāsetabbo ghātāpetabbo, tathā so pāpo tassa rañño ācikkhi. Āṇāpesīti mayhaṃ sāmike imasmiṃ dibbacakkhutāpase sati kiṃ mama na nipphajjati, tasmā puttena me attho natthi, tatopi ayameva seyyoti cintetvā āṇāpesi.

18. Kinti? Sīsaṃ tattheva chinditvāti yasmiṃ tḥāne taṃ kumāraṃ passatha, tattheva tassa sīsaṃ chinditvā sarīrañcassa katvāna catukhaṇḍikaṃ caturō khaṇḍe katvā rathiyā rathiyaṃ nīyantā vīthito vīthiṃ vikkhipantā dassetha. Kasmā? Sā gati jaṭilahīlītāti yehi ayaṃ jaṭilo hīlito, tesāṃ jaṭilahīlītānaṃ sā gati sā nipphatti so vipākoti. Jaṭilahīlītāti vā jaṭilahīlanahetu sā tassa nipphattīti evañcetha attho daṭṭhabbo.

19. Tatthāti tassa rañño āṇāyaṃ, tasmīṃ vā tāpasassa paribhave. Kāraṇikāti ghātakā, coraghātakāti attho. Caṇḍāti kurūrā. Luddāti sudāruṇā. Akāruṇāti tasseeva vevacanaṃ kataṃ. “Akaruṇā”tipi pāli, nikkaruṇāti attho. Mātu anke nisinnassāti mama mātu sudhammāya deviyā ucchaṅge nisinnassa. “Nisinnassā”ti anādare sāmivacanaṃ. Ākaḍḍhitvā nayanti manti mātara alaṅkaritvā attano anke nisīdāpitaṃ maṃ rājāṇāya te coraghātakā goṇaṃ viya rajjuyā ākaḍḍhitvā āghātanaṃ nayanti. Kumāre pana nīyamāne dāsigaṇaparivutā saddhiṃ orodhehi sudhammā devī nāgarāpi “mayaṃ niraparādhaṃ kumāraṃ māretuṃ na dassāmā”ti tena saddhiṃyeva agamaṃsu.

20. Bandhataṃ gāḷhabandhananti gāḷhabandhanaṃ bandhantānaṃ tesāṃ kāraṇikapurisānaṃ. Rājakiriyāni atthi meti mayā rañño vattabbāni rājakkicāni atthi. Tasmā rañño dassetha maṃ khippanti tesāṃ ahaṃ evaṃ vacanaṃ avacaṃ.

21. Rañño dassayīṃsu, pāpassa pāpasevinoti attanā pāpasīlassa lāmakācārassa kūṭatāpasassa sevanato pāpasevino rañño maṃ dassayīṃsu. Disvāna taṃ saññāpesinti taṃ mama pitaraṃ kururājānaṃ passitvā “kasmā maṃ, deva, mārāpesī”ti vatvā tena “kasmā ca pana tvaṃ mayhaṃ sāmikaṃ dibbacakkhutāpasāṃ gahapativādena samudācari. Idañcidañca vipākāraṃ karī”ti vutte “deva, gahapatiññeva ‘gahapati’ti vadantassa ko mayhaṃ doso”ti vatvā tassa nānāvidhāni mālāvacchāni ropetvā pupphapaṇṇaphalāphalādīnaṃ vikkiṇanaṃ hatthato cassa tāni devasikaṃ vikkiṇantehehi mālākārapaṇṇikehi saddahāpetvā “mālāvatthupaṇṇavatthūni upadhārethā”ti vatvā paṇṇasālañcassa pavisitvā pupphādivikkiyaladdhaṃ kahāpaṇakabhaṇḍikaṃ attano purisehi nīharāpetvā rājānaṃ saññāpesiṃ tassa kūṭatāpasabhāvaṃ jānāpesiṃ. Mamañca vasamānayinti tena saññāpanena “saccaṃ kho pana kumāro vadati, ayaṃ kūṭatāpaso pubbe appiccho viya hutvā idāni mahāpariggaho jāto”ti yathā tasmīṃ nibbinno mama vase vattati, evaṃ rājānaṃ mama vasamānesiṃ.

Tato mahāsatto “evarūpassa bālassa rañño santike vasanato himavantāṃ pavisitvā pabbajituṃ yutta”nti cintetvā rājānaṃ āpucchi - “na me, mahārāja, idha vāsena attho, anujānātha maṃ pabbajissāmī”ti. Rājā “tāta, mayā anupadhāretvāva te vadho āṇatto, khama mayhaṃ aparādha”nti mahāsattaṃ khamāpetvā “ajjeva imaṃ rajjaṃ paṭipajjāhī”ti āha. Kumāro “deva, kimatthi mānusakesu bhogesū, ahaṃ pubbe dīgharattaṃ dibbabhogasampattiyo anubhaviṃ, na tatthāpi me saṅgo, pabbajissāmevāhaṃ, na tādisassa bālassa paraneyyabuddhino santike vasāmī”ti vatvā taṃ ovaḍanto -

“Anisamma kataṃ kammaṃ, anavatthāya cintitaṃ;

Bhesajjasseva vebhaṅgo, vipāko hoti pāpako.

“Nisamma ca kataṃ kammaṃ, sammāvatthāya cintitaṃ;
Bhesajjasseva sampatti, vipāko hoti bhadraḥko.

“Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaṇṇato pabbajito na sādhu;
Rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

“Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;
Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati.

“Nisamma daṇḍaṃ paṇayeyya issaro, vegā kataṃ tappati bhūmipāla;
Sammāpaṇīdhī ca narassa atthā, anānutappā te bhavanti pacchā.

“Anānutappāni hi ye karonti, vibhajja kammāyatanāni loke;
Viññuppasatthāni sukhudrayāni, bhavanti buddhānumatāni tāni.

“Āgacchuṃ dovārikā khaggabandhā, kāsāviyā hantu mamaṃ janinda;
Mātuṇca aṅkasmimahaṃ nisinno, ākaḍḍhito sahasā tehi deva.

“Kaṭukañhi sambādhaṃ sukicchaṃ patto, madhurampiyaṃ jīvitaṃ laddha
rāja;
Kicchenahaṃ ajja vadhā pamutto, pabbajjamevābhimano hamasmī”ti. -

Imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tattha anisammāti anupadhāretvā. Anavatthāyāti avavatthapetvā. Vebhaṅgoti vipatti. Vipākoti nipphatti. Asaṇṇatoti asaṃvuto dussīlo. Paṇayeyyāti paṭṭhapeyya. Vegāti vegena sahasā. Sammāpaṇīdhī cāti sammāpaṇīdhiṇā, yoniso ṭhapitena cittaṇa katā narassa atthā pacchā anānutappā bhavanti attho. Vibhajjāti imāni kātuṃ yuttāni, imāni ayuttānīti evaṃ paññāya vibhajitvā. Kammāyatanānīti kammāni. Buddhānumatānīti paṇḍitehi anumatāni anavajjāni honti. Kaṭukanti dukkhaṃ asātaṃ, sambādhaṃ sukicchaṃ maraṇabhayaṃ pattomhi. Laddhāti attano ñāṇabalena jīvitaṃ labhitvā. Pabbajjamevābhimano pabbajjābhimukhacitto evāhamasmi.

Evaṃ mahāsattena dhamme desite rājā devīṃ āmantesi - “devi, tvaṃ puttāṃ nivattehi”ti. Devīpi kumārassa pabbajjameva rocesi. Mahāsatto mātāpitaro vanditvā “sace mayhaṃ doso atthi, taṃ khamathā”ti khamāpetvā mahājanaṃ āpucchitvā himavantābhimukho agamāsi. Gate ca pana mahāsatte mahājano kūṭajaṭilaṃ pothetvā jīvitaṃ khamāpesi. Bodhisattopi sanāgarehi amaccapārisajjādīhi rājapurisehi assumukhehi anubandhiyamāno te nivattesi. Manussesu nivattesu manussavaṇṇenāgantvā devatāhi nīto satta pabbatarājiyo atikkamitvā himavante vissakammunā nimmitāya paṇṇasālāya isipabbajjaṃ pabbaji. Tena vuttaṃ -

22. “So maṃ tattha khamāpesi, mahārajjāṃ adāsi me;
Sohaṃ tamaṃ dālayitvā, pabbajjaṃ anagāriya”nti.

Tattha tamaṃ dālayitvāti kāmādīnavadassanassa paṭipakkhabhūtaṃ sammohatamaṃ vidhamitvā. Pabbajinti upāgacchiṃ. Anagāriyanti pabbajjaṃ.

23. Idāni yadatthaṃ tadā taṃ rājissariyaṃ pariccattaṃ, taṃ dassetuṃ “na me dessa”nti osānagāthamāha. Tassattho vuttanayova.

Evam pana mahāsatte pabbajite yāva soḷasavassakālā rājakule paricārikavesena devatāyeva naṃ upaṭṭhahiṃsu. So tattha jhānābhīññāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Tadā kuhako devadatto ahosi, mātā mahāmāyā, mahārakkhitatāpaso sārīputtatthero, somanassakumāro lokanātho.

Tassa yudhañjayacariyāyaṃ vuttanayeneva dasa pāramiyo niddhāretabbā. Idhāpi nekkhammapāramī atisayavatīti sā eva desanaṃ āruḷhā. Tathā sattavassikakāle eva rājakiccesu samatthatā, tassa tāpasassa kūṭajaṭilabhāvapariggaṇhanaṃ, tena payuttena raññā vadhe āṇatte santāsābhāvo, rañño santikaṃ gantvā nānāyehi tassa sadosataṃ attano ca niraparādhataṃ mahājanassa majjhe pakāsetvā rañño ca paraneyyabuddhitaṃ bālabhāvañca paṭṭhapetvā tena khamāpitepi tassa santike vāsato rājissariyato ca saṃvegamāpajjitvā nānappakāraṃ yāciyamānenapi hatthagataṃ rājasiriṃ kheḷapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā katthaci alaggacittena hutvā pabbajanaṃ, pabbajitvā pavivekārāmena hutvā nacirasseva appakasirena jhānābhīññānibbattananti evamādayo mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Somanassacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ayogharacariyāvaṇṇanā

24. Tatiye ayogharamhi saṃvaḍḍhoti amanussaupaddavaparivajjanatthaṃ caturassasālavasena kate mahati sabbaayomaye gehe saṃvaḍḍho. Nāmenāsi ayogharoti ayoghare jātasamvaḍḍhabhāveneva “ayogharakumāro”ti nāmena pākato ahosi.

25-26. Tadā hi kāsirañño aggamahesiyā purimattabhāve sapatti “tava jātaṃ jātaṃ pajaṃ khādeyya”nti patthanaṃ paṭṭhapetvā yakkhiniyoniyaṃ nibbattā okāsaṃ labhitvā tassā vijātakāle dve vāre putte khādi. Tatiyavāre pana bodhisatto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Rājā “deviyā jātaṃ jātaṃ pajaṃ ekā yakkhinī khādati, kiṃ nu kho katabba”nti manussehi sammantetvā “amanussā nāma ayogharassa bhāyanti, ayogharaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vutte kammāre āṇāpetvā thambhe ādiṃ katvā ayomayeheva sabbagehasambhārehi caturassasālaṃ mahantaṃ ayogharaṃ niṭṭhāpetvā paripakkagabbhaṃ deviṃ tattha vāsesi. Sā tattha dhaññapuññalakkhaṇaṃ puttaṃ vijāyi. “Ayogharakumāro”tvevassa nāmaṃ kariṃsu. Taṃ dhātīnaṃ datvā mahantaṃ ārakkhaṃ saṃvidahitvā rājā deviṃ antepuraṃ ānesi. Yakkhinīpi udakavāraṃ gantvā vessavaṇassa udakaṃ vahanāti jīvitakkhayaṃ pattā.

Mahāsatto ayoghareyeva vaḍḍhitvā viññutaṃ patto, tattheva sabbasippāni uggaṇhi. Rājā puttaṃ soḷasavassuddesikaṃ veditvā “rajjamassa dassāmī”ti amacce āṇāpesi - “puttaṃ me ānethā”ti. Te “sādhū, devā”ti nagaraṃ alaṅkārapetvā sabbālaṅkāravibhūsiṃ maṅgalavāraṇaṃ ādāya tattha gantvā kumāraṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāretvā rañño dassesuṃ. Mahāsatto rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Rājā tassa sarīrasobhaṃ oloketvā

balavasinehena taṃ āliṅgitvā “ajjeva me puttaṃ abhisiñcathā”ti amacce āṇāpesi. Mahāsatto pitaraṃ vanditvā “na mayhaṃ rajjena attho, ahaṃ pabbajissāmi, pabbajjaṃ me anujānāthā”ti āha. Tena vuttaṃ “dukkhena jīvito laddho”tiādi.

Tattha dukkhenāti, tāta, tava bhātikā dve ekāya yakkhiniyā khāditā, tuyhaṃ pana tato amanussabhayato nivāraṇatthaṃ katena dukkhena mahatā āyāsena jīvito laddho. Saṃpīle patipositoti nānāvidhāya amanussarakkhāya sambādhe ayoghare vijāyanakālato paṭṭhāya yāva soḷasavassuppattiyā sambādhe saṃvaḍḍhitoti attho. Ajjeva, putta, paṭipajja, kevalaṃ vasudhaṃ imanti kañcanamālālaṅkatassa setacchattassa heṭṭhā ratanarāsimhi ṭhapetvā tīhi saṅkhehi abhisiñciyamāno imaṃ kulasantakaṃ kevalaṃ sakalaṃ samuddapariyantaṃ tatoyeva saha paṭṭhehīti saraṭṭhakaṃ saha nigamehi mahāgāmehehīti sanigamaṃ aparimitena parivārajanena saddhiṃ sajanaṃ imaṃ vasudhaṃ mahāpathaviṃ ajjeva, putta, paṭipajja, rajjaṃ kārehehīti attho. Vanditvā khattiyaṃ. Añjaliṃ paggaheṭvāna, idaṃ vacanamabravinti khattiyaṃ kāsirājānaṃ mama pitaraṃ vanditvā tassa añjaliṃ paṇāmetvā idaṃ vacanaṃ abhāsiṃ.

27. Ye keci mahiyā sattāti imissā mahāpathaviyā ye keci sattā nāma. Hīnamukkaṭṭhamajjhimi lāmakā ceva uttamā ca, ubhinnaṃ vemajjhe bhavattā majjhimi ca. Sake geheti sabbe te sake gehe. Sakañātibhīti sakehi ñātihi sammodamānā vissaṭṭhā anukkaṇṭhitā yathā vibhavaṃ vaḍḍhanti.

28. Idaṃ loke uttariyanti idaṃ pana imasmiṃ loke asadisāṃ, mayhaṃ eva āveṇikaṃ. Kiṃ pana taṃ saṃpīle mama posananti sambādhe mama saṃvaḍḍhanaṃ. Tathā hi ayogharamhi saṃvaḍḍho, appabhe candasūriyeti candasūriyānaṃ pabhārahite ayoghare saṃvaḍḍhomhīti saṃvaḍḍho amhi.

29. Pūtikunaṇasampunṇāti pūtigandhanānappakāraṇaṇasampunṇā gūthanirayasadisā. Mātu kucchito jīvitasamsaye vattamāne kathaṃ muccitvā nikkhamitvā. Tato ghoratareti tatopi gabbhavāsato dāruṇatare, avissaṭṭhavāsena dukkhe. Pakkhattayoghareti pakkhitto ayoghare, bandhanāgāre ṭhapito viya ahoṣinti dasseti.

30. Yadihanti ettha yadīti nipātamattaṃ. Tādisanti yādisaṃ pubbe vuttaṃ, tādisaṃ paramadāruṇaṃ dukkhaṃ patvā ahaṃ rajjesu yadi rajjāmi yadi ramissāmi, evaṃ sante pāpānaṃ lāmakānaṃ nihīnapurisānaṃ uttamo nihīnatamo siyaṃ.

31. Ukkaṇṭhitomhi kāyenāti aparimuttagabbhavāsādinā pūtikāyena ukkaṇṭhito nibbinno amhi. Rajjenamhi anattikoti rajjenapi anattiko amhi. Yakkhiniyā hatthato muttopi hi nāhaṃ ajarāmaro, kiṃ me rajjena, rajjañhi nāma sabbesaṃ anattānaṃ sannipātaṭṭhānaṃ, tattha ṭhitakālato paṭṭhāya dunnikkhamaṃ hoti, tasmā taṃ anupagantvā nibbutiṃ pariyesissaṃ, yattha maṃ maccu na maddiyeti yattha ṭhitaṃ maṃ mahāsena maccurājā na maddiye na otthareyya na abhibhaveyya, taṃ nibbutiṃ amatamahānibbānaṃ pariyesissāmīti.

32. Evāhaṃ cintayitvānāti evaṃ iminā vuttappakārena nānappakāraṃ saṃsāre ādīnaṃ paccavekkhaṇena nibbāne ānisaṃsadassanena ca yoniso cintetvā. Viravante mahājaneti mayā vippayogadukkhāsahanena viravante paridevante mātāpituppamukhe mahante jane. Nāgova bandhanaṃ chetvāti yathā nāma mahābalo hatthināgo dubbalataraṃ rajjubandhanaṃ sukheneva chindati, evameva

ñātisaṅgādibhedassa tasmiṃ jane taṇhābandhanassa chindanena bandhanaṃ chetvā kānanasaṅkhātāṃ mahāvanaṃ pabbajjūpagamanavasena pāvisiṃ. Osānagāthā vuttatthā eva.

Tattha ca mahāsatto attano pabbajjādhippāyaṃ jānitvā “tāta, kiṃkāraṇā pabbajasi”ti raññā vutto “deva, ahaṃ mātukucchimhi dasa māse gūthaniraye viya vasitvā mātu kucchito nikkhanto yakkhiniyā bhayena soḷasavassāni bandhanāgāre vasanto bahi oloketumpi na labhiṃ, ussadaniraye pakkhitto viya ahosiṃ, yakkhinito muttopi ajarāmaro na homi, maccu nāmesa na sakkā kenaci jinituṃ, bhava ukkaṇṭhitomhi, yāva me byādhijarāmarāṇāni nāgacchanti, tāvadeva pabbajitvā dhammaṃ carissāmi, alaṃ me rajjena, anujānāhi maṃ, deva, pabbajitu”nti vatvā -

“Yamekarattiṃ paṭhamam, gabbhe vasati māṇavo;
Abbhutṭhitova so yāti, sa gaccham na nivattati”ti. -

Ādinā catuvīsatiyā gāthāhi pitu dhammaṃ desetvā “mahārāja, tumhākaṃ rajjaṃ tumhākameva hotu, na mayhaṃ iminā attho, tumhehi saddhiṃ kathenteyeve byādhijarāmarāṇāni āgaccheyyūṃ, tiṭṭhatha tumhe”ti vatvā ayadāmaṃ chinditvā mattahatthi viya, kañcanapañjaraṃ bhinditvā sīhapotako viya, kāme pahāya mātāpitāro vanditvā nikkhami. Athassa pitā “ayaṃ nāma kumāro pabbajitukāmo, kimaṅgaṃ paṇāhaṃ, mamāpi rajjena attho natthi”ti rajjaṃ pahāya tena saddhiṃ eva nikkhami. Tasmiṃ nikkhamante devīpi amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopīti sakalanagaravāsino bhoge chaḍḍetvā nikkhamiṃsu. Samāgamo mahā ahosi, parisā dvādasayojanikā jātā, te ādāya mahāsatto himavantam pāvisi.

Sakko devarājā tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā vissakammaṃ pesetvā dvādasayojanāyāmaṃ sattayojanavitthāraṃ assamapadam kāresi, sabbe ca pabbajitaparikkhāre paṭiyādāpesi. Idha mahāsattassa pabbajjā ca ovādadānañca brahmalokaparāyanatā ca parisāya sammā paṭipatti ca sabbā mahāgovindacariyāyaṃ vuttanayeneva veditabbā.

Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, parisā buddhāparisā, ayogharapaṇḍito lokanātho.

Tassa sesapāraminiddhāraṇā ānubhāvavibhāvanā ca heṭṭhā vuttanayeneva veditabbāti.

Ayogharacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Bhisacariyāvaṇṇanā

34. Catutthe yadā homi, kāsīnaṃ puravaruttameti “kāsī”ti bahuvacanavasena laddhavohārassa raṭṭhassa nagaravare bārāṇasiyaṃ yasmiṃ kāle jātasamvaddho hutvā vasāmīti attho. Bhaginī ca bhātaro satta, nibbattā sottiye kuleti upakañcanādayo cha ahañcāti bhātaro satta sabbakaniṭṭhā kañcanadevī nāma bhaginī cāti sabbe mayaṃ aṭṭha janā mantajjhenaniratatāya sottiye uditodite mahati brāhmaṇakule tadā nibbattā jātāti attho.

35. Bodhisatto hi tadā bārāṇasiyaṃ asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti. Tassa “kañcanakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Athassa padasā vicaraṇakāle aparō putto vijāyi. “Upakañcanakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Tato paṭṭhāya mahāsattam “mahākañcanakumāro”ti samudācaranti. Evaṃ paṭipāṭiyā

satta puttā ahesuṃ. Sabbakaniṭṭhā pana ekā dhītā. Tassā “kañcanadevī”ti nāmaṃ karimṃsu. Mahāsatto vayappatto takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggahetvā paccāgañchi.

Atha naṃ mātāpitāro gharāvāsena bandhitukāmā “attano samānajātikulato te dārikaṃ ānessāmā”ti vadiṃsu. So “amma, tāta, na mayhaṃ gharāvāsena attho. Mayhañhi sabbo lokasannivāso āditto viya sappatibhayo, bandhanāgāraṃ viya palibuddhanaṃ, ukkārabhūmi viya jiguccho hutvā upaṭṭhāti, na me cittaṃ kāmesu rajjati, aññe vo puttā atthi, te gharāvāsena nimantethā”ti vatvā punappunaṃ yācitopi sahāyehi yācāpitopi na icchi, atha naṃ sahāyā “samma, kiṃ pana tvaṃ patthayanto kāme paribhuñjitum na icchasi”ti pucchiṃsu. So tesam attano nekkhammajjhāsayaṃ ārocesi. Tena vuttaṃ “etesam pubbajo āsi”ntiādi.

Tattha etesaṃ pubbajo āsinti etesaṃ upakañcanakādīnaṃ sattannaṃ jeṭṭhabhātiko ahaṃ tadā ahoṃ. Hirīsukkamupāgatoti sukkavipākattā santānassa visodhanato ca sukkaṃ pāpajigucchanaṃ lakkhaṇaṃ hiriṃ bhusaṃ āgato, ativiya pāpaṃ jigucchanto āsinti attho. Bhavaṃ disvāna bhayato, nekkhammābhirato ahanti kāmabhavādīnaṃ vasena sabbaṃ bhavaṃ pakkhāditum āgacchantaṃ caṇḍahatthiṃ viya, hiṃsitum āgacchantaṃ ukkhittāsikaṃ vadhakaṃ viya, sihaṃ viya, yakkhaṃ viya, rakkhasaṃ viya, ghoravisaṃ viya, āsivisaṃ viya, ādittaṃ aṅgāraṃ viya, sappatibhayaṃ bhayānakabhāvato passitvā tato muccanattahañca pabbajjābhirato pabbajitvā “kathaṃ nu kho dhammacariyaṃ sammāpaṭipattiṃ pūreyyaṃ, jhānasamāpattiyo ca nibbatteyya”nti pabbajjākusaladhammapaṭhamajjhānādiabhirato tadā ahaṃ āsinti attho.

36. Pahitāti mātāpitūhi pesitā. Ekamānasāti samānajjhāsayaṃ pubbe mayā ekacchandā manāpacārino mātāpitūhi pahitattā pana mama paṭikkūlaṃ amanāpaṃ vadantā. Kāmehi maṃ nimantenti mahāpitūhi vā ekamānasā kāmehi maṃ nimantenti. Kulavaṃsaṃ dhārehīti gharāvāsaṃ saṇṭhapento attano kulavaṃsaṃ dhārehi paṭiṭṭhāpehīti kāmehi maṃ nimantesunti attho.

37. Yaṃ tesam vacanaṃ vuttanti tesam mama piyasahāyānaṃ yaṃ vacanaṃ vuttaṃ. Gihidhamme sukhāvahanti gihibhāve sati gahaṭṭhabhāve ṭhitassa purisassa ñāyānugatattā diṭṭhadhammikassa samparāyikassa ca sukhassa āvahanato sukhāvahaṃ. Taṃ me ahosi kaṭhinanti taṃ tesam mayhaṃ sahāyānaṃ mātāpitūnañca vacanaṃ ekanteneva nekkhammābhiratattā amanāpabhāvena me kaṭhinaṃ pharusaṃ divasaṃ santattaphālasadisam ubhopi kaṇṇe jhāpentaṃ viya ahosi.

38. Te maṃ tadā ukkhipantanti te mayhaṃ sahāyā mātāpitūhi attano ca upanimantanavasena anekavāraṃ upanīyamāne kāme uddhamuddhaṃ khipantaṃ chaḍḍentaṃ paṭikkhipantaṃ maṃ pucchiṃsu. Patthitaṃ mamāti ito visuddhataṃ kiṃ nu kho iminā patthitanti mayā abhipatthitaṃ mama taṃ patthanaṃ pucchiṃsu - “kiṃ tvaṃ patthayase, samma, yadi kāme na bhuñjasī”ti.

39. Atthakāmoti attano atthakāmo, pāpabhīrūti attho. “Attakāmo”tipi pāḷi. Hitesinanti mayhaṃ hitesīnaṃ piyasahāyānaṃ. Keci “atthakāmahitesina”nti paṭhanti, taṃ na sundaraṃ.

40. Pitu mātu ca sāvayunti te mayhaṃ sahāyā anivattaniyaṃ mama pabbajjāchandaṃ veditvā pabbajitukāmatādīpakaṃ mayhaṃ vacanaṃ pitu mātu ca sāvesuṃ. “Yagghe, ammatātā, jānātha, ekanteneva mahākañcanakumāro pabbajissati, na so sakkā kenaci upāyena kāmesu upanetu”nti avocuṃ. Mātāpitā evamāhūti tadā mayhaṃ mātāpitāro mama sahāyehi vuttaṃ mama vacanaṃ sutvā evamāhaṃsu - “sabbeva pabbajāma, bho”ti, yadi mahākañcanakumārassa nekkhammaṃ abhirucitaṃ, yaṃ tassa abhirucitaṃ, tadamhākampī abhirucitameva, tasmā sabbeva pabbajāma, bhoti. “Bho”ti tesāṃ brāhmaṇānaṃ ālapanaṃ. “Pabbajāma kho”tipi pāṭho, pabbajāma evāti attho. Mahāsattassa hi pabbajjāchandaṃ veditvā upakañcanādayo cha bhātaro bhaginī ca kañcanadevī pabbajitukāmāva ahesuṃ, tena tepi mātāpitūhi gharāvāsena nimantiyamānā na icchiṃsuyeva. Tasmā evamāhaṃsu “sabbeva pabbajāma, bho”ti.

Evañca pana vatvā mahāsattaṃ mātāpitāro pakkosivā attanopi adhippāyaṃ tassa ācikkhitvā “tāta, yadi pabbajitukāmosi, asītikoṭṭidhanaṃ tava santakaṃ yathāsukhaṃ vissajjehī”ti āhaṃsu. Atha naṃ mahāpuriso kapaṇaddhikādīnaṃ vissajjetvā mahābhiniikkhamanaṃ nikkhamitvā himavantaṃ pāvisi. Tena saddhiṃ mātāpitāro cha bhātaro ca bhaginī ca eko dāso ekā dāsī eko ca sahāyo gharāvāsaṃ pahāya agamaṃsu. Tena vuttaṃ -

41. “Ubho mātā pitā mayhaṃ, bhaginī ca satta bhātaro;
Amitadhanaṃ chaḍḍayitvā, pavisimhā mahāvana”nti.

Jātakatṭhakathāyaṃ pana “mātāpitūsu kālaṃkatesu tesāṃ kattabbakiccaṃ katvā mahāsatto mahābhiniikkhamanaṃ nikkhamī”ti vuttaṃ.

Evaṃ himavantaṃ pavisitvā ca te bodhisattappamukhā ekaṃ padumasaraṃ nissāya ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhārā yāpayiṃsu. Tesu upakañcanādayo aṭṭha janā vārena phalāphalaṃ āharitvā ekasmiṃ pāsāṇaphalake attano itaresañca koṭṭhāse katvā ghaṇṭisaññaṃ datvā attano koṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ pavisanti. Sesāpi ghaṇṭisaññāya paṇṇasālato nikkhamitvā attano attano pāpuṇanaṃ koṭṭhāsaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karonti.

Aparabhāge bhisāni āharitvā tattheva khādanti. Tattha te ghoratapā paramadhitindriyā kasiṇaparikkammaṃ karontā vihariṃsu. Atha nesāṃ sīlatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ime isayo vīmaṃsissāmī”ti attano ānubhāvena mahāsattassa koṭṭhāse tayo divase antaradhāpesi. Mahāsatto paṭhamadivase koṭṭhāsaṃ adisvā “mama koṭṭhāso pamuṭṭho bhavissatī”ti cintesi. Dutiyadivase “mama dosena bhavitabbaṃ, paṇāmanavasena mama koṭṭhāsaṃ na ṭhapitaṃ maññe”ti cintesi. Tatiyadivase “taṃ kāraṇaṃ sutvā khamāpessāmī”ti sāyanhasamaye ghaṇṭisaññaṃ datvā tāya saññāya sabbesu sannipatitesu tamatthaṃ ārocetvā tīsupi divasesu tehi jeṭṭhakoṭṭhāsassa ṭhapitabhāvaṃ sutvā “tumhehi mayhaṃ koṭṭhāso ṭhapito, mayā pana na laddho, kiṃ nu kho kāraṇa”nti āha. Taṃ sutvā sabbeva saṃvegappattā ahesuṃ.

Tasmiṃ assame rukkhadevatāpi attano bhavanato otarivā tesāṃ santike nisīdi. Manussānaṃ hatthato palāyitvā araṇṇaṃ pavitṭho eko vāraṇo ahitunḍikahatthato palāyitvā mutto sappakīlāpanako eko vānaro ca tehi isīhi kataparicayā tadā tesāṃ santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Sakkopi “isigaṇaṃ pariggaṇhissāmī”ti

adissamānakāyo tattheva aṭṭhāsi. Tasmiñca khaṇe bodhisattassa kaniṭṭho upakañcanatāpaso uṭṭhāya bodhisattaṃ vanditvā sesānaṃ apacitiṃ dassetvā “ahaṃ saññaṃ paṭṭhapetvā attānaññeva sodhetuṃ labhāmī”ti pucchitvā “āma, labhasī”ti vutte isigaṇamajjhe ṭhatvā sapathaṃ karonto -

“Assaṃ gavaṃ rajataṃ jātarūpaṃ, bhariyañca so idha labhataṃ manāpaṃ;
Puttehi dārehi samaṅgi hotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi”ti. -

Imaṃ gāthaṃ abhāsi. Imañhi so “yattakāni piyavatthūni honti, tehi vippayoge tattakāni dukkhāni uppajjantī”ti vatthukāme garahanto āha.

Taṃ sutvā isigaṇo “mārisa, mā kathaya, atibhāriyo te sapatho”ti kaṇṇe pidahi. Bodhisattopi “atibhāriyo te sapatho, na, tvaṃ tāta, gaṇhasi, tava pattāsane nisīdā”ti āha. Sesāpi sapathaṃ karontā yathākkamaṃ -

“Mālañca so kāsikacandanañca, dhāretu puttassa bahū bhavantu;
Kāmesu tibbaṃ kurutaṃ apekkhaṃ, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Pahūtadhañño kasimā yasassī, putte gihī dhanimā sabbakāme;
Vayaṃ apassaṃ gharamāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“So khattiyo hotu pasayhakārī, rājābhirājā balavā yasassī;
Sacāturantaṃ mahimāvasātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“So brāhmaṇo hotu avītarāgo, muhuttanakkhattapathesu yutto;
Pūjetu naṃ raṭṭhapatī yasassī, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Ajjhāyakaṃ sabbasamantavedaṃ, tapassinaṃ maññatu sabbaloko;
Pūjetu naṃ jānapadā samecca, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Catussadaṃ gāmavaraṃ samiddhaṃ, dinnañhi so bhuñjatu vāsavena;
Avītarāgo maraṇaṃ upetu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“So gāmaṇī hotu sahāyamajjhe, naccehi gītehi pamodamāno;
So rājato byasanamālattha kiñci, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Taṃ ekarājā pathaviṃ vijetvā, itthīsaḥassassa ṭhapetu agge;
Sīmantiṇīnaṃ pavarā bhavātu, bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

“Isīnañhi sā sabbasamāgatānaṃ, bhuñjeyya sāduraṃ avikampamānā;
Carātu lābhena vikatthamānā, bhisāni te brāhmaṇa yā ahāsi.

“Āvāsiko hotu mahāvihāre, navakammiko hotu gajaṅgalāyaṃ;
Ālokaśandhiṃ divasaṃ karotu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“So bajjhaṭṭhaṃ pāsasatehi chamhi, rammā vanā nīyatu rājadhāniṃ;
Tuttehi so haññatu pācanehi, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi.

“Alakkamālī tipukaṇṇapiṭṭho, laṭṭhīhato sappamukhaṃ upetu;
Sakacchabandho visikhaṃ carātu, bhisāni te brāhmaṇa yo ahāsi”ti. -

Imā gāthāyo avocaṃ.

Tattha tibbanti vatthukāmakilesakāmesu bahalaṃ apekkhaṃ karotu. Kasimāti sampannakasikammo. Putte gihī dhanimā sabbakāmeti putte labhatu, gihī hotu, sattavidhena dhanena dhanimā hotu, rūpādibhede sabbakāme labhatu. Vayaṃ apassanti mahallakakālepi apabbajitvā attano vayaṃ apassanto pañcakāmaguṇasamiddhaṃ ghameva āvasatu. Rājābhirājāti rājūnaṃ antare atirājā. Avītarāgoti purohitaṭṭhānataṇhāya sataṇho. Tapassinanti tapasīlaṃ, sīlasampannoti naṃ maññatu. Catussadanti ākiṇṇamanussatāya manussehi pahūtadhaññatāya dhaññena sulabhadārutāya dārūhi sampannodakatāya udakenāti catūhi ussannaṃ. Vāsavenāti vāsavena dinnaṃ viya acalaṃ, vāsavato laddhavarānubhāveneva rājānaṃ ārādhettvā tena dinnantipi attho. Avītarāgoti avigatarāgo kaddame sūkaro viya kāmapaṅke nimuggova hotu.

Gāmaṇīti gāmajeṭṭhako. Tanti taṃ itthiṃ. Ekarājāti aggarājā. Itthīsaḥassassāti vacanamaṭṭhatāya vuttaṃ. Soḷasannaṃ itthīsaḥassānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapetūti attho. Sīmantinīnanti sīmantaḍḍharānaṃ, itthīnanti attho. Sabbasamāgatānanti sabbesaṃ sannipatitānaṃ majjhe nisīditvā. Avikampamānāti anosakkamānā sādurasāṃ bhuñjatūti attho. Carātu lābhena vikatthamānāti lābhahetu siṅgāvesaṃ gahetvā lābhaṃ uppādetuṃ caratu. Āvāsikoti āvāsajaggaṇako. Gajaṅgalāyanti evaṃnāmake nagare. Tattha kira dabbasambhārā sulabhā. Ālokaśandhiṃ divasanti ekadivasena ekameva vātapānaṃ karotu. So kira devaputto kassapabuddhakāle gajaṅgalanagaraṃ nissāya yojanike mahāvihāre āvāsiko saṅghatthero hutvā jiṇṇe vihāre navakammāni karontova mahādukkhaṃ anubhavi, taṃ sandhāyāha.

Pāsasatehīti bahūhi pāsehi. Chamhīti catūsu pādesu gīvāya kaṭibhāge cāti chasu ṭhānesu. Tuttehīti dvikaṇṭakāhi dīghalaṭṭhīhi. Pācanehīti rassapācanehi, aṅkusakehi vā. Alakkamālīti ahitūḍḍikena kaṇṭhe parikkhipitvā ṭhapitāya alakkamālāya samannāgato. Tipukaṇṇapitṭhoti tipupīḷandhanena pīḷandhitapitṭhikaṇṇo kaṇṇapitṭho. Laṭṭhihatoti sappakīlāpanaṃ sikkhāpayamāno laṭṭhiyā hato hutvā. Sabbhaṃ te kāmabhogaṃ gharāvāsaṃ attanā attanā anubhūtaḍḍakhaṇṇa jigucchanta tathā tathā sapathaṃ karontā evamāhaṃsu.

Atha bodhisatto “sabbehi imehi sapatha kato, mayāpi kātuṃ vaṭṭatī”ti sapathaṃ karonto -

“Yo ve anaṭṭhaṃva naṭṭhanti cāha, kāmeva so labhataṃ bhuñjatanā; Agāramajjhe maraṇaṃ upetu, yo vā bhonto saṅkati kañci devā”ti. -

Imaṃ gāthamāha.

Tattha bhontoti bhavanto. Saṅkatīti āsaṅkati. Kañcīti aññataraṃ.

Atha sakko “sabbepime kāmesu nirapekkhā”ti jānitvā saṃviggamānaso na imesu kenacipi bhisāni nītāni, nāpi tayā anaṭṭhaṃ naṭṭhanti vuttaṃ, apica ahaṃ tumhe vīmaṃsitukāmo antaradhāpesinti dassento -

“Vīmaṃsamāno isino bhisāni, tīre gahetvāna thale nidhesiṃ; Suddhā apāpā isayo vasanti, etāni te brahmacārī bhisānī”ti. -

Osānagāthamāha.

Taṃ sutvā bodhisatto -

“Na te naṭā no pana kīḷaneyyā, na bandhavā no pana te sahāyā;
Kismiṃ vupatthambha sahasanetta, isihi tvaṃ kīḷasi devarājā”ti. -

Sakkaṃ tajjesi.

Atha naṃ sakko -

“Ācariyo mesi pitā ca mayhaṃ, esā patiṭṭhā khalitassa brahme;
Ekāparādhāṃ khama bhūripaṇṇa, na paṇḍitā kodhabalā bhavantī”ti. -

Khamāpesi.

Mahāsatto sakkassa devaraṇṇo khamitvā sayāṃ isigaṇaṃ khamāpento -

“Suvāsitaṃ isinaṃ ekarattaṃ, yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiddasāma;
Sabbeva bhonto sumanā bhavantu, yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisānī”ti. -

Āha.

Tattha na te naṭāti, devarāja, mayaṃ tava naṭā vā kīḷitabbayuttakā vā na homa.Nāpi tava ṇātakā, sahāyā hassaṃ kātābbā. Atha tvaṃ kismiṃ vupatthambhāti kiṃ upatthambhakaṃ katvā, kiṃ nissāya isihi saddhiṃ kīḷasīti attho. Esā patiṭṭhāti esā tava pādacchāyā ajja mama khalitassa aparādhassa patiṭṭhā hotu. Suvāsitanti āyasmantānaṃ isīnaṃ ekarattimpī imasmiṃ araṇṇe vasitaṃ suvasitameva. Kiṃkāraṇā? Yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiṃ addasāma. Sace hi mayaṃ nagare avasimhā, na imaṃ addasāma. Bhontoti bhavanto. Sabbepi sumanā bhavantu tussantu, sakkassa devaraṇṇo khamantu, kiṃkāraṇā? Yaṃ brāhmaṇo paccupādī bhisāni yasmā tumhākaṃ ācariyo bhisāni alabhīti. Sakko isigaṇaṃ vanditvā devalokaṃ gato. Isigaṇopi jhānābhīṇṇāyo nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Tadā upakaṇṇanādayo cha bhātaro
sāriputtamoggallānamahākassapaanuruddhapuṇṇaānandattherā, bhaginī
uppalavaṇṇā, dāsī khujjuttarā, dāso citto gahapati, rukkhadevatā sātāgiro, vāraṇo
pālileyyanāgo, vānaro madhuvāsīṭṭho, sakko kāḷudāyī, mahākaṇṇanatāpasō
lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva dasa pāramiyo niddhāretabbā. Tathā
accantameva kāmesu anapekkhatādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Bhisacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Soṇapaṇḍitacariyāvaṇṇanā

42. Pañcame nagare brahmavaḍḍhaneti brahmavaḍḍhananāmake nagare. Kulavareti
aggakule. Setṭheti pāsamsatame. Mahāsāleti mahāsāre. Ajāyahanti ajāyiṃ ahaṃ.
Idaṃ vuttaṃ hoti - tasmīṃ kāle “brahmavaḍḍhana”nti laddhanāme bārāṇasinagare
yadā homi bhavāmi paṭivasāmi, tadā abhijātasampattiyā uditoditabhāvena agge
vijjāvatasaṃpattiyā setṭhe asītikoṭivibhavatāya mahāsāle brāhmaṇakule ahaṃ
uppajjinti.

Tadā hi mahāsatto brahmalokato cavitvā brahmavaḍḍhananagare asītikoṭivibhavassa
aññatarassa brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase
“soṇakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle aññopi satto brahmalokā

cavitvā bodhisattassa mātuyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa jātassa “nandakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Tesam ugghativedānaṃ sabbasippanipphattippattānaṃ vayappattānaṃ rūpasampadaṃ disvā tuṭṭhahatṭhā mātāpitaro “gharabandhanena bandhissāmā”ti paṭhamam soṇakumāraṃ āhaṃsu - “tāta, te patirūpakulato dārikaṃ ānessāma, tvaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhī”ti.

Mahāsatto “alam mayham gharāvāsenā, aham yāvajīvaṃ tumhe paṭijaggitvā tumhākaṃ accayena pabbajissāmī”ti āha. Mahāsattassa hi tadā tayopi bhavā ādittam agāraṃ viya aṅgārakāsu viya ca upaṭṭhahiṃsu. Visesato panesa nekkhammajjhāsaya nekkhammādhimutto ahosi. Tassa adhippāyaṃ ajānantā te punappunaṃ kathentāpi tassa cittaṃ alabhitvā nandakumāraṃ āmantetvā “tāta, tena hi tvaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhī”ti vatvā tenāpi “nāham mama bhātārā chaḍḍitakheḷaṃ sīsena ukkhipāmi, ahampi tumhākaṃ accayena bhātārā saddhiṃ pabbajissāmī”ti vutte “ime evaṃ taruṇā kāme jahanti, kimaṅgaṃ pana mayanti sabbeva pabbajissāmā”ti cintetvā “tāta, kiṃ vo amhākaṃ accayena pabbajjāya, sabbe saheva pabbajāmā”ti vatvā ñātīnaṃ dātabbayuttakaṃ datvā dāsajanaṃ bhujiṣṣaṃ katvā rañño ārocetvā sabbam dhanam vissajjetvā mahādānaṃ pavattetvā cattāropi janā brahmavaḍḍhananagarā nikkhamitvā himavantappadese padumapuṇḍarīkamaṇḍitaṃ mahāsaram nissāya ramaṇīye vanasaṇḍe assamaṃ māpetvā pabbajitvā tattha vasīṃsu. Tena vuttaṃ -

43. “Tadāpi lokaṃ disvāna, andhībhūtaṃ tamotthaṭaṃ;
Cittaṃ bhavato patikuṭati, tuttavegahataṃ viya.
44. “Disvāna vividhaṃ pāpaṃ, evaṃ cintesahaṃ tadā;
Kadāhaṃ gehā nikkhamma, pavississāmi kānaṃ.
45. “Tadāpi maṃ nimantiṃsu, kāmabhogehi ñātayo;
Tesampi chandamācikkhiṃ, mā nimantetha tehi maṃ.
46. “Yo me kaniṭṭhako bhātā, nando nāmāsi paṇḍito;
Sopi maṃ anusikkhanto, pabbajjaṃ samarocayi.
47. “Ahaṃ soṇo ca nando ca, ubho mātāpitā mama;
Tadāpi bhoge chaḍḍetvā, pāvisimhā mahāvana”nti.

43-47. Tattha tadāpīti yadā aham brahmavaḍḍhananagare soṇo nāma brāhmaṇakumāro ahosiṃ, tadāpi. Lokaṃ disvānāti sakalampi sattalokaṃ paññācakkhunā passitvā. Andhībhūtanti paññācakkhuvirahena andhajātaṃ andhabhāvaṃ pattam. Tamotthaṭanti avijjandhakārena abhibhūtaṃ. Cittaṃ bhavato patikuṭatīti jātīdisaṃvegavatthupaccavekkhaṇena kāmādhivavato mama cittaṃ saṅkuṭati sannilīyati na visarati. Tuttavegahataṃ viyāti tuttaṃ vuccati ayokaṇṭakasīso dīghadaṇḍo, yo patodoti vuccati. Tena vegasā abhihato yathā hatthājānīyo saṃvegappatto hoti, evaṃ mama cittaṃ tadā kāmādīnavapaccavekkhaṇena saṃvegappattanti dasseti.

Disvāna vividhaṃ pāpanti gehaṃ āvasantehi gharāvāsanimittaṃ chandadosādivasena kariyamānaṃ nānāvidhaṃ paṇātipātādipāpakammañceva tannimittaṇca nesaṃ lāmakabhāvaṃ passitvā. Evaṃ cintesahaṃ tadāti “kadā nu kho aham mahāhatthī viya ayabandhanaṃ gharabandhanaṃ chinditvā gehato nikkhamanavasena vanaṃ pavississāmī”ti evaṃ tadā soṇakumārakāle cintesiṃ aham.

Tadāpi maṃ nimantiṃsūti na kevalaṃ ayogharapaṇḍitādikāleyeva, atha kho tadāpi tasmīṃ soṇakumārakālepi maṃ mātāpituādayo ñātayo kāmabhogino kāmajjhāsaya “ehi, tāta, imaṃ asītikoṭṭidhanaṃ vibhavaṃ paṭipajja, kulavaṃsaṃ patitṭhāpehī”ti ulārehi bhogehi nimantayimṃsu. Tesampi chandamācikkhanti tesampi mama ñātīnaṃ tehi kāmabhogehi mā maṃ nimantayitthāti attano chandampi ācikkhiṃ, pabbajjāya ninnajjhāsayaṃpi kathesiṃ, yathājjhāsayaṃ paṭipajjathāti adhippāyo.

Sopi maṃ anu sikkhantoti “ime kāmā nāma appassādā bahudukkhā bahūpāyāsā”tiādīnā nayena nānappakāraṃ kāmesu ādīnavaṃ paccavekkhitvā yathāhaṃ sīlādīni sikkhanto pabbajjaṃ rocesiṃ. Sopi nandapaṇḍito tatheva tassa nekkhammena maṃ anusikkhanto pabbajjaṃ samarocayīti. Ahaṃ soṇo ca nando cāti tasmīṃ kāle soṇanāmakō ahaṃ mayhaṃ kaniṭṭhabhātā nando cāti. Ubho mātāpitā mamāti “ime nāma puttakā evaṃ taruṇakālepi kāme jahanti, kimaṅgaṃ pana maya”nti uppannasamvegā mātāpitāro ca. Bhoge chaḍḍetvāti asītikoṭṭivibhavasamiddhe mahā bhoge anapekkhacittā khelapiṇḍaṃ viya pariccajivā mayaṃ cattāropi janā himavantappadese mahāvanaṃ nekkhammajjhāsayaena pavisiṃhāti attho.

Pavisitvā ca te tattha ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ māpetvā tāpasapabbajjāya pabbajitvā tattha vasiṃsu. Te ubhopi bhātāro mātāpitāro paṭijaggiṃsu. Tesu nandapaṇḍito “mayā ābhataphalāphalāneva mātāpitāro khādāpessāmi”ti hiyyo ca purimagocaragahitaṭṭhānato ca yāni tāni avasesāni phalāphalāni pātova ānetvā mātāpitāro khādāpeti. Te tāni khāditvā mukhaṃ vikkhāletvā uposathikā honti. Soṇapaṇḍito pana dūraṃ gantvā madhuramadhurāni supakkāni āharitvā upanāmeti. Atha naṃ te “tāta, kaniṭṭhena ābhatāni mayaṃ khāditvā uposathikā jātā, idāni no attho natthī”ti vadanti. Iti tassa phalāphalāni paribhogaṃ na labhanti vinassanti, punadivasādīsupi tathevāti, evaṃ so pañcābhiññātāya dūrampi gantvā āharati, te pana na khādanti.

Atha mahāsatto cintesi - “mātāpitāro sukhumālā, nando ca yāni tāni apakkāni duppakkāni phalāphalāni āharitvā khādāpeti, evaṃ sante ime na ciraṃ pavattissanti, vāressāmi na”nti. Atha naṃ āmantetvā “nanda, ito paṭṭhāya phalāphalaṃ āharitvā mamāgamaṇaṃ patimānehi, ubho ekatova khādāpessāmā”ti āha. Evaṃ vuttepi attano puññaṃ paccāsīsaṃto na tassa vacanamakāsi. Mahāsatto taṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ “na tvaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ karosi, ahaṃ jeṭṭho, mātāpitāro ca mameva bhāro, ahameva ne paṭijaggissāmi, tvaṃ ito aññattha yāhi”ti tassa accharaṃ pahari.

So tena paṇāmito tattha ṭhātuṃ asakkonto taṃ vanditvā mātāpitūnaṃ tamatthaṃ ārocetvā attano paṇṇasālaṃ pavisitvā kasiṇaṃ oloketvā taṃdivasameva aṭṭha ca samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā cintesi - “kiṃ nu kho ahaṃ sinerupādato ratanavālukaṃ āharitvā mama bhātu paṇṇasālāpariveṇaṃ ākiritvā khamāpessāmi, udāhu anotattato udakaṃ āharitvā khamāpessāmi? Atha vā me bhātā devatāvasena kameyya, cattāro mahārājāno sakkañca devarājānaṃ ānetvā khamāpessāmi, evaṃ pana na sobhissati, ayaṃ kho manojo brahmavaḍḍhanarājā sakalajambudīpe aggarājā, taṃ ādiṃ katvā sabbe rājāno ānetvā khamāpessāmi, evaṃ sante mama bhātu guṇo sakalajambudīpaṃ avattharivā gamissati, cando viya sūriyo viya ca paññāyissati”ti.

So tāvadeva iddhiyā gantvā brahmavaḍḍhananagare tassa rañño nivesanadvāre otarivā “eko tāpaso tumhe daṭṭhukāmo”ti rañño ārocāpetvā tena katokāso tassa santikaṃ gantvā “ahaṃ attano balena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā tava dassāmī”ti. “Kathaṃ pana tumhe, bhante, sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā dassathā”ti? “Mahārāja, kassaci vadhacchedaṃ akatvā attano iddhiyāva gahetvā dassāmī”ti mahatīyā senāya saddhiṃ taṃ ādāya kosalaratṭhaṃ gantvā nagarassa avidūre khandhāvāraṃ nivesetvā “yuddhaṃ vā no detu, vase vā vattatū”ti kosalarañño dūtaṃ pāhesi. Tena kujjhivā yuddhasajjena hutvā nikkhantena saddhiṃ yuddhe āraddhe attano iddhānubhāvena yathā dvinnaṃ senānaṃ pīḷanaṃ na hoti, evaṃ katvā yathā ca kosalarājā tassa vase vattati, evaṃ vacanapaṭivacanaharaṇehi saṃvidahi. Etenupāyena sakalajambudīpe rājāno tassa vase vattāpesi.

So tena parituttṭho nandapaṇḍitaṃ āha - “bhante, tumhehi yathā mayhaṃ paṭiññātaṃ, tathā kataṃ, bahūpakārā me tumhe, kimahaṃ tumhākaṃ karissāmi, ahañhi te sakalajambudīpe upaḍḍharajjampi dātuṃ icchāmi, kimaṅgaṃ pana hatthiassarathamaṇimuttāpavāḷarajatasuvaṇṇadāsāparijanapariccheda”nti? Taṃ sutvā nandapaṇḍito “na me te, mahārāja, rajjena attho, nāpi hatthiyānādīhi, api ca kho te ratṭhe asukasmīṃ nāma assame mama mātāpitāro pabbajitvā vasanti. Tyāhaṃ upaṭṭhahanto ekasmīṃ aparādhe mama jeṭṭhabhātikena soṇapaṇḍitena nāma mahesinā paṇāmito, svāhaṃ taṃ ādāya tassa santikaṃ gantvā khamāpessāmi, tassa me tvaṃ khamāpane sahāyo hohī”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā catuvīsatiakkhobhanī parimāṇāya senāya parivuto ekasatarājūhi saddhiṃ nandapaṇḍitaṃ purakkhatvā taṃ assamapadaṃ patvā caturaṅgulappadesaṃ muñcitvā ākāse ṭhitena kājena anotattato udakaṃ āharitvā pāṇīyaṃ paṭisāmetvā pariveṇaṃ sammajjitvā mātāpitūnaṃ āsannappadesa nisinnaṃ jhānaratisamappitaṃ mahāsattaṃ upasaṅkamitvā nandapaṇḍito naṃ khamāpesi. Mahāsatto nandapaṇḍitaṃ mātaraṃ paṭicchāpetvā attanā yāvajīvaṃ pitaraṃ paṭijaggi. Tesam pana rājūnaṃ -

“Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīḷitaṃ;
Mātaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānatā.

“Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīḷitaṃ;
Pitaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānato.

“Dānañca peyyavajjañca, atthacariyā ca yā idha;
Samānattatā ca dhammesu, tattha tattha yathārahaṃ;
Ete kho saṅgahā loke, rathassāṇīva yāyato.

“Ete ca saṅgahā nāssu, na mātā puttakāraṇā;
Labhetha mānaṃ pūjaṃ vā, pitā vā puttakāraṇā.

“Yasmā ca saṅgahā ete, sammapekkhanti paṇḍitā;
Tasmā mahattaṃ papponti, pāsamsā ca bhavanti te.

“Brahmāti mātāpitāro, pubbācariyāti vuccare;
Āhuneyyā ca puttānaṃ, pajāya anukampakā.

“Tasmā hi ne namasseyya, sakkareyya ca paṇḍito;
Annena atha pānena, vatthena sayanena ca;

Ucchādanena nhāpanena, pādānaṃ dhovanena ca.

“Tāya naṃ pāricariyāya, mātāpitūsu paṇḍitā;
Idheva naṃ paṣaṃsanti, pecca sagge pamodatī”ti. -

Buddhalīlāya dhammaṃ desesi, taṃ sutvā sabbepi te rājāno sabalakāyā pasīdiṃsu.
Atha ne pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā “dānādīsu appamattā hothā”ti ovaditvā
vissajjesi. Te sabbepi dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne devanagaraṃ
pūrayiṃsu. Bodhisatto “ito paṭṭhāya mātaraṃ paṭijaggāhī”ti mātaraṃ
nandapaṇḍitaṃ paṭicchāpetvā attanā yāvajīvaṃ pitaraṃ paṭijaggi. Te ubhopi
āyupariyosāne brahmalokaparāyanā ahesuṃ.

Tadā mātāpitāro mahārājakulāni, nandapaṇḍito ānandatthero, manojo rājā
sāriputtatthero, ekasatarājāno asītimahātherā ceva aññataratherā ca,
catuvīsatiakkhobhanīparisā buddhapaṇḍito lokanātho.

Tassa kiñcāpi sātisaṃyā nekkhammapāramī, tathāpi heṭṭhā vuttanayeneva
sesapāramiyo ca niddhāretabbā. Tathā accantameva kāmesu anapekkhatā,
mātāpitūsu tibbo sagāraṃvassapattissabhāvo, mātāpituupaṭṭhānena atitti, satipi nesaṃ
upaṭṭhāne sabbakālaṃ samāpattivihārehi vītināmananti evamādayo mahāsattassa
guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Soṇapaṇḍitacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nekkhammapāramī niṭṭhitā.

6. Temiyacariyāvaṇṇanā

48. Chaṭṭhe kāsirājassa atrajoti kāsirañño atrajo putto yadā homi, tadā mūgapakkhoti
nāmena, temiyoti vadanti manti temiyoti nāmena mūgapakkhvatādhiṭṭhānena
“mūgapakkho”ti mātāpitāro ādiṃ katvā sabbeva maṃ vadantīti sambandho.
Mahāsattassa hi jātadivase sakalakāsiraṭṭhe devo vassī, yasmā ca so rañño ceva
amaccādīnaṃ hadayaṃ ulārena pītisinehena temayamāno uppanno, tasmā
“temiyakumāro”ti nāmaṃ ahosi.

49. Soḷasitthisahassānanti soḷasannaṃ kāsirañño itthāgārasahassānaṃ. Na vijjati
pumoti putto na labbhati. Na kevalaṃ putto eva, dhītāpissa natthi eva.
Ahorattānaṃ accayena, nibbatto ahamēkakoti aputtakasseva tassa rañño bahūnaṃ
saṃvaccharānaṃ atītattā anekesaṃ ahorattānaṃ apagamanena sakkadattiyo
ahamekakova bodhipariyesanaṃ caramāno, tadā tassa putto hutvā uppannoti satthā
vadati.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - atīte bārāṇasiyaṃ kāsirājā rajjaṃ kāresi. Tassa
soḷasasahassā itthiyo ahesuṃ. Tāsu ekāpi puttaṃ vā dhītaraṃ vā na labhati. Nāgarā
“amhākaṃ rañño vaṃsānurakkhako ekopi putto natthī”ti vipaṭṭisārī jātā
sannipatitvā rājānaṃ “puttaṃ patthehī”ti āhaṃsu. Rājā soḷasasahassā itthiyo
“puttaṃ patthehā”ti āṇāpesi. Tā candādīnaṃ upaṭṭhānādīni katvā patthentiyo
labhiṃsu. Aggamahesī panassa maddarājadhītā candādevī nāma sīlasampannā ahosi.
Rājā “tvampi puttaṃ patthehī”ti āha. Sā puṇṇamādivase uposathikā hutvā attano
sīlaṃ āvajjetvā “sacāhaṃ akhaṇḍasīlā, iminā me saccena putto uppajjatū”ti
saccakiriyamakāsi. Tassā sīlatejena sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko

āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “candādeviyā puttapaṭilābhassa upāyaṃ karissāmī”ti tassā anucchavikaṃ puttaṃ upadhārento bodhisattaṃ tāvatiṃsabhavane nibbattitvā tattha yāvataṃyukaṃ tathā tato cavitvā uparidevaloke uppajjitukāmaṃ disvā tassa santikaṃ gantvā “samma, tayi manussaloke uppanne pāramiyo ca te pūressanti, mahājanassa ca vuḍḍhi bhavissati, ayaṃ kāsirañño candā nāma aggamaheṣi puttaṃ pattheti, tassā kucchiyaṃ uppajjāhī”ti āha.

So “sādhū”ti paṭissuṇitvā tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa sahāyā pañcasatā devaputtā khīṇāyukā devalokā cavitvā tasseva rañño amaccabhariyānaṃ kucchiṣu paṭisandhiṃ gaṇhiṃsu. Devī gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā rañño ārocesi. Rājā gabbhaparihāraṃ dāpesi. Sā paripuṇṇagabbhā dhañṇapuñṇalakkhaṇasampannaṃ puttaṃ vijāyi. Taṃdivasameva amaccagehesu pañcakupārasatāni vijāyiṃsu. Ubhayampi sutvā rājā “mama puttassa parivārā ete”ti pañcannaṃ dārasatānaṃ pañcadhātisatāni pesetvā kumārapasādhanāni ca pesesi. Mahāsattassa pana atidīghādidosavivajjitā alambatthanā madhurathañña catusaṭṭhidhātiyo datvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā candādeviyāpi varaṃ adāsi. Sā gahitakaṃ katvā tṭhapesi. Dārako mahatā parivārena vaḍḍhati. Atha naṃ ekamāsikaṃ alaṅkaritvā rañño santikaṃ ānayaṃsu. Rājā piyaputtaṃ oloketvā ālīngitvā aṅke nisīdāpetvā ramayamāno nisīdi.

50. Tasmim� khaṇe cattāro corā ānītā. Rājā tesu ekassa sakaṇṭakāhi kasāhi pahārasahassaṃ āṇāpesi, ekassa saṅkhalikāya bandhitvā bandhanāgārappavesanaṃ, ekassa sarīre sattippahāradānaṃ, ekassa sūlāropanaṃ. Mahāsatto pitu kathaṃ sutvā saṃvegappatto hutvā “aho mama pitā rajjaṃ nissāya bhāriyaṃ nirayagāmikammaṃ karotī”ti cintesi. Punadivase naṃ setacchattassa heṭṭhā alaṅkatasirisayane nipajjāpesuṃ.

So thokaṃ niddāyitvā paṭibuddho akkhīni ummīletvā setacchattaṃ olokeno mahantaṃ sirivibhavaṃ passi. Athassa pakatiyāpi saṃvegappattassa atirekataraṃ bhayaṃ uppajji. So “kuto nu kho ahaṃ imaṃ rājagehaṃ āgato”ti upadhārento jātissaraññaṇena devalokato āgatabhāvaṃ ñatvā tato paraṃ olokeno ussadaniraye pakkabhāvaṃ passi. Tato paraṃ olokeno tasmim�eva nagare rājabhāvaṃ passi. Atha so “ahaṃ vīsativassāni rajjaṃ kāretvā asītivassasahassāni ussadaniraye paccim�, idāni punapi imasmim� coragehe nibbattosmi, pitāpi me hiyyo catūsu coresu ānītesu tathārūpaṃ pharusaṃ nirayasamvattanikaṃ kathaṃ kathesi. Na me iminā aviditavipulānatthāvahena rajjena attho, kathaṃ nu kho imamahā coragehā mucceyya”nti cinto nipaṇṇi. Atha naṃ ekā devadhītā “tāta temiyakumāra, mā bhāyi, tīṇi aṅgāni adhiṭṭhahitvā tava sotthi bhavissati”ti samassāsesi. Taṃ sutvā mahāsatto rajjasāṅkhātā anattato muccitukāmo soḷasasaṃvaccharāni tīṇi aṅgāni acalādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhahi. Tena vuttaṃ “kicchāladdhaṃ piyaṃ putta”ntiādi.

Tattha kicchāladdhanti kicchena kasirena cirakālapatthanāya laddhaṃ. Abhijātanti jātisampannaṃ. Kāyajutiyā ceva ñāṇajutiyā ca samannāgatattā jutindharaṃ. Setacchattaṃ dhārayitvāna, sayane poseti maṃ pitāti pitā me kāsirājā “mā naṃ kumāraṃ rajo vā ussāvo vā”ti jātakālato paṭṭhāya setacchattassa heṭṭhā sirisayane sayāpetvā mahantena parivārena maṃ poseti.

51. Niddāyamāno sayanavare pabujjhivā ahaṃ olokeno paṇḍaraṃ setacchattaṃ addasaṃ. Yenāhaṃ nirayaṃ gatoti yena setacchattena tato tatiye attabhāve ahaṃ nirayaṃ gato, setacchattasīsena rajjaṃ vadati.

52. Saha diṭṭhassa me chattanti taṃ setacchattaṃ diṭṭhassa diṭṭhavato me saha tena dassanena, dassanasamakāramevāti attho. Tāso uppajji bheravoti suparividditādīnavattā bhayānako cittutrāso udapādi. Vinicchayaṃ samāpanno, kathāhaṃ imaṃ muñcissanti kathaṃ nu kho ahaṃ imaṃ rajjaṃ kāḷakaṇṇiṃ muñceyyanti evaṃ vicāraṇaṃ āpajjiṃ.

53. Pubbasālohitā mayhanti pubbe ekasmiṃ attabhāve mama mātubhūtapubbā tasmīṃ chatte adhivatthā devatā mayhaṃ atthakāminī hitesinī. Sā maṃ disvāna dukkhitā, tīsu ṭhānesu yojayīti sā devatā maṃ tathā cetodukkheṇa dukkhitā disvā mūgapakkhabadhirabhāvasaṅkhātesu tīsu rajjadukkhatō nikkhamanakāraṇesu yojesi.

54. Paṇḍiccayanti paṇḍiccaṃ, ayameva vā pāṭho. Mā vibhāvayāti mā pakāsehi. Bālamatoti bāloti ñāto. Sabboti sakalo antojano ceva bahijano ca. Ocīnāyatūti nīharathetaṃ kāḷakaṇṇinti avajānātu. Evaṃ tava attho bhavissatīti evaṃ yathāvuttanayena avajānitabbabhāve sati tuyhaṃ gehato nikkhamanena hitaṃ pāramiparipūraṇaṃ bhavissati.

55. Tetāṃ vacananti te etaṃ tīṇi aṅgāni adhiṭṭhāhīti vacanaṃ. Atthakāmāsi me ammaṃti amma devate, mama atthakāmā asi. Hitakāmāti tasseva pariyāyavacanaṃ. Atthoti vā ettha sukhaṃ veditabbaṃ. Hitanti tassa kāraṇabhūtaṃ puññaṃ.

56. Sāgareva thalaṃ labhinti coragehe vatāhaṃ jāto, ahu me mahāvatānatthoti sokasāgare osīdanto tassā devatāya ahaṃ vacanaṃ sutvā sāgare osīdanto viya thalaṃ patitṭhaṃ alabhiṃ, rajjakulato nikkhamanopāyaṃ alabhinti attho. Tayo aṅge adhiṭṭhahinti yāva gehato nikkhamiṃ, tāva tīṇi aṅgāni kāraṇāni adhiṭṭhahiṃ.

57. Idāni tāni sarūpato dassetuṃ “mūgo ahosi”nti gāthamāha. Tattha pakkhoti pīṭhasappi. Sesāṃ suviññeyyameva.

Evaṃ pana mahāsatte devatāya dinnanaye ṭhatvā jātavassato paṭṭhāya mūgādibhāvena attānaṃ dassente mātāpitāro dhātīādayo ca “mūgānaṃ hanupariyosānaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, badhirānaṃ kaṇṇasotaṃ nāma evarūpaṃ na hoti, pīṭhasappīnaṃ hatthapādā nāma evarūpā na honti, bhavitabbamettha kāraṇena, vīmaṃsissāma na”nti cintetvā “khīrena tāva vīmaṃsissāmā”ti sakaladivasāṃ khīraṃ na denti. So sussantopi khīratthāya saddaṃ na karoti.

Athassa mātā “putto me chāto, khīramassa dethā”ti khīraṃ dāpesi. Evaṃ antarantarā khīraṃ adatvā ekasamvaccharam vīmaṃsantāpi antaraṃ na passiṃsu. Tato “kumārakā nāma pūvakhajjakaṃ piyāyanti, phalāphalaṃ piyāyanti, kīḷanabhaṇḍakaṃ piyāyanti, bhojanaṃ piyāyanti”ti tāni tāni palobhanīyāni upanetvā vīmaṃsanavasena palobhentā yāva pañcavassakālā antaraṃ na passiṃsu. Atha naṃ “dārakā nāma aggito bhāyanti, mattahatthito bhāyanti, sappato bhāyanti, ukkhittāsikapurisato bhāyanti, tehi vīmaṃsissāmā”ti yathā tehissa anattho na jāyati, tathā purimameva saṃvidahitvā atibhayānakākārena upagacchante kāresuṃ.

Mahāsatto nirayabhayaṃ āvajjetvā “ito sataguṇena sahasaguṇena satasahasaguṇena nirayo bhāyitabbo”ti niccalova hoti. Evampi vīmaṃsitvā antaraṃ na passantā puna “dārakā nāma samajjatthikā hontī”ti samajjaṃ kāretvāpi mahāsattaṃ sāṇiyā parikkhipitvā ajānantasseva catūsu passesu saṅkhasaddehi bherisaddehi ca sahasā ekaninnādaṃ kāretvāpi andhakāre ghaṭehi dīpaṃ upanetvā sahasā ālokaṃ dassetvāpi sakalasarīraṃ phāṇitena makkhetvā bahumakkhike ṭhāne

nipajjāpetvāpi nhāpanādīni akatvā uccārapassāvamattthake nipannaṃ
ajjhupekkhitvāpi tattha ca palipannaṃ sayamānaṃ parihāsehi akkosanehi ca
ghaṭṭetvāpi heṭṭhāmañce aggikapallaṃ katvā uṇhasantāpena pīletvāpīti evaṃ
nānāvidhehi upāyehi vīmaṃsantāpissa antaraṃ na passaṃsu.

Mahāsatto hi sabbattha nirayabhayaeva āvajjetvā adhiṭṭhānaṃ avikopento
niccalova ahosi. Evaṃ pannarasavassāni vīmaṃsitvā atha soḷasavassakāle
“pīṭhasappino vā hontu mūgabadhirā vā rajanīyesu arajjantā dussanīyesu adussantā
nāma natthīti nāṭakānissa paccupaṭṭhapetvā vīmaṃsissāmā”ti kumāraṃ
gandhodakena nhāpetvā devaputtaṃ viya alaṅkaritvā devavimānakappaṃ
pupphagandhadāmādīhi ekāmodapamodaṃ pāsādaṃ āropetvā uttamarūpadharā
bhāvavilāsasampannā devaccharāpaṭibhāgā itthiyo upaṭṭhapesuṃ - “gacchatha
naccādīhi kumāraṃ abhiraṃpethā”ti. Tā upagantvā tathā kātuṃ vāyamiṃsu. So
buddhisampannatāya “imā me sarīrasamphassaṃ mā vindiṃsū”ti assāsapassāse
nirundhi. Tā tassa sarīrasamphassaṃ avindantiyo “thaddhasarīro esa, nāyaṃ
manusso, yakkho bhavissatī”ti pakkamiṃsu.

Evaṃ soḷasa vassāni soḷasahi mahāvīmaṃsāhi anekāhi ca khuddakavīmaṃsāhi
pariggaṇhituṃ asakkuṇitvā mātāpitaro “tāta, temiyakumāra, mayaṃ tava
amūgādibhāvaṃ jānāma, na hi tesaṃ evarūpāni mukhaṇṇasotapādāni honti, tvam
amhehi patthetvā laddhaputtako, mā no nāsehi, sakalajambudīpe rājūnaṃ santikā
garahato mocehī”ti saha visuṃ visuṇca anekavāraṃ yāciṃsu. So tehi evaṃ
yāciyamānopi asuṇanto viya hutvā nipajji.

58. Atha rājā mahāsattassa ubho pāde kaṇṇasote jivhaṃ ubho ca hatthe kusalehi
purisehi vīmaṃsāpetvā “yadi pi apīṭhasappiādīnaṃ viyassa pādādayo, tathāpi ayaṃ
pīṭhasappi mūgabadhiro maññe, idise kālakaṇṇipurise imasmiṃ gehe vasante tayo
antarāyā paññāyanti jīvitassa vā chattassa vā mahesiyā vā”ti lakkhaṇapāṭhakehi
idāni kathitaṃ. Jāta divase pana “tumhākaṃ domanassapariharaṇatthaṃ
‘dhaññapuññalakkhaṇo’ti vutta”nti amaccehi ārocitaṃ sutvā antarāyabhayena bhīto
“gacchatha naṃ avamaṅgalarathe nipajjāpetvā pacchimadvārena nīharāpetvā
āmakasusāne nikhaṇathā”ti āṇāpesi. Taṃ sutvā mahāsatto haṭṭho udaggo ahosi -
“cirassaṃ vata me manoratho matthakaṃ pāpuṇissatī”ti. Tena vuttaṃ “tato me
hatthapāde cā”tiādi.

Tattha maddiyāti maddanavasena vīmaṃsitvā. Anūnatanti hatthādīhi avikalataṃ.
Nindisunti “evaṃ anūnāvayavopi samāno mūgādi viya dissamāno “rajjam kāretuṃ
abhabbo, kālakaṇṇipuriso aya”nti garahiṃsu. “Niddisu”ntipi pāṭho, vadiṃsūti attho.

59. Chaḍḍanaṃ anumodisunti rājadassanatthaṃ āgatā sabbepi janapadavāsino
senāpatipurohitappamukhā rājapurisā te sabbepi ekamanā samānacittā hutvā
antarāyapariharaṇatthaṃ raññā āṇattā bhūmiyaṃ nikhaṇanavasena mama
chaḍḍanaṃ mukhasaṅkocaṃ akatvā abhimukhabhāvena sādhu suṭṭhu idaṃ
kattabbamevāti anumodiṃsu.

60. So me attho samijjhathāti yassatthāya yadatthaṃ tato
mūgādibhāvādhiṭṭhānavasena dukkaracaraṇaṃ ciṇṇaṃ caritaṃ, so attho mama
samijjhati. Tesaṃ mama mātāpituādīnaṃ matiṃ adhippāyaṃ sutvā so ahaṃ mama
adhippāyasamijjhanena haṭṭho anupadhāretvā bhūmiyaṃ nikhaṇanānujānanena
saṃviggamānasova ahosinti vacanasesena sambandho veditabbo.

61. Evaṃ kumārassa bhūmiyaṃ nikhaṇane raññā āṇatte candādevī taṃ pavattiṃ sutvā rājānaṃ upasaṅkamitvā, “deva, tumhehi mayhaṃ varo dinno, mayā ca gahitakaṃ katvā t̥hapito, taṃ me idāni dethā”ti. “Gaṇha, devī”ti. “Puttassa me rajjaṃ dethā”ti. “Putto te kālakaṇṇī, na sakkā dātu”nti. “Tena hi, deva, yāvajīvaṃ adento satta vassāni dethā”ti. “Tampi na sakkā”ti. “Cha vassāni, pañcacattāritiṇidveekaṃ vassaṃ, satta māse, chapañcacattārotayodveekaṃ māsamaḍḍhamāsasattāhaṃ dethā”ti. Sādhū gaṇhāti.

Sā puttāṃ alaṅkārapetvā “temiyakumārassa idaṃ rajja”nti nagare bheriṃ carāpetvā nagaraṃ alaṅkārapetvā puttāṃ hatthikkhandhaṃ āropetvā setacchattaṃ matthake kārapetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā āgataṃ alaṅkatasirisayane nipajjāpetvā sabbarattiṃ yāci - “tāta temiya, taṃ nissāya soḷasa vassāni niddaṃ alabhitvā rodamaṇāya me akkhīni uppakkāni, sokena hadayaṃ bhijjati viya, tava apīṭhasappiādibhāvaṃ jānāmi, mā maṃ anāthaṃ karī”ti. Iminā niyāmena cha divase yāci. Chaṭṭhe divase rājā sunandaṃ nāma sārathiṃ pakkosāpetvā “sve pātova avamaṅgalarathena kumāraṃ nīharitvā āmakasusāne bhūmiyaṃ nikhaṇitvā pathavivaḍḍhanakakammaṃ katvā ehi”ti āha. Taṃ sutvā devī “tāta, kāsirājā taṃ sve āmakasusāne nikhaṇituṃ āṇāpesi. Sve maraṇaṃ pāpuṇissatī”ti āha.

Mahāsatto taṃ sutvā “temiya, soḷasa vassāni tayā kato vāyāmo matthakaṃ patto”ti haṭṭho udaggo ahoṣi. Mātuyā panassa hadayaṃ bhijjanākāraṃ viya ahoṣi. Atha tassā rattiyaṃ accayena pātova sārathi rathaṃ ādāya dvāre t̥hapetvā sirigabbhaṃ pavisitvā “devi, mā mayhaṃ kujjhi, rañño āṇā”ti puttāṃ āliṅgitvā nipannaṃ deviṃ piṭṭhihatthena apanetvā kumāraṃ ukkhipitvā pāsādā otari. Devī uraṃ paharitvā mahāsaddena paridevitvā mahātale ohīyi.

Atha naṃ mahāsatto oloketvā “mayi akathente mātu soko balavā bhavissatī”ti kathetukāmo hutvāpi “sace kathessāmi soḷasa vassāni kato vāyāmo mogho bhavissati, akathento panāhaṃ attano ca mātāpitūnañca paccayo bhavissāmī”ti adhivāsesi. Sārathi “mahāsattaṃ rathaṃ āropetvā pacchimadvārābhimukhaṃ rathaṃ pesessāmī”ti pācīnadvārābhimukhaṃ pesesi. Ratho nagarā nikkhamitvā devatānubhāvena tiyojanaṭṭhānaṃ gato. Mahāsatto suṭṭhutamaṃ tuṭṭhacitto ahoṣi. Tattha vanaghaṭaṃ sārathissa āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi. So “idaṃ t̥hānaṃ sundara”nti rathaṃ okkamāpetvā maggapasse t̥hapetvā rathā oruyha mahāsattassa ābharaṇabhaṇḍaṃ omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā t̥hapetvā kudālaṃ ādāya avidūre āvāṭaṃ khaṇituṃ ārabhi. Tena vuttaṃ “nhāpetvā anulimpitvā”tiādi.

Tattha nhāpetvāti soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāpetvā. Anulimpitvāti surabhivilepanena vilimpetvā. Veṭhetvā rājaveṭhananti kāsirājūnaṃ paveniyāgataṃ rājamakuṭaṃ sīse paṭimuñcitvā. Abhisiñcitvāti tasmīṃ rājakule rājābhisekaniyāmena abhisiñcitvā. Chattaena kāresuṃ puraṃ padakkhiṇanti setacchattena dhāriyamānena maṃ nagaraṃ padakkhiṇaṃ kāresuṃ.

62. Sattāhaṃ dhārayitvānāti mayhaṃ mātu candādeviyā varalābhanavasena laddhaṃ sattāhaṃ mama setacchattaṃ dhārayitvā. Uggate ravimaṇḍaleti tato punadivase sūriyamaṇḍale uggatamatte avamaṅgalarathena maṃ nagarato nīharitvā bhūmiyaṃ nikhaṇanatthaṃ sārathi sunando vanamupagacchi.

63. Sajjassanti sannaddho assaṃ, yuge yojitassaṃ me rathaṃ maggato ukkamāpanavasena ekokāse katvā. Hatthamuccitoti muccitahattho, rathapācanato muttahatthoti attho. Atha vā hatthamuccitoti hatthamutto mama hatthato muccitvāti

attho. Kāsunti āvāṭaṃ. Nikhātunti nikhaṇitum.

64-65. Idāni yadatthaṃ mayā soḷasa vassāni mūgavatādiadhiṭṭhānena dukkaracariyā adhiṭṭhitā, taṃ dassetum “adhiṭṭhitamadhiṭṭhāna”nti gāthādvayamāha.

Tattha tajjento vividhakāraṇāti dvimāsikakālato paṭṭhāya yāva soḷasasaṃvaccharā thaññaṭṭhānādihi vividhehi nānappakārehi kāraṇehi tajjayanto bhayaviddhaṃsanavasena viheṭṭhiyamāno. Sesam suviññeyyameva.

Atha mahāsatto sunande kāsūṃ khaṇante “ayaṃ me vāyāmakālo”ti uṭṭhāya attano hatthapāde sambāhitvā rathā otaritum me balaṃ atthīti ñatvā cittaṃ uppādesi. Tāvadevassa pādapaṭiṭṭhānaṭṭhānaṃ vātapuṇṇabhastacammaṃ viya uggantvā rathassa pacchimantaṃ āhacca aṭṭhāsi. So otarivā katipaye vāre aparāparaṃ caṅkamitvā “yojanasatampi gantum me balaṃ atthī”ti ñatvā rathaṃ pacchimante gahetvā kumārakānaṃ kīlanayānakaṃ viya ukkhipitvā “sace sārathi mayā saddhiṃ paṭivirujjheyya, atthi me paṭivirujjhitum bala”nti sallakkhetvā pasādhanatthāya cittaṃ uppādesi. Taṅkhaṇaññaeva sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vissakammaṃ āṇāpesi - “gaccha kāsirājaputtaṃ alaṅkarohī”ti. So “sādhū”ti vatvā dibbehi ca mānusehi ca alaṅkārehi sakkaṃ viya taṃ alaṅkari. So devarājaliḷāya sārathissa khaṇanokāsaṃ gantvā āvāṭatīre ṭhatvā -

“Kinnu santaramānova, kāsūṃ khaṇasi sārathi;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ kāsuyā karissasī”ti. -

Āha.

Tena uddhaṃ anoloketvā -

“Rañño mūgo ca pakkho ca, putto jāto acetaso;
Somhi rañña samajjhīṭṭho, puttaṃ me nikhaṇaṃ vane”ti. -

Vutte mahāsatto -

“Na badhiro na mūgosmi, na pakkho na ca vīkalo;
Adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.

“Ūrū bāhuñca me passa, bhāsitañca suṇohi me;
Adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane”ti. -

Vatvā puna tena āvāṭakhaṇanaṃ pahāya uddhaṃ oloketvā tassa rūpasampattiṃ disvā “manusso vā devo vā”ti ajānantena -

“Devatā nusi gandhabbo, adu sakko purindado;
Ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ maya”nti. -

Vutte -

“Namhi devo na gandhabbo, nāpi sakko purindado;
Kāsirañño ahaṃ putto, yaṃ kāsuyā nikhaññasī.

“Tassa rañño ahaṃ putto, yaṃ tvaṃ sammūpajīvasi;
Adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane.

“Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;
Na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.

“Yathā rukkho tathā rājā, yathā sākha tathā ahaṃ;
Yathā chāyūpago poso, evaṃ tvamasi sārathi;
Adhammaṃ sārathi kayirā, maṃ ce tvaṃ nikhaṇaṃ vane”ti. -

Ādinā nayena dhammaṃ desetvā tena nivattanatthaṃ yācito anivattanakāraṇaṃ
pabbajjāchandaṃ tassa ca hetu nirayabhayādikaṃ atītabhave attano pavattiṃ
vitthārena kathetvā tāya dhammakathāya tāya ca paṭipattiyā tasmimpi
pabbajitukāme jāte rañño imaṃ -

“Rathaṃ niyyātayitvāna, anaṇo ehi sārathi;
Anaṇassa hi pabbajjā, etaṃ isihi vaṇṇita”nti. -

Vatvā taṃ vissajjesi.

So rathaṃ ābharaṇāni ca gahetvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Rājā
tāvadeva “mahāsattassa santikaṃ gamissāmī”ti nagarato niggacchi saddhiṃ
caturaṅginiyā senāya itthāgārehi nāgarajānapadehi ca. Mahāsattopi kho sārathiṃ
uyyojetvā pabbajitukāmo jāto. Tassa cittaṃ ñatvā sakko vissakammaṃ pesesi -
“temiyapaṇḍito pabbajitukāmo, tassa assamapadaṃ pabbajitaparikkhāre ca
māpehi”ti. So gantvā tiyojanike vanasaṇḍe assamaṃ māpetvā
rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanapokkharaṇīphalarukkhassampannaṃ katvā sabbe ca
pabbajitaparikkhāre māpetvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisatto taṃ disvā
sakkadattiyabhāvaṃ ñatvā paṇṇasālaṃ pavisitvā vatthāni apanetvā tāpasavesaṃ
gahetvā kaṭṭhatthare nisinna aṭṭha samāpattiyo, pañca ca abhiññāyo nibbattetvā
pabbajjāsukhena assame nisīdi.

Kāsirājāpi sārathinā dassitamaggena gantvā assamaṃ pavisitvā mahāsattena saha
samāgantvā katapaṭisanthāro rajjena nimantesi. Temiyapaṇḍito taṃ paṭikkhipitvā
anekākāravokāraṃ aniccatādipaṭisaṃyuttāya ca kāmādīnavapaṭisaṃyuttāya ca
dhammiyā kathāya rājānaṃ saṃvejesi. So saṃviggamānaso gharāvāse ukkaṇṭhito
pabbajitukāmo hutvā amacce itthāgāre ca pucchi. Tepi pabbajitukāmā ahesuṃ. Atha
rājā candādeviṃ ādiṃ katvā soḷasa sahasse orodhe ca amaccādi ke ca pabbajitukāme
ñatvā nagare bheriṃ carāpesi - “ye mama puttassa santike pabbajitukāmā, te
pabbajantū”ti. Suvaṇṇakoṭṭhāgārādīni ca vivarāpetvā vissajjāpesi. Nāgarā ca
yathāpasāriteyeva āpaṇe vivaṭadvārāneva gehāni ca pahāya rañño santikaṃ
agamaṃsu. Rājā mahājanena saddhiṃ mahāsattassa santike pabbaji. Sakkadattiyaṃ
tiyojanikaṃ assamapadaṃ paripūri.

Sāmantarājāno “kāsirājā pabbajito”ti sutvā “bārāṇasirajjaṃ gahessāmā”ti nagaraṃ
pavitvā devanagarasadiṣaṃ nagaraṃ sattaratanabharitaṃ devavimānakappaṃ
rājanivesanañca disvā “imaṃ dhaṇaṃ nissāya bhayena bhavitabba”nti tāvadeva
nikkhamitvā pāyāsuṃ. Tesāṃ āgamaṇaṃ sutvā mahāsatto vanantaṃ gantvā ākāse
nisīditvā dhammaṃ desesi. Te sabbe saddhiṃ parisāya tassa santike pabbajiṃsu.
Evaṃ aparepi aparepīti mahāsamāgamo ahosi. Sabbe phalāphalāni paribhuñjitvā
samaṇadhammaṃ karonti. Yo kāmādivitakkaṃ vitakketi, tassa cittaṃ ñatvā
mahāsatto tattha gantvā ākāse nisīditvā dhammaṃ deseti.

So dhammassavanasappāyaṃ labhitvā samāpattiyo abhiññāyo ca nibbatteti. Evaṃ

aparopi aparopīti sabbepi jīvitapariyosāne brahmalokaparāyanā ahesum.
Tiracchānagatāpi mahāsatte isigaṇepi cittaṃ pasādetvā chasu kāmasaggesu
nibbattiṃsu. Mahāsattassa brahmacariyaṃ ciraṃ dīghamaddhānaṃ pavattittha. Tadā
chatte adhivatthā devatā uppalavaṇṇā ahosi, sārathi sārīputtatthero, mātāpitaro
mahārājakulāni, parisā buddhāparisā, temiyapaṇḍito lokanātho.

Tassa adhiṭṭhānapāramī idha matthakaṃ pattā, sesapāramiyopi yathārahaṃ
niddhāretabbā. Tathā māsajātakālato paṭṭhāya nirayabhayaṃ pāpabhīrutā
rajjajigucchā nekkhammanimittaṃ mūgādibhāvādhiṭṭhānaṃ tattha ca
virodhippaccayasamodhānēpi niccalabhāvoti evamādayo guṇānubhāvā
vibhāvetabbāti.

Temiyacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhiṭṭhānapāramī niṭṭhitā.

7. Kapirājacariyāvaṇṇanā

67. Sattame yadā ahaṃ kapi āsinti yasmiṃ kāle ahaṃ kapiyoniyaṃ nibbattitvā
vuddhimanvāya nāgabalo thāmasampanno assapotakappamāṇo mahāsārīro kapi
homi. Nadīkūle darīsayeti ekissā nadiyā tīre ekasmiṃ darībhāge yadā vāsaṃ
kappemīti attho.

Tadā kira bodhisatto yūthapariharaṇaṃ akatvā ekacaro hutvā vihāsi. Tassā pana
nadiyā vemajjhe eko dīpako nānappakārehi ambapanasādīhi phalarukkhehi
sampanno. Bodhisatto thāmajavasampannatāya nadiyā orimatīrato uppatitvā
dīpakassa pana nadiyā ca majjhe eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmīṃ patati. Tato
uppatitvā tasmīṃ dīpake patati. So tattha nānappakārāni phalāphalāni khāditvā
sāyaṃ teneva upāyena paccāgantvā attano vasanaṭṭhāne vasitvā punadivasepi
tatheva karoti. Iminā niyāmena vāsaṃ kappesi.

Tasmīṃ pana kāle eko kumbhīlo sapajāpatiko tassaṃ nadiyaṃ vasati. Tassa bhariyā
bodhisattaṃ aparāparaṃ gacchantāṃ disvā tassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā
kumbhīlaṃ āha - “mayhaṃ kho, ayyaputta, imassa vānarassa hadayamaṃse dohaḷo
uppanno”ti. So “sādhu, bhadde, lacchasi”ti vatvā “ajja taṃ sāyaṃ dīpakato
āgacchantameva gaṇhissāmī”ti gantvā piṭṭhipāsāṇe nipajji. Bodhisatto taṃ divasaṃ
gocaraṃ caritvā sāyanhasamaye dīpake ṭhitova pāsāṇaṃ oloketvā “ayaṃ pāsāṇo
idāni uccataro khāyati, kiṃ nu kho kāraṇa”nti cintesi. Mahāsattassa hi
udakappamāṇaṃ pāsāṇappamāṇaṃ suvatthāpitameva hoti. Tenassa etadahosi
- “ajja imissā nadiyā udakaṃ neva hāyati, atha ca panāyaṃ pāsāṇo mahā hutvā
paññāyati, kacci nu kho ettha mayhaṃ gahaṇatthāya kumbhīlo nipanno”ti?

So “vīmaṃsissāmi tāva na”nti tattheva ṭhatvā pāsāṇena saddhiṃ kathento viya
“bho, pāsāṇā”ti vatvā paṭivacanaṃ alabhanto yāvatatiyaṃ “bho, pāsāṇā”ti āha.
Pāsāṇo paṭivacanaṃ na deti. Punapi bodhisatto “kiṃ, bho pāsāṇa, ajja mayhaṃ
paṭivacanaṃ na desī”ti āha. Kumbhīlo “addhā ayaṃ pāsāṇo aññesu divasesu
vānarindassa paṭivacanaṃ deti maññe, ajja pana mayā ottharittā na deti,
handāhaṃ dassāmissa paṭivacana”nti cintetvā “kiṃ vānarindā”ti āha. “Kosi tva”nti?
“Ahaṃ kumbhīlo”ti. “Kimatthaṃ ettha nipannosi”ti? “Tava hadayaṃ
patthayamāno”ti. Bodhisatto cintesi - “añño me gamanamaggo natthi, paṭiruddhaṃ
vata me gamana”nti. Tena vuttaṃ -

“Pīlito susumārena, gamanaṃ na labhāmahaṃ”.

- 68.** “Yamhokāse ahaṃ tathavā, orā pārāṃ patāmahaṃ;
Tatthacchi sattuvadhako, kumbhīlo luddadassano”ti.

Tattha “pīlito susumārenā”ti addhagāthāya vuttamevatthaṃ. “Yamhokāse”ti gāthāya pākaṭaṃ karoti. Tattha yamhokāseti yasmiṃ nadīmajjhe t̥hitapiṭṭhipāsāṇasaṅkhāte padese tathavā. Orāti dīpakasaṅkhātā oratīrā. Pāranti tadā mama vasanaṭṭhānabhūtaṃ nadiyā paratīraṃ. Patāmahanti uppativā patāmi ahaṃ. Tatthacchīti tasmīṃ piṭṭhipāsāṇappadese sattubhūto vadhako ekanteneva ghātako paccatthiko luddadassano ghorarūpo bhayānakadassano nisīdi.

Atha mahāsatto cintesi - “añño me gamanamaggo natthi, ajja mayā kumbhīlo vañcetabbo, evañhi ayañca mahatā pāpato mayā parimocito siyā, mayhañca jīvitam laddha”nti. So kumbhīlaṃ āha - “samma, kumbhīla, ahaṃ tuyhaṃ upari patissāmī”ti. Kumbhīlo “vānarinda, papañcaṃ akatvā ito āgacchāhī”ti āha. Mahāsatto “ahaṃ āgacchāmi, tvaṃ pana attano mukhaṃ vivaritvā maṃ tava santikaṃ āgatakāle gaṇhāhī”ti avoca. Kumbhīlānañca mukhe vivaṭe akkhīni nimmīlanti. So taṃ kāraṇaṃ asallakkhento mukhaṃ vivari. Athassa akkhīni nimmīlīmsu. So mukhaṃ vivaritvā sabbaso nimmīlitakkhī hutvā nipajji. Mahāsatto tassa tathābhāvaṃ ñatvā dīpakato uppatito gantvā kumbhīlassa matthakaṃ akkamitvā tato uppatanto vijjulatā viya vijjotamāno paratīre aṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

- 69.** “So maṃ asaṃsi ehīti, ahampemīti taṃ vadiṃ;
Tassa matthakamakkamma, parakūle patiṭṭhahi”nti.

Tattha asaṃsīti abhāsi. Ahampemīti ahampi āgacchāmīti taṃ kathesiṃ.

Yasmā pana taṃ dīpakaṃ ambajambupanasādiphalarukkhasaṇḍamaṇḍitaṃ ramaṇīyaṃ nivāsayoggañca, “āgacchāmī”ti pana paṭiññāya dinnattā saccaṃ anurakkhanto mahāsattopi “āgamissāmevā”ti tathā akāsi. Tena vuttaṃ -

- 70.** “Na tassa alikaṃ bhaṇitaṃ, yathā vācaṃ akāsaha”nti.
Yasmā cetaṃ saccānurakkhaṇaṃ attano jīvitam pariccajitvā kataṃ, tasmā āha -
“Saccena me samo natthi, esā me saccapāramī”ti.

Kumbhīlo pana taṃ acchariyaṃ disvā “iminā vānarindena atiaccherakaṃ kata”nti cintetvā “bho vānarinda, imasmiṃ loke catūhi dhammehi samannāgato puggalo amitte abhibhavati, te sabbepi tuyhaṃ abbhantare atthi maññe”ti āha -

“Yassete caturo dhammā, vānarinda, yathā tava;
Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti.

Tattha yassāti yassa kassaci puggalassa. Eteti idāni vattabbe paccakkhato dasseti. Caturo dhammāti cattāro guṇā. Saccanti vacīsaccaṃ, “mama santikaṃ āgamissāmī”ti vatvā musāvādaṃ akatvā āgato evāti etaṃ te vacīsaccaṃ. Dhammoti vicāraṇapaññā, “evaṃ kate idaṃ nāma bhavissatī”ti pavattā te esā vicāraṇapaññā. Dhītīti abbocchinnaṃ vīriyaṃ vuccati, etampi te atthi. Cāgoti attapariccāgo, tvaṃ attānaṃ pariccajitvā mama santikaṃ āgato, yaṃ panāhaṃ gaṇhituṃ nāsakkhiṃ,

mayhamevesa doso. Diṭṭhanti paccāmittaṃ. So ativattatīti yassa puggalassa yathā tava evaṃ ete cattāro dhammā atthi, so yathā maṃ tvaṃ ajja atikkanto, tatheva attano paccāmittaṃ atikkamati abhibhavatīti.

Evaṃ kumbhīlo bodhisattaṃ pasamsitvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato. Tadā kumbhīlo devadatto ahosi, tassa bhariyā ciñcamāṇavikā, kapiṛajā pana lokanātho.

Tassa idhāpi heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā udakassa pāsāṇassa ca pamāṇavavatthānena idāni pāsāṇo uccataro khāyatīti pariggaṇhanavasena pāsāṇassa upari susumārassa nipannabhāvajānaṃ, pāsāṇena kathanāpadesena tassatthassa nicchayagamanāṃ, susumārassa upari akkamitvā sahasā paratīre patiṭṭhānavasena sīghakāritāya tassa mahatā pāpato parimocanaṃ, attano jīvitarakkhaṇaṃ, saccavācānurakkhaṇaṃcāti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Kapirājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Saccatāpasacariyāvaṇṇanā

Aṭṭhame tāpaso saccasavhayoti saccasaddena avhātabbo saccanāmako tāpaso yadā yasmiṃ kāle homi, tadā. Saccena lokaṃ pālesinti attano avisaṃvādibhāvena sattalokaṃ jambudīpe tattha tattha sattanikāyaṃ pāpato nānāvidhā anattato ca rakkhiṃ. Samaggaṃ janamakāsaṃhanti tattha tattha kalahaviggahavivādāpannaṃ mahājanaṃ kalahe ādīnaṃ dassetvā sāmaggiaṃ ānisaṃsakathanena samaggaṃ avivadamānaṃ sammodamānaṃ ahamakāsiṃ.

Tadā hi bodhisatto bārāṇasiyaṃ aññatarasmiṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa “sacco”ti nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takkasiṃ gantvā disāpāmoḍhassa ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhitvā nacirasseva sabbasippānaṃ nipphattiṃ patto. Ācariyena anuññāto bārāṇasiyaṃ paccāgantvā mātāpitara vanditvā tehi abhinandiyamāno tesaṃ cittānurakkhaṇatthaṃ katipāhaṃ tesaṃ santike vasi. Atha naṃ mātāpitara patirūpena dārena saṃyojetukāmā sabbāṃ vibhavajātaṃ ācikkhitvā gharāvāseṇa nimantesuṃ.

Mahāsatto nekkhammajjhāsayaṃ attano nekkhammapāramiṃ paribruhetukāmo gharāvāse ādīnaṃ pabbajjāya ānisaṃsañca nānappakārato kathetvā mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rodamaṇānaṃ aparimāṇaṃ bhogakkhandhaṃ anantaṃ yasaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahānāgova ayasañkhalikaṃ gharabandhanaṃ chindanto nikkhamitvā himavantappadesaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā vanamūlaphalāphalehi yāpento nacirasseva aṭṭha samāpattiyo pañca ca abhiññāyo nibbattetvā jhānakīlaṃ kilāyamāno samāpattivihārena viharati.

So ekadivaṃ dibbacakkhunā lokaṃ olokento addasa sakalajambudīpe manusse yebhuyyena pāṇātipātādidasaakusalakammāpathapasute kāmānandānaṃ kāmādhikāraṇaṃ aññamaññaṃ vivādāpanne. Disvā evaṃ cintesi - “na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yadidaṃ ime satte evaṃ pāpapasute vivādāpanne ca disvā ajjhupekkhaṇaṃ. Ahañhi ‘satte saṃsārapaṇkato uddharitvā nibbānathale patiṭṭhapessāmī’ti mahāsambodhiyānaṃ paṭipanno, tasmā taṃ paṭiññaṃ avisaṃvādentō yaṃnūnāhaṃ manussapathaṃ gantvā te te satte pāpato oramāpeyyaṃ, vivādañca nesaṃ vūpasameyya”nti.

Evam pana cintetvā mahāsatto mahākaruṇāya samussāhito santaṃ samāpattisukhaṃ pahāya iddhiyā tattha tattha gantvā tesam cittānukūlaṃ dhammaṃ desento kalahaviggahavivādāpanne satte diṭṭhadhammikañca samparāyikañca virodhe ādīnavaṃ dassetvā aññaṃaññaṃ samagge sahite akāsi. Anekākāravokārañca pāpe ādīnavaṃ vibhāvento tato satte vivecetvā ekacce dasasu kusalakammamāpathadhammesu patitṭhāpesi. Ekacce pabbājetvā sīlasamvare indriyaguttiyaṃ satisampajāññe pavivekavāse jhānābhīññāsu ca yathārahaṃ patitṭhāpesi. Tena vuttaṃ -

71. “Punāparaṃ yadā homi, tāpaso saccasavhayo;
Saccena lokaṃ pālesim, samaggaṃ janamakāsaha”nti.

Idhāpi mahāpurisassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā guṇānubhāvā ca vibhāvetabbāti.

Saccatāpasacariyāvaṇṇanā nīṭṭhitā.

9. Vaṭṭapotakacariyāvaṇṇanā

72. Navame magadhe vaṭṭapotakotiādīsū ayaṃ saṅkhepattho - magadharatṭhe aññatarasmim araññappadesa vaṭṭakayoniyaṃ nibbattitvā aṇḍakosaṃ padāletvā aciranikkhantatāya taruṇo maṃsapesibhūto, tato eva ajātapakkho vaṭṭakacchāpako yadā ahaṃ kulāvakeyeva homi.

73. Mukhatuṇḍakenāharitvāti mayhaṃ mātā attano mukhatuṇḍakena kālena kālaṃ gocaraṃ āharitvā maṃ poseti. Tassā phassena jīvāmīti parisedanatthañceva paribhāvanatthañca sammadeva kālena kālaṃ mamaṃ adhisayanavasena phusantiyā tassā mama mātuyā sarīrasamphassena jīvāmi viharāmi attabhāvaṃ pavattemi. Natthi me kāyikaṃ balanti mayhaṃ pana atitaruṇatāya kāyasannissitaṃ balaṃ natthi.

74. Saṃvacchareti saṃvacchare saṃvacchare. Gimhasamayeti gimhakāle. Sukkharukkhasākhānaṃ aññaṃaññaṃ saṅghatṭanasamuppannena agginā tasmim padese davadāho padippati pajjalati, so tathā padīpito. Upagacchati amhākanti mayhaṃ mātāpitūnañcāti amhākaṃ vasanatṭhānappadesaṃ attano patitṭhānassa asuddhassāpi suddhabhāvakaraṇena pāvanato pāvakoti ca gatamagge indhanassa bhasmabhāvāvahanato kaṇhavattanīti ca laddhanāmo aggi vanarukkhagacche dahanto kālena kālaṃ upagacchati.

75. Evaṃ upagamanato tadāpi saddāyantoti “dhamadhama”iti evaṃ saddaṃ karonto, anuravadassanañhetam dāvaggino. Mahāsikhīti pabbatakūṭasadisānaṃ indhanānaṃ vasena mahatiyo sikhā etassāti mahāsikhī. Anupubbena anukkamena tam araññappadesaṃ jhāpento dahanto aggi mama samīpatṭhānaṃ upāgami.

76. Aggivegabhayāti vegena āgacchato aggino bhayena bhītā. Tasitāti cittutrāsasamuṭṭhitena kāyassa chambhitattena ca utrāsā. Mātāpitāti mātāpitāro. Attānaṃ parimocayunti agginā anupaddutaṭṭhānagamanena attano sotthibhāvamakaṃsu. Mahāsatto hi tadā mahāgeṇḍukappamāṇo mahāsārīro ahosi. Tam mātāpitāro kenaci upāyena gahetvā gantuṃ asakkuṇantā attasinehena ca abhibhuyyamānā puttasinghaṃ chaḍḍetvā palāyimsu.

77. Pāde pakkhe pajahāmīti attano ubho pāde ubho pakkhe ca bhūmiyaṃ ākāse ca gamanasajje karonto pasāremi iriyāmi vāyamāmi. “Paṭihāmī”tipi pāṭho, vehāsagamanayogge kātuṃ ihāmīti attho. “Paṭihāmī”tipi paṭhanti. Tassattho - pāde pakkhe ca pati visuṃ ihāmi, gamanattham vāyamāmi, taṃ pana vāyāmakaraṇatthameva. Kasmā? Yasmā natthi me kāyikaṃ balaṃ. Sohaṃ agatiko tatthāti so ahaṃ evaṃbhūto pādapakkhavekallena gamanavirahito mātāpitūnaṃ apagamanena vā appaṭisaraṇo, tattha dāvaggiupaddute vane, tasmim vā kulāvake ṭhitova evaṃ idāni vattabbākārena tadā cintesiṃ. Dutiyañcettha ahanti nipātamattaṃ daṭṭhabbaṃ.

78. Idāni tadā attano cintitākāraṃ dassetuṃ “yesāha”ntiādimāha;

Tattha yesāhaṃ upadhāveyyaṃ, bhīto tasitavedhitoti maraṇabhayaena bhīto tato eva cittutrāsena tasito sarīrakampanena vedhito yesamaḥaṃ pakkhantaraṃ etarahi dāvaggiupadduto jaladuggaṃ viya maññaṃ māno pavisitūṃ upadhāveyyaṃ te mama mātāpitāro maṃ ekakaṃ eva ohāya jahitvā pakkantā. Kathaṃ me ajja kātaveti kathaṃ nu kho mayā ajja kātabbaṃ, paṭipajjitabbanti attho.

Evaṃ mahāsatto itikattabbatāsammūḷho hutvā ṭhito puna cintesi - “imasmiṃ loke sīlaguṇo nāma atthi, saccaguṇo nāma atthi, atīte pāramiyo pūretvā bodhitale nisīditvā abhisambuddhā sīlasamādhipaṇṇāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā saccānudayakāruṇṇākantisamannāgatā sabbasattesu samappavattamettābhāvanā sabbaññubuddhā nāma atthi, tehi ca paṭividdho ekantaniyyānaguṇo dhammo atthi, mayi cāpi ekaṃ saccaṃ atthi. Saṃvijjamāno eko sabhāvadhammo paññāyati, tasmā atītabuddhe ceva tehi paṭividdhaguṇe ca āvajjetvā mayi vijjamānaṃ saccaṃ sabhāvadhammaṃ gahetvā saccakiriyaṃ katvā aggim paṭikkamāpetvā ajja mayā attano ceva idha vāsīnaṃ sesapāṇīnaṃ sotthibhāvaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. Evaṃ pana cintetvā mahāsatto attano ānubhāve ṭhatvā yathācintitaṃ paṭipajji. Tena vuttaṃ -

79. “Atthi loke sīlaguṇo, saccaṃ soceyyanuddayā;
Tena saccena kāhāmi, saccakiriyaṃuttamaṃ.

80. “Āvajjetvā dhammabalaṃ, saritvā pubbake jine;
Saccabalamavassāya, saccakiriyaṃakāsaha”nti.

81. Tattha mahāsatto atīte parinibbutānaṃ buddhānaṃ guṇe āvajjetvā attani vijjamānaṃ saccasabhāvaṃ ārabha yaṃ gāthaṃ vatvā tadā saccakiriyaṃakāsi, taṃ dassetuṃ “santi pakkhā”tiādi vuttaṃ.

Tattha santi pakkhā apatanāti mayhaṃ pakkhā nāma atthi upalabbhanti, no ca kho sakkā etehi uppatituṃ ākāseṇa gantunti apatanā. Santi pādā avañcanāti pādāpi me atthi, tehi pana vañcituṃ padavāragamanena gantuṃ na sakkāti avañcanā. Mātāpitā ca nikkhantāti ye maṃ aññattha neyyuṃ, tepi maraṇabhayaena mama mātāpitāro nikkhantā. Jātavedāti aggim ālapati. So hi jātova vediyati, dhūmajāluṭṭhānena paññāyati, tasmā “jātavedo”ti vuccati. Paṭikkamāti paṭigaccha nivattāti jātavedaṃ āṇāpeti.

Iti mahāsatto “sace mayhaṃ pakkhānaṃ atthibhāvo, te ca pasāretvā ākāse apatanabhāvo, pādānaṃ atthibhāvo, te ca ukkhipitvā avañcanabhāvo, mātāpitūnaṃ maṃ kulāvakeyeva chaḍḍetvā palātabhāvo ca saccasabhāvabhūto eva, jātaveda, etena saccena tvaṃ ito paṭikkamā”ti kulāvake nipannova saccakiriyaṃ akāsi. Tassa

saha saccakiriyāya soḷasakarīsamatte t̥hāne jātavedo paṭikkami. Paṭikkamanto ca na jhāyamānova araṇṇaṃ gato, udaye pana opilāpitaukkā viya tattheva nibbāyi. Tena vuttaṃ -

82. “Saha sacce kate mayhaṃ, mahāpajjalito sikhī;
Vajjesi soḷasakarīsāni, udakaṃ patvā yathā sikhī”ti.

Sā panesā bodhisattassa vaṭṭakayoniyaṃ tasmīṃ samaye buddhaguṇānaṃ āvajjanapubbikā saccakiriyā anaṇṇasādhāraṇāti āha “saccena me samo natthi, esā me saccapāramī”ti. Teneva hi tassa t̥hānassa sakalepi imasmīṃ kappe agginā anabhibhavanīyattā taṃ kappat̥ṭhiyapāṭihāriyaṃ nāma jātaṃ.

Evaṃ mahāsatto saccakiriyavasena attano tattha vāsīnaṃ sattānañca sotthiṃ katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Tadā mātāpitaro etarahi mātāpitaro ahesuṃ, vaṭṭakarājā pana lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi yathārahaṃ niddhāretabbā. Tathā dāvaggimhi tathā bheravākārena avattharivā āgacchante tasmīṃ vaye ekako hutvāpi sāradaṃ anāpajjitvā saccādidhammaguṇe buddhaguṇe ca anussarivā attano eva ānubhāvaṃ nissāya saccakiriyāya tattha vāsīnampi sattānaṃ sotthibhāvāpādanādayo ānubhāvā vibhāvetabbā.

Vaṭṭapotakacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Maccharājacariyāvaṇṇanā

83. Dasame yadā homi, maccharājā mahāsareti atīte macchayoniyaṃ nibbattivā kosalarat̥ṭhe sāvatthiyaṃ jetavane pokkharaṇiṭṭhāne valligahanaparikkhitte ekasmīṃ mahāsare macchānaṃ catūhi saṅghavatthūhi raṇjanato yadā ahaṃ rājā homi, macchagaṇaparivuto tattha paṭivasāmi tadā. Uṇheti uṇhakāle gimhasamaye. Sūriyasantāpeti ādiccasantāpena. Sare udaka khīyathāti tasmīṃ sare udakaṃ khīyittha chijjittha. Tasmīṃhi rat̥ṭhe tadā devo na vassī, sassāni milāyīṃsu, vāpiādīsu udakaṃ parikkhayaṃ pariyādānaṃ agamāsi, macchakacchapā kalalagahanaṃ pavisiṃsu. Tasmimpi sare macchā kaddamagahanaṃ pavisitvā tasmīṃ tasmīṃ t̥hāne nilīyīṃsu.

84. Tatoti tato udakaparikkhayato aparabhāge. Kulalassenakāti kulalāceva senā ca. Bhakkhayanti divārat̥ṭhiṃ, macche upanīsidīyāti tattha tattha kalalapiṭṭhe upanīsiditvā kalalagahanaṃ pavisitvā nipanne macche kākā vā itare vā divā ceva rattiñca kaṇayaggasadiṣehi tuṇḍehi koṭṭetvā koṭṭetvā nīharitvā vipphandamāne bhakkhayanti.

85. Atha mahāsatto macchānaṃ taṃ byasanaṃ disvā mahākaruṇāya samussāhitahadayo “t̥hapetvā maṃ ime mama ñātake imasmā dukkhā mocetuṃ samattho nāma aṇṇo natthi, kena nu kho ahaṃ upāyena te ito dukkhato moceyya”nti cintento “yaṃnūnāhaṃ pubbakehi mahesīhi āciṇṇasamāciṇṇaṃ mayi ca saṃvijjamānaṃ saccadhammaṃ nissāya saccakiriyāṃ katvā devaṃ vassāpetvā mama ñātisaṅghassa jīvitadānaṃ dadeyyaṃ, tena ca sakalassāpi āhārūpajivino sattalokassa mahāupakāro sampādito mayā”ti nicchayaṃ katvā devaṃ vassāpetuṃ saccakiriyāṃ akāsi. Tena vuttaṃ “evaṃ cintesaha”ntiādi.

Tattha saha ñātīhi pīlitoti mayhaṃ ñātīhi saddhiṃ tena udakaparikkhayena pīlito.

Sahāti vā nipātamattam. Mahākāruṇikatāya tena byasanena dukkHITEHI ñātīhi kāraṇabhūTEHI pīlito, ñātisaṅghadukkhadukkhITOTI attho.

86. Dhammatthanti dhammabhūtam attham, dhammato vā anapetaṃ attham. Kiṃ taṃ? Saccaṃ. Addasapassayanti mayhaṃ ñātinañca apassayaṃ addasaṃ. Atikkhayanti mahāvināsaṃ.

87. Saddhammanti sataṃ sādhuṇaṃ buddhādīnaṃ ekassāpi paṇino ahiṃsanasaṅkhātaṃ dhammaṃ. Anussarivā. Paramatthaṃ vicintayanti taṃ kho pana paramatthaṃ saccaṃ aviparītasabhāvaṃ katvā cintayanto. Yaṃ loke dhuvasassatanti yadetaṃ buddhapaccekabuddhasāvakānaṃ ekassāpi paṇino ahiṃsaṃ, taṃ sabbakālaṃ tathabhāvena dhuvaṃ sassataṃ vicintayaṃ saccakiriyaṃ akāsinti sambandho.

88. Idāni taṃ dhammaṃ mahāsatto attani vijjamānaṃ gahetvā saccavacanaṃ payojetukāmo kālavaṇṇaṃ kaddamaṃ dvidhā viyūhitvā añjanarukkhasāraghaṭikavaṇṇamahāsārīro sudhotalohitakamaṇisadisāni akkhīni ummīletvā ākāsaṃ ullokento “yato sarāmi attāna”nti gāthamāha.

Tattha yato sarāmi attānanti yato paṭṭhāya ahaṃ attabhāvasaṅkhātaṃ attānaṃ sarāmi anussarāmi. Yato pattosmi viññutanti yato paṭṭhāya tāsu tāsu itikattabbatāsu viññutaṃ vijānanabhāvaṃ pattosmi, uddhaṃ ārohanavasena ito yāva mayhaṃ kāyavacīkammānaṃ anussaraṇasamatthataṃ viññutappatti eva, etthantare samānajātikānaṃ khādanaṭṭhāne nibbattopi taṇḍulakaṇappamāṇampi macchaṃ mayā na khāditapubbaṃ, aññampi kañci paṇaṃ sañcicca hiṃsitaṃ bādhitam nābhijānāmi, pageva jīvitaṃ voropitaṃ.

89. Etena saccavajjenāti “yadetaṃ mayā kassaci paṇassa ahiṃsaṃ vuttaṃ, sace etaṃ saccaṃ tathaṃ aviparītaṃ, etena saccavacanaṃ pajjunno meggho abhivassatu, ñātisaṅghaṃ me dukkhā pamocetū”ti vatvā puna attano paricārikaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnaṃ devarājānaṃ ālapanto “abhitthanayā”ti gāthamāha.

Tattha abhitthanaya pajjunnāti pajjunno vuccati meggho, ayaṃ pana meghavasena laddhanāmaṃ vassavalāhakadevarājānaṃ ālapati. Ayaṃ hissa adhippāyo - devo nāma anabhitthanayanto vijjulatā anicchārento pavassantopi na sobhati, tasmā tvaṃ abhitthanayanto vijjulatā nicchārento vassāpehīti. Nidhiṃ kākassa nāsayāti kākā kalalaṃ pavisitvā ṭhite macche tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādanti, tasmā tesam antokalale macchā “nidhī”ti vuccanti. Taṃ kākasaṅghassa nidhiṃ devaṃ vassāpento udakena paṭicchādetvā nāsehi. Kākaṃ sokāya randhehīti kākasaṅgho imasmiṃ mahāsare udakena puṇṇe macche alabhamāno socissati, taṃ kākagaṇaṃ tvaṃ imaṃ kaddamaṃ pūrento sokāya randhehi, sokassatthāya pana vassāpayatha, yathā antonijjhānalakkhaṇaṃ sokaṃ pāpuṇāti, evaṃ karohīti attho. Macche sokā pamocayāti mama ñātake sabbeva macche imamhā maraṇasokā pamocehi. “Mañca sokā pamocayā”ti jātake paṭhanti. Tattha ca-kāro sampiṇḍanatto, mañca mama ñātake cāti sabbeva maraṇasokā pamocehi. Macchānañhi anudakabhāvena paccatthikānaṃ ghāsabhāvaṃ gacchāmāti mahāmaraṇasoko, mahāsattassa pana tesam anayabyasaṃ paṭicca karuṇāyato karuṇāpatirūpamukhena sokasambhavo veditabbo.

Evam bodhisatto attano paricārikaceṭṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnaṃ ālapitvā sakale kosalaratṭhe mahāvassaṃ vassāpesi. Mahāsattassa hi sīlatejena saccakiriyāya samakārameva sakkassa paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “kiṃ nu kho”ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā vassavalāhakadevarājānaṃ pakkosāpetvā “tāta, mahāpuriso maccharājā ñātīnaṃ maraṇasokena vassāpanaṃ icchatī, sakalaṃ kosalaratṭhaṃ ekameghaṃ katvā vassāpehī”ti āha.

So “sādhū”ti sampatichchitvā ekaṃ valāhakaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā meghagītaṃ gāyanto pācīnalokadhātuabhimukho pakkhandi. Pācīnadisābhāge khalamaṇḍalamattaṃ ekaṃ meghamaṇḍalaṃ utṭhāya satapaṭalaṃ sahasapaṭalaṃ hutvā abhitthanayantaṃ vijjulatā nicchārentaṃ adhomukhaṭhapitaudakakumbhākārena vissandaṃānaṃ sakalaṃ kosalaratṭhaṃ mahoghena ajjhotthari. Devo acchinnadhāraṃ vassanto muhutteneva taṃ mahāsaraṃ pūresi. Macchā maraṇabhayaṃ muccīṃsu. Kākādayo apatīṭṭhā ahesuṃ. Na kevalaṃ macchā eva, manussāpi vividhasassāni sampādentā catuppādādayopīti sabbehi vassūpajjivino kāyikacetasikadukkhato muccīṃsu. Tena vuttaṃ -

90. “Saha kate saccavare, pajjunno abhigajjiya;
Thalaṃ ninnāṇa pūrento, khaṇena abhivassathā”ti.

Tattha khaṇena abhivassathāti adandhāyitvā saccakiriyakhaṇeneva abhivassī.

91. Katvā vīriyamuttamanti deve avassante kiṃ kātabbanti kosajjaṃ anāpajjitvā ñātattacariyāsampādanamukhena mahato sattanikāyassa hitasukhanipphādanaṃ uttamaṃ vīriyaṃ katvā. Saccatejabalassito mama saccānubhāvabalasannissito hutvā tadā mahāmeghaṃ vassāpesiṃ. Yasmā cetadevaṃ, tasmā “saccena me samo natthi, esā me saccapāramī”ti mahāmaccharājākāle attano saccapāramiyā anaññasādhāraṇabhāvaṃ dassesi dhammarājā.

Evam mahāsatto mahākaruṇāya samussāhitahadayo sakalaratṭhe mahāvassaṃ vassāpanavasena mahājanaṃ maraṇadukkhato mocetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Tadā pajjunno ānandatthero ahosi, macchagaṇā buddhaparisā, maccharājā lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi niddhāretabbā. Tathā attano samānajatīkānaṃ khādanaṭṭhāne macchayoniyaṃ nibbattitvā taṇḍulakaṇamattampi macchaṃ ādiṃ katvā kassacipi pāṇino akhādanaṃ, tiṭṭhatu khādanaṃ ekasattassapi aviheṭṭhanaṃ, tathā saccakaraṇena devassa vassāpanaṃ, udaye parikkhīṇe kalalagahane nimujjanavasena attanā anubhavaṃānaṃ dukkhaṃ vīrabhāvena agaṇetvā ñātisaṅghasseva taṃ dukkhaṃ attano hadaye katvā asahantassa sabbabhāvena karuṇāyaṇā, tathā ca paṭipattīti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Maccharājacariyāvaṇṇanā nīṭṭhitā.

11. Kaṇhadīpāyanacariyāvaṇṇanā

92. Ekādasame kaṇhadīpāyano isīti evaṃnāmakō tāpasō. Bodhisatto hi tadā dīpāyano nāma attano sahāyaṃ maṇḍabyatāpasamaṃ sūle uttāsitaṃ upasaṅkamitvā tassa sīlaguṇena taṃ avijahanto tiyāmarattiṃ sūlaṃ nissāya ṭhito tassa sarīrato

paggharivā patitapatitehi lohitaṇḍūhi sukkhehi kāḷavaṇṇasarīratāya
“kaṇhadīpāyano”ti pākaṭo ahoṣi. Paropaṇṇāsavassānīti sādhiḱāni paṇṇāsavassāni,
accantaṣaṃyoge upayogavacanaṃ. Anabhirato carimā ahaṇti paṇṇāsavassānesu ceva
adhikusaladhammesu ca anabhirativāsaṃ vasanto ahaṃ brahmacariyaṃ acariṃ.
Pabbajitvā sattāhameva hi tadā mahāsatto abhirato brahmacariyaṃ cari. Tato paraṃ
anabhirativāsaṃ vasi.

Kasmā pana mahāpuriso anekasatasahassesu attabhāvesu nekkhammajjhāsayo
brahmacariyavāsaṃ abhiraṇitvā idha taṃ nābhiraṇi? Puthujjanabhāvassa
cañcalabhāvato. Kasmā ca puna na agāraṃ ajjhāvasīti? Paṭhamamā
nekkhammajjhāsayena kāmesu dosaṃ disvā pabbaji. Athassa ayonisomanasikārena
anabhirati uppajji. So taṃ vinodetumasakkontopi kammañca phalañca saddahitvā
tāva mahantaṃ vibhavaṃ pahāya agārasmā nikkhamanto yaṃ pajahi, puna
tadatthameva nivatto, “eḷamūgo capalo vatāyaṃ kaṇhadīpāyano”ti imaṃ apavādaṃ
jigucchanto attano hirottappabhedabhayaṇa. Api ca pabbajjāpuññaṃ nāmetamā
viññūhi buddhādīhi pasatthaṃ, tehi ca anuṭṭhitaṃ, tasmāpi sahāpi dukkhena sahāpi
domanassena assumukho rodamaṇopi brahmacariyavāsaṃ vasi, na taṃ vissajjesi.
Vuttañcetaṃ -

“Saddhāya nikkhamma puna nivatto, so eḷamūgo capalo vatāyaṃ;
Etassa vādassa jigucchamaṇo, akāmaḱo carāmi brahmacariyaṃ;
Viññuppasatthañca satañca ṭhānaṃ, evampahaṃ puññaḱaro bhavāmī”ti.

93. Na koci etaṃ jānātīti etaṃ mama anabhiratimaṇaṃ brahmacariyavāse
abhirativarahitaḱittaṃ koci maṇussabhūto na jānāti. Kasmā? Ahañhi kassaci nācikkhiṃ
mama mānase citte arati carati pavattatīti kassaciṇi na kathesiṃ, tasmā na koci
maṇussabhūto etaṃ jānātīti.

94. “Sabrahmacārī maṇḍabyo, sahāyo me mahāisi;
Pubbakammasamāyutto, sūlamāropanaṃ labhi.

Sabrahmacārīti tāpasapabbajjāya samānasikkhatāya sabrahmacārī. Maṇḍabyoti
evaṃnāmaḱo. Sahāyoti gihikāle pabbajitakāle ca daḷhamittatāya piyasahāyo.
Mahāisīti mahānubhāvo isi. Pubbakammasamāyutto, sūlamāropanaṃ labhīti
katokāseṇa attano pubbakammena yutto sūlamāropanaṃ labhi, sūlaṃ uttāsītīti.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - atīte vaṃsaraṭṭhe kosambiyaṃ kosambiko nāma rājā
rajjamā kāresi. Tadā bodhisatto aññatarasmiṃ nigame asītikoṭivibhavassa
brāhmaṇamahāsālassa putto hutvā nibbatti, nāmena dīpāyano nāma. Tādisasseva
brāhmaṇamahāsālassa putto brāhmaṇakumāro tassa piyasahāyo ahoṣi, nāmena
maṇḍabyo nāma. Te ubhopi aparabhāge mātāpitūnaṃ accayena kāmesu dosaṃ
disvā mahādānaṃ pavattetvā kāme pahāya ñātimittaparijanassa rodantassa
paridevantassa nikkhamitvā himavantappadese assamaṃ katvā pabbajitvā
uñchācariyāya vanamūlaphalāhārena yāpento paropaṇṇāsavassāni vasiṃsu,
kāmacchandaṃ vikkhambhetuṃ nāsakkhiṃsu, te jhānamattampi na nibbattesuṃ.

Te loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṃ carantā kāsiraṭṭhaṃ sampāpuṇiṃsu.
Tatrekasmimā nigame dīpāyaṇassa gihisahāyo maṇḍabyo nāma paṭivasati. Te ubhopi
tassa santikaṃ upasaṇkamhiṃsu. So te disvā attamaṇo paṇṇasālaṃ kāretvā catūhi
paccayehi upaṭṭhahi. Te tattha tīṇi cattārī vassāni vasitvā taṃ āpucchitvā cārikaṃ
carantā bārāṇasisamāpe atimuttakasusāne vasiṃsu. Tattha dīpāyano yathābhiraṇtaṃ

viharitvā puna tasmim̐ nigame maṇḍabyassa attano sahāyassa santikaṃ gato.
Maṇḍabyatāpasaso tattheva vasi.

Athekadivasam̐ eko coro antonagare corikaṃ katvā dhanasāraṃ ādāya nikkhanto
paṭibuddhehi gehasāmikehi nagarārakkhakamanussehi ca anubaddho niddhamanena
nikkhamitvā vegena susānaṃ pavisitvā tāpasassa paṇṇasāladvāre bhaṇḍikaṃ
chaḍḍetvā palāyi. Manussā bhaṇḍikaṃ disvā “are duṭṭhajaṭila, rattim̐, corikaṃ katvā
divā tāpasavesena carasī”ti tajjetvā pothetvā taṃ ādāya rañño dassayim̐su. Rājā
anupaparikkhitvā “sūle uttāsethā”ti āha. Taṃ susānaṃ netvā khadirasūle
āropayim̐su. Tāpasassa sarīre sūlaṃ na pavisati. Tato nimbasūlaṃ āharim̐su, tampi
na pavisati. Tato ayasūlaṃ āharim̐su, tampi na pavisati. Tāpasaso “kiṃ nu kho me
pubbakamma”nti cintesi. Tassa jātissaraññaṃ uppajji. Tena pubbakammaṃ addasa
- so kira purimattabhāve vaḍḍhakīputto hutvā pitu rukkhatacchanaṭṭhānaṃ gantvā
ekaṃ makkhikaṃ gahetvā koviḷārasakalikāya sūlena viya vijjhi. Tassa taṃ pāpaṃ
imasmim̐ ṭhāne okāsaṃ labhi. So “na sakkā ito pāpato muccitu”nti ñatvā rājapurise
āha - “sace maṃ sūle uttāsetukāmattha, koviḷārasūlaṃ āharathā”ti. Te tathā katvā
taṃ sūle uttāsetvā ārakkhaṃ datvā pakkamim̐su.

Tadā kaṇhadīpāyano “ciradiṭṭho me sahāyo”ti maṇḍabyassa santikaṃ āgacchanto
taṃ pavattim̐ sutvā taṃ ṭhānaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ, samma, kārakosī”ti
pucchitvā “akāraḥomhī”ti vutte “attano manopadosaṃ rakkhituṃ sakkhi na sakkhi”ti
pucchi. “Samma, yehi ahaṃ gahito, neva tesaṃ na rañño upari mayhaṃ
manopadoso atthī”ti. “Evaṃ sante tādisassa sīlavato chāyā mayhaṃ sukhā”ti vatvā
kaṇhadīpāyano sūlaṃ nissāya nisīdi. Ārakkhakapurisā taṃ pavattim̐ rañño ārocesuṃ.
Rājā “anisāmetvā me kata”nti vegena tattha gantvā “kasmā, bhante, tvaṃ sūlaṃ
nissāya nisinnosī”ti dīpāyanaṃ pucchi. “Mahārāja, imaṃ tāpasam̐ rakkhanto
nisinnosmī”ti. “Kiṃ pana tvaṃ imassa kārakabhāvaṃ ñatvā evaṃ karosī”ti. So
kammaṃ avisodhitabhāvaṃ ācikkhi. Athassa dīpāyano “rañña nāma
nisammakārīnaṃ bhavitabbaṃ.

“Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaṇṇato pabbajito na sādhu;
Rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu”ti. -

Ādīni vatvā dhammaṃ desesi.

Rājā maṇḍabyatāpasassa niddosabhāvaṃ ñatvā “sūlaṃ harathā”ti āṇāpesi. Sūlaṃ
harantā harituṃ nāsakkhim̐su. Maṇḍabyo āha - “mahārāja, ahaṃ pubbe
katakammadosena evarūpaṃ ayasaṃ patto, mama sarīrato sūlaṃ harituṃ na sakkā,
sacepi mayhaṃ jīvitaṃ dātukāmo, kakacena imaṃ sūlaṃ cammasamaṃ katvā
chindāpehī”ti. Rājā tathā kāresi. Sūlaṃ antoyeva ahosi, na kañci pīlaṃ janesi. Tadā
kira sukhumaṃ sakalikahīraṃ gahetvā makkhikāya vaccamaggaṃ pavesesi, taṃ
tassa anto eva ahosi. So tena kāraṇena amaritvā, attano āyukkhayeneva mari, tasmā
ayampi na matoti. Rājā tāpase vanditvā khamāpetvā ubhopi uyyāneyeva vasāpento
paṭijaggi. Tato paṭṭhāya so āṇimaṇḍabyo nāma jāto. So rājānaṃ upanissāya tattheva
vasi. Dīpāyano pana tassa vaṇaṃ phāsukaṃ karitvā attano gihisahāyamaṇḍabyena
kāritaṃ paṇṇasārameva gato. Tena vuttaṃ -

95. “Tamahaṃ upaṭṭhahitvāna, ārogyamanupāpayim̐;
Āpucchitvāna āgañchim̐, yaṃ mayhaṃ sakamassama”nti.

Tattha āpucchitvānāti mayhaṃ sahāyaṃ maṇḍabyatāpasam āpucchitvā. Yaṃ mayhaṃ sakamassamanti yaṃ taṃ mayhaṃ gihisahāyena maṇḍabyabrāhmaṇena kārītaṃ sakam mama santakam assamapadam paṇṇasālā, taṃ upāgañchiṃ.

96. Taṃ pana paṇṇasālaṃ pavisantaṃ disvā sahāyassa ārocesuṃ. So sutvāva tuṭṭhacitto saputtadāro bahugandhamālaphāṇitādīni ādāya paṇṇasālaṃ gantvā dīpāyanaṃ vanditvā pāde dhovitvā pānakam pāyetvā āṇimaṇḍabyassa pavattiṃ suṇanto nisīdi. Athassa putto yaññadattakumāro nāma caṅkamanakoṭiyaṃ geṇḍukena kīli. Tattha cekasmiṃ vammike āsiviso vasati. Kumārena bhūmiyaṃ pahatageṇḍuko gantvā vammikabile āsivisassa matthake pati. Kumāro ajānanto bile hatthaṃ pavesesi.

Atha naṃ kuddho āsiviso hatthe ḍaṃsi. So visavegena mucchito tattheva pati. Athassa mātāpitaro sappena daṭṭhabhāvaṃ ñatvā kumāraṃ ukkhipitvā tāpasassa pādāmūle nipajjāpetvā “bhante, osadhena vā mantena vā puttakaṃ no nīrogaṃ karoṭhā”ti āhaṃsu. So “ahaṃ osadhaṃ na jānāmi, nāhaṃ vejjakammaṃ karissāmi, pabbajitomhī”ti. “Tena hi, bhante, imasmiṃ kumārake mettaṃ katvā saccakiriyaṃ karoṭhā”ti. Tāpaso “sādhū saccakiriyaṃ karissāmī”ti vatvā yaññadattassa sīse hatthaṃ ṭhapetvā saccakiriyaṃ akāsi. Tena vuttaṃ “sahāyo brāhmaṇo mayha”ntiādi.

Tattha āgañchuṃ pāhunāgatanti atithiabhigamanaṃ abhigamiṃsu.

97. Vaṭṭamanukkipanti khipanavaṭṭasaṇṭhānatāya “vaṭṭa”nti laddhanāmaṃ geṇḍukaṃ anukkipanto, geṇḍukakīlaṃ kīlantoti attho. Āsivisamakopayīti bhūmiyaṃ paṭihato hutvā vammikabilagatena geṇḍukena tattha ṭhitaṃ kaṇhasappaṃ sīse paharitvā rosesi.

98. Vaṭṭagataṃ maggaṃ, anvesantoti tena vaṭṭena gataṃ maggaṃ gavesanto. Āsivisassa hatthena, uttamaṅgaṃ parāmasīti vammikabilaṃ pavesitena attano hatthena āsivisassa sīsaṃ phusi.

99. Visabalassitoti visabalanissito attano visavegaṃ nissāya uppajjanakasappo. Aḍaṃsi dāraṃ khaṇeti tasmīṃ parāmasitakkhaṇe eva taṃ brāhmaṇakumāraṃ ḍaṃsi.

100. Sahadaṭṭhoti ḍaṃsena saheva, daṭṭhasamakārameva. Āsivisenāti ghoravisena. Tenāti tena dārakassa visavegena mucchitassa bhūmiyaṃ patanena ahaṃ dukkhito ahoṣiṃ. Mama vāhasi taṃ dukkhanti taṃ dārakassa mātāpitūnañca dukkhaṃ mama vāhasi, mayhaṃ sarīre viya mama karuṇāya vāhesi.

101. Tyāhanti te tassa dārakassa mātāpitaro ahaṃ “mā socatha, mā paridevathā”tiādīnā nayena samassāsetvā. Sokasalliteti sokasallavante. Agganti seṭṭhaṃ tato eva varaṃ uttamaṃ saccakiriyaṃ akāsiṃ.

102. Idāni taṃ saccakiriyaṃ sarūpena dassetuṃ “sattāhamevā”ti gāthamāha.

Tattha sattāhamevāti pabbajitadivasato paṭṭhāya satta ahāni eva. Pasannacittoti kammaphalasaddhāya pasannamānaso. Puññatthikoti puññaṃ atthiko, dhammacchandayutto. Athāparaṃ yaṃ caritanti atha tasmā sattāhā uttari yaṃ mama brahmacariyacaraṇaṃ.

103. Akāmakovāhīti pabbajjaṃ anicchanto eva. Etena saccena suvatthi hotūti sace atirekapaññāsavassāni anabhirativāsaṃ vasantena mayā kassaci ajānāpitabhāvo sacco, etena saccena yaññadattakumārassa sotthi hotu, jīvitam paṭilabhatūti.

Evam pana mahāsattena saccakiriyāya katāya yaññadattassa sarīrato visaṃ bhassitvā pathaviṃ pāvisi. Kumāro akkhīni ummīletvā mātāpitāro oloketvā “amma, tātā”ti vatvā vuṭṭhāsi. Tena vuttaṃ -

104. “Saha sacce kate mayham, visavegena vedhito;
Abujjhivāna vuṭṭhāsi, arogo cāsi māṇavo”ti.

Tassattho - mama saccakaraṇena saha samānakārameva tato pubbe visavegena vedhito kampito visaññibhāvena abujjhivā tthito vigatavisattā paṭiladdhasañño sahasā vuṭṭhāsi. So māṇavo kumāro visavegābhāvena arogo ca ahoṣīti.

Idāni satthā tassā attano saccakiriyāya paramatthapāramibhāvaṃ dassento “saccena me samo natthi, esā me saccapāramī”ti āha. Taṃ uttānatthameva. Jātakatṭhakathāyaṃ pana “mahāsattassa saccakiriyāya kumārassa thanappadesato uddham visaṃ bhassitvā vigataṃ. Dārakassa pitu saccakiriyāya kaṭito uddham, mātu saccakiriyāya avasiṭṭhasarīrato visaṃ bhassitvā vigata”nti āgataṃ. Tathā hi vuttaṃ -

“Yasmā dānaṃ nābhinandiṃ kadāci, disvānaṃ atithiṃ vāsakāle;
Na cāpi me appiyataṃ avedum, bahussutā samaṇabrāhmaṇā ca;
Akāmako vāpi ahaṃ dadāmi, etena saccena suvatthi hotu;
Hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto.

“Āsiviso tāta pahūtatejo, yo taṃ adamsī patarā udicca;
Tasmiṃca me appiyatāya ajja, pitari ca te natthi koci viseso;
Etena saccena suvatthi hotu, hataṃ visaṃ jīvatu yaññadatto”ti.

Tattha vāsakāleti vasanatthāya gehaṃ āgatakāle. Na cāpi me appiyataṃ avedunti bahussutāpi samaṇabrāhmaṇā ayaṃ neva dānaṃ abhinandati, na amheti imaṃ mama appiyabhāvaṃ neva jāniṃsu. Ahañhi te piyacakkhūhiyeva olokemīti dīpeti. Etena saccenāti sace ahaṃ dadamānopi vipākaṃ asaddahitvā attano anicchāya demi, anicchabhāvañca me pare na jānanti, etena saccena suvatthi hotūti attho. Itaragāthāya, tātāti puttaṃ ālapati. Pahūtatejoti balavaviso. Patarāti padarā, ayameva vā pāṭho. Udiccāti uddham gantvā, vammikabilato utṭahitvāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - tāta yaññadatta, tasmiṃca āsivise tava ca pitari appiyabhāvena mayham koci viseso natthi, tañca pana appiyabhāvaṃ tthapetvā ajja mayā na koci jānāpitapubbo, sace etaṃ saccaṃ, etena saccena suvatthi hotūti.

Evam bodhisatto kumāre aroge jāte tassa pitaraṃ “dānaṃ dadantena nāma kammañca phalañca saddahitvā dātabba”nti kammaphalasaddhāya nivesetvā sayam anabhiratiṃ vinodetvā jhānābhiniññāyo uppādetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahoṣi.

Tadā maṇḍabyo ānandatthero ahoṣi, tassa bhariyā visākhā, putto rāhulatthero, āṇimaṇḍabyo sārīputtatthero, kaṇhadīpāyano lokanātho.

Tassa idha pāliya āruḥhā saccapāramī, sesā ca pāramiyo heṭṭhā vuttanayeneva niddhāretabbā. Tathā anavasesamahābhogapariccāgādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

12. Mahāsutasomacariyāvaṇṇanā

105. Dvādasame sutasomo mahīpatīti evaṃnāmo khattiyo. Mahāsatto hi tadā kururaṭṭhe indapatthanagare korabyassa rañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Taṃ sutavittatāya candasamānasommavaravaṇṇatāya ca “sutasomo”ti sañjāniṃsu. Taṃ vayappattaṃ sabbasippanipphattippattaṃ mātāpitaro rajje abhisiñciṃsu. Gahito porisādenāti purisānaṃ manussānaṃ adanato khādanato “porisādo”ti laddhanāmena bārāṇasiraññā devatābalikammatthaṃ gahito.

Bārāṇasirājā hi tadā maṃsaṃ vinā abhuñjanto aññaṃ maṃsaṃ alabhantena bhattachārakena manussamaṃsaṃ khādāpito rasataṇhāya baddho hutvā manusse ghātetvā manussamaṃsaṃ khādanto “porisādo”ti laddhanāmo amaccapārisajjappamukhehi nāgarehi negamajānapadehi ca ussāhitena kāḷahatthinā nāma attano senāpatinā “deva, yadi rajjena atthiko manussamaṃsakhādanato viramāhī”ti vutto “rajjaṃ pajahantopi manussamaṃsakhādanato na oramissāmī”ti vatvā tehi raṭṭhā pabbājito araññaṃ pavisitvā ekasmiṃ nigrodharukkhamūle vasanto khāṇuppahārena pāde jātassa vaṇassa phāsubhāvāya “sakalajambudīpe ekasatakhattiyānaṃ galalohitena balikammaṃ karissāmī”ti devatāya āyācanaṃ katvā sattāhaṃ anāhāratāya vaṇe phāsuke jāte “devatānubhāvena me sotthi aho”ti saññāya “devatāya balikammatthaṃ rājāno ānessāmī”ti gacchanto atītabhave sahāyabhūtena yakkhena samāgantvā tena dinnamantabalena adhikatarathāmajavaparakkamasasampanno hutvā sattāhabbhantareyeva satarājāno ānetvā attano vasananigrodharukkhe olambetvā balikammakaraṇasajjo aho.

Atha tasmīṃ rukkhe adhivatthā devatā taṃ balikammaṃ anicchantī “upāyena naṃ nisedhessāmī”ti pabbajitarūpena tassa attānaṃ dassetvā tena anubaddho tiyojanaṃ gantvā puna attano dibbarūpameva dassetvā “tvaṃ musāvādī tayā ‘sakalajambudīpe rājāno ānetvā balikammaṃ karissāmī’ti paṭissutaṃ. Idāni ye vā te vā dubbalarājāno ānesi. Jambudīpe jeṭṭhakaṃ sutasomarājānaṃ sace nānessasi, na me te balikammena attho”ti āha.

So “diṭṭhā me attano devatā”ti tusitvā “sāmi, mā cintayi, ahaṃ ajjeva sutasomaṃ ānessāmī”ti vatvā vegena migājinauyyānaṃ gantvā asaṃvihitāya ārakkhāya pokkharaṇiṃ otarivā paduminipattena sīsaṃ paṭicchādetvā aṭṭhāsi. Tasmīṃ antouyyānagateyeva balavapaccūse samantā tiyojanaṃ ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Mahāsatto pātova alaṅkatahatthikkhandhavaragato caturaṅginiyā senāya nagarato nikkhami. Tadā takkasilato nando nāma brāhmaṇo catasso satārahagāthāyo gahetvā vīsayojanasataṃ maggaṃ atikkamma taṃ nagaraṃ patto rājānaṃ pācīnadvārena nikkhamantaṃ disvā hatthaṃ ukkhipitvā “jayatu bhavaṃ, mahārājā”ti vatvā jayāpesi.

Rājā hatthinā taṃ upasaṅkamitvā “kuto nu, tvaṃ brāhmaṇa, āgacchasi, kimicchasi, kiṃ te dajja”nti āha. Brāhmaṇo “tumhe ‘sutavittakā’ti sutvā catasso satārahagāthāyo ādāya tumhākaṃ desetum āgatomhī”ti āha. Mahāsatto tuṭṭhamānaso hutvā “ahaṃ uyyānaṃ gantvā nhāyitvā āgantvā sossāmi, tvaṃ mā ukkaṇṭhī”ti vatvā “gacchatha brāhmaṇassa asukagehe nivāsaṃ ghāsacchādanañca saṃvidahathā”ti āṇāpetvā

uyyānaṃ pavisitvā mahantaṃ ārakkhaṃ saṃvidhāya oḷārikāni ābharaṇāni omuñcitvā massukammaṃ kāretvā ubbaṭṭitasarīro pokkharaniyā rājavibhavana nhāyivā paccuttaritvā udakaggahaṇasāṭake nivāsetvā aṭṭhāsi.

Athassa gandhamālālaṅkāre upahariṃsu. Porisādo “alaṅkatakāle rājā bhāriko bhavissati, sallahukakāleyeva naṃ gaṇhissāmī”ti nadanto khaggaṃ parivattento “ahamasmi porisādo”ti nāmaṃ sāvetvā udakā nikkhami. Tassa saddaṃ sutvā hatthārohādayo hatthiādito bhassimṃsu. Balakāyo dūre ṭhito tatova palāyi. Itaro attano āvudhāni chaḍḍetvā urena nipajji. Porisādo rājānaṃ ukkhipitvā khandhe nisīdāpetvā sammukhaṭṭhāneyeva aṭṭhārasahatthaṃ pākāraṃ laṅghitvā purato pagalitamadamattavaravāraṇe kumbhe akkamitvā pabbatakūṭāni viya pātento vātajavānipi assaratanāni piṭṭhiyaṃ akkamitvā pātento rathasīse akkamitvā pātento bhamarikaṃ bhanto viya nīlakāni nigrodhapattāni maddanto viya ekavegeneva tiyojanamaggaṃ gantvā kañci anubandhantaṃ adisvā saṇikaṃ gacchanto sutasomassa kesehi udakabindūni attano upari patantāni “assubindūnī”ti saññāya “kimidaṃ sutasomopi maraṇaṃ anusocanto rodātī”ti āha.

Mahāsatto “nāhaṃ maraṇato anusocāmi, kuto rodanā, api ca kho saṅgaraṃ katvā saccāpanaṃ nāma paṇḍitānaṃ āciṇṇaṃ, taṃ na nipphajjati”ti anusocāmi. Kassapadasabalena desitā catasso satārahagāthāyo ādāya takkasilato āgatassa brāhmaṇassa āgantukavattaṃ kāretvā “nhāyivā āgantvā suṇissāmi, yāva mamāgamanā āgamehī”ti saṅgaraṃ katvā uyyānaṃ gato, tvaṅca tā gāthāyo sotuṃ adatvā maṃ gaṇhīti. Tena vuttaṃ -

“Gahito porisādena, brāhmaṇe saṅgaraṃ sari”nti.

Tattha brāhmaṇe saṅgaraṃ sarinti nandabrāhmaṇe attanā kataṃ paṭiññaṃ anussariṃ.

106. Āvuṇitvā karattaleti tattha tattha uyyānādīsu gantvā attano balena ānītānaṃ ekasatakhattiyānaṃ hatthatale chiddaṃ katvā rukkhe lambanattaṃ rajjuṃ paṭimuñcitvā. Etesaṃ pamilāpetvāti ete ekasatakhattiye jīvaggāhaṃ gahetvā uddhaṃpāde adhosire katvā paṇhiyā sīsaṃ paharanto bhamaṇavasena hatthatale āvuṇitvā rukkhe ālambanavasena sabbaso āhārūpacchedena ca sabbathā pamilāpetvā visosetvā khedāpetvāti attho. Yaññattheti balikammatthe sādhetabbe. Upanayī mamanti maṃ upanesi.

107. Tathā upanīyamāno pana mahāsatto porisādena “kiṃ tvaṃ maraṇato bhāyasī”ti vutte “nāhaṃ maraṇato bhāyāmi, tassa pana brāhmaṇassa mayā kato saṅgaro na parimocito”ti anusocāmi. “Sace maṃ vissajjessasi, taṃ dhammaṃ sutvā tassa ca sakkārasammānaṃ katvā puna āgamissāmī”ti. “Nāhamidaṃ saddahāmi, yaṃ tvaṃ mayā vissajjito gantvā puna mama hatthaṃ āgamissāsī”ti. “Samma porisāda, mayā saddhiṃ ekācariyakule sikkhito sahāyo hutvā ‘ahaṃ jīvita hetupi na musā kathemī’ti kiṃ na saddhasī”ti? Kiñcāpi me etena vācāmatkena -

“Asiṅca sattiṅca parāmasāmi, sapathampi te samma ahaṃ karomi;
Tayā pamutto anaṇo bhavitvā, saccānurakkhī punarāvajissa”nti. -

Mahāsattena imāya gāthāya vuttāya porisādo “ayaṃ sutasomo ‘khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karomī’ti vadati, gantvā anāgacchantopi mama hatthato na muccissatī”ti cintetvā -

“Yo te kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ʈitena;
Taṃ saṅgaram brāhmaṇa sappadāya, saccānurakkhī punarāvajassū”ti. -

Vissajjesi.

Mahāsatto rāhumukhā mutto cando viya nāgabalo thāmasampanno khippameva taṃ nagaram sampāpuṇi. Senāpissa “sutasomarājā paṇḍito, porisādaṃ dametvā sīhamukhā pamuttamattavaravāraṇo viya āgamiṣṣatī”ti ca “rājānaṃ porisādassa datvā āgatā”ti garahabhayena ca bahinagareyeva nivīṭṭhā taṃ dūratova āgacchantaṃ disvā paccuggantvā vanditvā “kaccittha, mahārāja, porisādena na kilamito”ti paṭisanthāraṃ katvā “porisādena mayhaṃ mātāpitūhipi dukkaraṃ kataṃ, tathārūpo nāma caṇḍo sāhasiko mamaṃ saddahitvā maṃ vissajjesī”ti vutte rājānaṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhaṃ āropetvā parivāretvā nagaram pāvisi. Taṃ disvā sabbe nāgarā tusiṃsu.

Sopi dhammasoṇḍatāya mātāpitaropi anupasaṅkamitvā nivesanaṃ gantvā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā tassa mahantaṃ sakkārasammānaṃ katvā dhammagarutāya sayaṃ nīcāsane nisīditvā “tumhehi mayhaṃ ābhatā satārahagāthā suṇomi ācariyā”ti āha. Brāhmaṇo mahāsattena yācitakāle gandhehi hatthe ubbaṭṭetvā pasibbakato manoramaṃ potthakaṃ nīharitvā ubhohi hatthehi gahetvā “tena hi, mahārāja, suṇohī”ti potthakaṃ vācento gāthā abhāsi -

“Sakideva sutasoma, sabbhi hoti samāgamo;
Sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahusaṅgamo.

“Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Sataṃ saddhammamaññaṃ, seyyo hoti na pāpiyo.

“Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti;
Sataṅca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.

“Nabhaṅca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
Tato have dūrataṃ vadanti, sataṅca dhammo asataṅca rājā”ti.

Tā sutvā mahāsatto “saphalaṃ me āgamana”nti tuṭṭhacitto “imā gāthā neva sāvakabhāsītā, na isibhāsītā, na kavibhāsītā, na devabhāsītā, sabbaññunāva bhāsītā. Kiṃ nu kho aggha”nti cintento “imaṃ sakalampi cakkavāḷaṃ yāva brahmalokā sattaratanapuṇṇaṃ katvā dinnepi neva anucchavikaṃ kataṃ nāma hoti, ahaṃ kho panassa tiyojanasatike kururaṭṭhe sattayojanike indapatthanagare rajjaṃ dātuṃ pahomi. Rajjaṃ kātuṃ panassa bhāgyaṃ natthi, tathā hissa aṅgalakkhaṇānusārena appānubhāvātā dissati, tasmā dinnampi rajjaṃ na imasmiṃ tiṭṭhatī”ti cintetvā “ācariya, tumhe aññesaṃ khattiyānaṃ imā gāthāyo desetvā kiṃ labhathā”ti pucchi. “Ekekāya sataṃ sataṃ, mahārāja, teneva satārahagāthā nāma jātā”ti. Athassa mahāsatto “tvam ācariya, attanā gahetvā vicaraṇabhaṇḍassa agghaṃ na jānāsī”ti.

“Sahassiyā imā gāthā, nayimā gāthā satārahā;
Cattāri tvam sahassāni, khippaṃ gaṇhāhi brāhmaṇā”ti.

Cattāri sahassāni dāpetvā ekaṅca sukhayānakaṃ datvā mahatā sakkārasammānena taṃ uyyojetvā mātāpitaro vanditvā “ahaṃ brāhmaṇena ābhataṃ saddhammaratanaṃ pūjetvā tassa ca sakkārasammānaṃ katvā

āgamissāmīti porisādassa paṭiññaṃ datvā āgato. Tattha yaṃ brāhmaṇassa kattabbaṃ paṭipajjitabbaṃ taṃ kataṃ, idāni porisādassa santikaṃ gamissāmī”ti vutvā “tena hi, tāta sutasoma, kiṃ nāmetāṃ kathesi, caturaṅginiyā senāya coraṃ gaṇhissāma, mā gaccha corassa santika”nti yāciṃsu. Soḷasasahassā nāṭakitthiyo sesaparijanāpi “amhe anāthe katvā kuhiṃ gacchasi devā”ti parideviṃsu. “Punapi kira rājā corassa santikaṃ gamissatī”ti ekakolāhalaṃ ahosi.

Mahāsatto “paṭiññāya saccāpanaṃ nāma sādhūnaṃ sappurisānaṃ āciṇṇaṃ, sopi mamaṃ saddahitvā vissajjesi, tasmā gamissāmiyevā”ti mātāpitāro vanditvā sesajanaṃ anusāsetvā assumukhena nānappakāraṃ paridevantena itthāgārādinaṃ janena anugato nagarā nikkhamma taṃ janaṃ nivattetuṃ magge daṇḍakena tiriyaṃ lekhaṃ katvā “imaṃ mama lekhaṃ mā atikkamiṃsū”ti vatvā agamāsi. Mahājano tejavato mahāsattassa āṇaṃ atikkamituṃ asakkonto mahāsaddena kanditvā roditvā nivatti. Bodhisatto āgatamaggeneva tassa santikaṃ agamāsi. Tena vuttaṃ “apucchi maṃ porisādo”tiādi.

Tattha kiṃ tvaṃ icchasi nisajjanti tvaṃ attano nagaraṃ gantuṃ mama hatthato nissajjanaṃ kiṃ icchasi, tvaṃ “mayā takkasilādīsu ciraparicito saccavādī cā”ti vadasi, tasmā yathā mati te kāhāmi, yathāruce te karissāmi. Yadi me tvaṃ punehisīti sace puna tvaṃ ekaṃseneva mama santikaṃ āgamissasi.

108. Paṇhe āgamaṇaṃ mamāti pageva mama āgamaṇaṃ tassa porisādassa paṭissuṇitvā pātova āgamissāmīti paṭissavaṃ katvā. Rajjaṃ niyyātayiṃ tadāti tadā porisādassa santikaṃ gantukāmo “idaṃ vo rajjaṃ paṭipajjathā”ti mātāpitūnaṃ tiyojanasatikaṃ rajjaṃ niyyātesim.

109. Kasmā pana rajjaṃ niyyātayinti? Anussaritvā sataṃ dhammanti yasmā pana paṭiññāya saccāpanaṃ nāma sataṃ sādhūnaṃ mahābodhisattānaṃ pavenī kulavaṃso, tasmā taṃ saccapāramitādhamaṃ pubbakaṃ porāṇaṃ jinehi buddhādīhi sevitaṃ anussaritvā saccaṃ anurakkhanto tassa brāhmaṇassa dhanam datvā attano jīvitaṃ pariccajitvā porisādaṃ upāgamiṃ.

110. Natthi me saṃsayo tatthāti tasmim porisādassa santikaṃ gamane “ayaṃ maṃ kiṃ nu kho ghāteṣṣati, udāhu no”ti mayhaṃ saṃsayo natthi. “Caṇḍo sāhasiko mayā saddhiṃ ekasatakhattiye devatāya balikammakaraṇasajjo ekanteneva ghāteṣṣati”ti jānanto eva kevalaṃ saccavācaṃ anurakkhanto attano jīvitaṃ pariccajitvā taṃ upāgamiṃ. Yasmā cetadevaṃ, tasmā saccena me samo natthi, esā me paramatthabhāvappattā saccapāramīti.

Upāgate pana mahāsatte vikasitapuṇḍarīkapadumasassirikamassa mukhaṃ disvā “ayaṃ vigatamaraṇabhayo hutvā āgato, kissa nu kho esa ānubhāvo”ti cinto “tassa maññe dhammassa sutattā ayaṃ evaṃ tejavā nibbhayo ca jāto, ahampi taṃ sutvā tejavā nibbhayo ca bhavissāmī”ti sannitṭhānaṃ katvā porisādo mahāsattaṃ āha - “suṇoma satārahagāthāyo yāsaṃ savanattamaṃ tvaṃ attano nagaraṃ gato”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto “ayaṃ porisādo pāpadhammo, imaṃ thokaṃ niggahetvā lajjāpetvā kathessāmī”ti -

“Adhammikassa luddassa, niccaṃ lohitapāṇino;
Natthi saccaṃ kuto dhammo, kiṃ sutena karissasī”ti. -

Vatvā puna tena suṭṭhutaṃ sañjātasavanādarena -

“Sutvā dhammaṃ vijānanti, narā kalyāṇapāpakaṃ;
Api gāthā suṇitvāna, dhamme me ramate mano”ti. -

Vutte “ayaṃ ativiya sañjātādarō sotukāmo, handassa kathessāmī”ti cintetvā “tena hi samma, sādhuṃ suṇohi manasikarohī”ti vatvā nandabrāhmaṇena kathitaniyāmeneva gāthānaṃ sakkaccaṃ thutiṃ katvā chakāmāvacaradevaloke ekakolāhalaṃ katvā devatāsu sādhuṃ dadamānāsu mahāsatto porisādassa -

“Sakideva mahārāja, sabbhi hoti samāgamo;
Sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahusaṅgamo.

“Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
Sataṃ saddhammaṃ ānāya, seyyo hoti na pāpiyo.

“Jīranti ve rājarathā sucittā, attho sarīrampi jaraṃ upeti;
Sataṃ dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.

“Nabhaṃca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
Tato have dūrataṃ vadanti, sataṃca dhammo asataṃca rājā”ti. -

Dhammaṃ kathesi. Tassa tena sukathitattā ceva attano ca puññānubhāvena gāthā suṇantasseva sakalasārīraṃ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri. So bodhisatte muducitto hutvā “samma sutasoma, dātabbayuttakaṃ hiraññādiṃ na passāmi, ekekāya gāthāya ekekaṃ varaṃ dassāmi”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “tvaṃ attanopi hitāni ajānanto parassa kiṃ nāma varaṃ dassasī”ti apasādetvā puna tena “varaṃ gaṇhathā”ti yācito sabbapaṭhamam “ahaṃ cirakālaṃ taṃ arogaṃ passeyya”nti varaṃ yāci. So “ayaṃ idāni me vadhitvā maṃsaṃ khāditukāmassa mahānatthakarassa mayhameva jīvitamicchatī”ti tuṭṭhamānaso vañcetvā varassa gahitabhāvaṃ ajānanto adāsi. Mahāsatto hi upāyakusalatāya tassa ciraṃ jīvitukāmatāpadesena attano jīvaṃ yāci. Atha “parosataṃ khattiyānaṃ jīvaṃ dehī”ti dutiyaṃ varaṃ, tesam sake ratṭhe paṭipādanaṃ tatiyaṃ varaṃ, manussamaṃsakhādanato viramaṇaṃ catutthaṃ varaṃ yāci. So tīṇi varāni datvā catutthaṃ varaṃ adātukāmo “aññaṃ varaṃ gaṇhāhī”ti vatvāpi mahāsattena nippīliyamāno tampi adāsiyeva.

Atha bodhisatto porisādaṃ nibbisevanaṃ katvā teneva rājāno mocāpetvā bhūmiyaṃ nipajjāpetvā dāraṇaṃ kaṇṇato suttavaṇṇi viya saṅikaṃ rajjuyo nīharitvā porisādena ekaṃ tacaṃ āharāpetvā pāsāṇena ghaṃsitvā saccakiriyaṃ katvā tesam hatthatalāni makkhesi. Taṅkhaṇaṃ eva phāsukaṃ ahosi. Dvīhatīhaṃ tattheva vasitvā te aroge kāretvā tehi saddhiṃ abhiñjanakasabhāvaṃ mittasanthavaṃ kāretvā tehi saddhiṃ taṃ bārāṇasiṃ netvā rajje paṭiṭṭhāpetvā “appamattā hothā”ti te rājāno attano attano nagaraṃ pesetvā indapatthanagaraṃ āgatāya attano caturaṅginīyā senāya parivuto attano nagaraṃ gato tuṭṭhapamuditena nāgarajanena samparivāriyamāno antepuraṃ pavisitvā mātāpitara vanditvā mahātalaṃ abhiruhi.

Atha mahāsatto cha dānasālāyo kāretvā devasikaṃ mahādānāni pavattento sīlāni paripūrento uposathaṃ upavasanto pāramiyo anubrūhesi. Tepi rājāno mahāsattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggapuraṃ pūrayiṃsu.

Tadā porisādo aṅgulimālatthero ahosi, kāḷaḥatthiamacco sārīputtatthero, nandabrāhmaṇo ānandatthero, rukkhadevatā mahākassapatthero, rājāno

buddhaparisā, mātāpitaro mahārājakulāni, sutasomamahārājā lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyopi niddhāretabbā. Tathā alīnasattucariyāvaṇṇanāya viya mahāsattassa guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahāsutasomacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Saccapāramī niṭṭhitā.

13. Suvaṇṇasāmacariyāvaṇṇanā

111. Terasame sāmo yadā vane āsinti himavantasmiṃ migasammatāya nāma nadiyā tīre mahatī araṇṇe sāmo nāma tāpasakumāro yadā ahosi. Sakkena abhinimmitoti sakkassa devānamindassa upadesasampattiyā jātattā sakkena nibbattito janito. Tatrāyaṃ anupubbikathā - atīte bārāṇasito avidūre nadiyā tīre eko nesādagāmo ahosi. Tattha jeṭṭhanesādassa putto jāto. Tassa “dukūlo”ti nāmamakamṣu. Tassā eva nadiyā paratīrepi eko nesādagāmo ahosi. Tattha jeṭṭhanesādassa dhītā jātā. Tassā “pārikā”ti nāmamakamṣu. Te ubhopi brahmalokato āgatā suddhasattā. Tesam vayappattānaṃ anicchamānānaṃyeva āvāhavivāhaṃ karimṣu. Te ubhopi kilesasamuddaṃ anotaritvā brahmāno viya ekato vasiṃsu. Na ca kiñci nesādakammaṃ karonti.

Atha dukūlaṃ mātāpitaro “tāta, tvaṃ nesādakammaṃ na karosi, neva gharāvāsaṃ icchasi, kiṃ nāma karissasī”ti āhaṃsu. So “tumhesu anujānantesu pabbajissāmi”ti āha. “Tena hi pabbajāhī”ti. Dvepi janā himavantaṃ pavisitvā yasmiṃ ṭhāne migasammatā nāma nadī himavantato otaritvā gaṅgaṃ pattā, taṃ ṭhānaṃ gantvā gaṅgaṃ pahāya migasammatābhimukhā abhiruhiṃsu. Tadā sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko taṃ kāraṇaṃ ñatvā vissakammunā tasmīṃ ṭhāne assamaṃ māpesi. Te tattha gantvā pabbajitvā sakkadattiye assame kāmāvacaramettaṃ bhāvetvā paṭivasimṣu. Sakkopi tesam upaṭṭhānaṃ āgacchati.

So ekadivasam “tesam cakkhū parihāyissantī”ti ñatvā upasaṅkamitvā “bhante, vo cakkhūnaṃ antarāyo paññāyati, paṭijaggaṇakaṃ puttaṃ laddhuṃ vaṭṭati, jānāmi tumhākaṃ suddhacittataṃ, tasmā pārikāya utunikāle nābhiṃ hatthena parāmaseyyātha, evaṃ vo putto jāyissati, so vo upaṭṭhahissatī”ti vatvā pakkāmi. Dukūlapaṇḍito taṃ kāraṇaṃ pārikāya ācikkhitvā tassā utunikāle nābhiṃ parāmasi. Tadā bodhisatto devalokā cavitvā tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, sā dasamāsaccayena suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi. Tenevassa “suvaṇṇasāmo”ti nāmaṃ karimṣu. Taṃ aparabhāge vaḍḍhitvā soḷasavassuddesikampi mātāpitaro rakkhantā assame nisīdāpetvā sayameva vanamūlaphalāphalatthāya gacchanti.

Athekadivasam vane phalāphalaṃ ādāya nivattitvā assamapadato avidūre meghe utṭhite rukkhāmūlaṃ pavisitvā vammikamatthake ṭhitānaṃ sarīrato sedagandhamissake udaye tasmīṃ vammikabile ṭhitassa āsivisassa nāsāpuṭaṃ pavitṭhe āsiviso kujjhितvā nāsāvātena pahari. Dve andhā hutvā paridevamānā viraviṃsu. Atha mahāsatto “mama mātāpitaro aticirāyanti, kā nu kho tesam pavattī”ti paṭimaggam gantvā saddamakāsi. Te tassa saddaṃ sañjānitvā paṭisaddaṃ katvā puttasiṇehena “tāta sāma, idha paripantho atthi, mā āgami”ti vatvā saddānusārena sayameva samāgamiṃsu. So “kena vo kāraṇena cakkhūni

vinaṭṭhānī”ti pucchitvā “tāta, mayaṃ na jānāma, deve vassante rukkhamaṇe vammikamatthake tṭhitā, atha na passāma”ti vuttamatte eva aññasi “tattha āsivisena bhavitabbaṃ, tena kuddhena nāsāvāto vissaṭṭho bhavissatī”ti.

Atha “mā cintayittha, ahaṃ vo paṭijaggissāmi”ti mātāpitaro assamaṃ netvā tesam rattiṭṭhānadivāṭṭhānādisaṇṇaṇaṭṭhāne rajjuke bandhi. Tato paṭṭhāya te assame tṭhapetvā vanamūlaphalāphalāni āharati, pātova vasanaṭṭhānaṃ sammajjati, pānīyaṃ āharati, paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti, dantakaṭṭhamukhodakāni datvā madhuraphalāphalaṃ deti. Tehi mukhe vikkhālite sayam paribhuñjitvā mātāpitaro vanditvā tesam avidūreyeva acchati - “kiṃ nu kho ime āṇāpentī”ti. Visesena ca mettāṃ bahulamakāsi, tenassa sattā appaṭikkulā ahesuṃ. Yathā cassa sattā, evaṃ sattānaṃ so bodhisatto appaṭikkūlo. Evaṃ so divase divase phalāphalatthāya araṇṇaṃ gacchantopi āgacchantopi migagaṇaparivuto eva ahosi. Sīhabyagghādivipakkhasattāpi tena saddhiṃ ativiya vissatthā, mettānubhāvena panassa vasanaṭṭhāne aññamaññaṃ tiracchānagatā muducittataṃ paṭilabhiṃsu. Iti so sabbattha mettānubhāvena abhīrū anutrāsī brahmā viya avero vihāsi. Tena vuttaṃ “pavane sīhabyagghe ca, mettāyamupanāmayi”ntiādi.

Tattha mettāyamupanāmayinti ma-kāro padasandhikaro, mettābhāvanāya kurūrakammante sīhabyagghepi phari, pageva sesasatteti adhippāyo. Atha vā mettā ayati pavattati etenāti mettāyo, mettābhāvanā. Taṃ mettāyaṃ upanāmayiṃ sattesu anodhiso upanesiṃ. “Sīhabyagghehi”tipi pāṭho. Tassattho - na kevalamahameva, atha kho pavane sīhabyagghehi, yasmiṃ mahāvane tadā ahaṃ viharāmi, tattha sīhabyagghehi saddhiṃ ahaṃ sattesu mettāṃ upanāmesīṃ. Sīhabyagghāpi hi tadā mamānubhāvena sattesu mettacittataṃ paṭilabhiṃsu, pageva itare sattāti dasseti.

112. Pasadamigavarāhehīti pasadamigehi ceva vanasūkarehi ca. Parivāretvāti etehi attānaṃ parivāritaṃ katvā tasmīṃ araṇṇe vasiṃ.

113. Idāni tadā attano mettābhāvanāya laddhaṃ ānisaṃsaṃ matthakappattiṇcassa dassetuṃ “na maṃ koci uttasatī”ti osānagāthamāha. Tassattho - sasabīlārādiko bhīrukajātikopi koci satto maṃ na uttasati na ubbijjeti. Ahampi kassaci sīhabyagghāditiracchānato yakkhādiamanussato luddalohitapāṇimanussatoti kutocipi na bhāyāmi. Kasmā? Yasmā mettābalenupatthaddho cirakālaṃ bhāvitāya mettāpāramitāyānubhāvena upatthambhito tasmīṃ pavane mahāaraṇṇe tadā ramāmi abhiramāmi. Sesam suviññeyyameva.

Evaṃ pana mahāsatto sabbasatte mettāyanto mātāpitaro ca sādhuṃ paṭijagganto ekadivasaṃ araṇṇato madhuraphalāphalaṃ āharitvā assame tṭhapetvā mātāpitaro vanditvā “pānīyaṃ ādāya āgamiṃsāmi”ti migagaṇaparivuto dve mige ekato katvā tesam piṭṭhiyaṃ pānīyaghaṭaṃ tṭhapetvā hatthena gahetvā nadītitthaṃ agamāsi. Tasmīṃ samaye bārāṇasiyaṃ pīliyakko nāma rājā rajjaṃ kāresi. So migamaṃsalobhena mātaraṃ rajjaṃ paṭicchāpetvā sannaddhapañcāvudho himavantaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khādītva caranto migasammataṃ nadiṃ patvā anupubbena sāmassa pānīyagahaṇatitthaṃ patto. Migapadavalaññaṃ disvā gacchanto taṃ tathā gacchantam disvā “mayā ettakaṃ kālaṃ evaṃ vicaranto manusso na diṭṭhapubbo, devo nu kho esa nāgo nu kho, sacāhaṃ upasaṅkamitvā pucchissāmi, sahasā pakkameyyāti. Yaṃnūnāhaṃ etaṃ vijjhitvā dubbalaṃ katvā puccheyya”nti cintetvā mahāsattaṃ nhatvā vākacīraṃ nivāsetvā ajinacammaṃ

ekaṃsaṃ karitvā pānīyaghaṭaṃ pūretvā ukkhipitvā vāmaṃsakūṭe ṭhapanakāle “idāni taṃ vijjhituṃ samayo”ti visapītena sareṇa dakkhiṇapasse vijjhi. Saro vāmapassena nikkhami. Tassa viddhabhāvaṃ ñatvā migagaṇo bhīto palāyi.

Sāmapaṇḍito pana viddhopi pānīyaghaṭaṃ yathā vā tathā vā anavasumbhetvā satim paccupaṭṭhāpetvā saṇikaṃ otāretvā vālukaṃ byūhitvā ṭhapetvā disaṃ vavatthapetvā mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānadisābhāgena sīsaṃ katvā nipajjitvā mukhena lohitaṃ chaḍḍetvā “mama koci verī nāma natthi, mamapi katthaci veraṃ nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha -

“Ko nu maṃ usunā vijjhi, pamattaṃ udahāraṃ;
Khattiyo brāhmaṇo vesso, ko maṃ viddhā nilīyatī”ti.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā vijjhitvā pathaviyaṃ pātītopi neva maṃ akkosati na paribhāsati, mama hadayaṃsaṃ sambāhanto viya piyavacanena samudācarati, gamissāmiṃsaṃ santika”nti cintetvā upasaṅkamitvā attānaṃ attanā ca viddhabhāvaṃ āvikatvā “ko vā tvaṃ kassa vā putto”ti mahāsattaṃ pucchi.

So “sāmo nāmāhaṃ dukūlapaṇḍitassa nāma nesādaṃsino putto, kissa pana maṃ vijjhi”ti āha. So paṭhamāṃ “migasaññāyā”ti musāvādaṃ vatvā “ahaṃ imaṃ niraparādhaṃ akāraṇena vijjhi”nti anusocitvā yathābhūtaṃ āvikatvā tassa mātāpitūnaṃ vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā tattha gantvā tesaṃ attānaṃ āvikatvā tehi katapaṭisanthāro “sāmo mayā viddho”ti vatvā te paridevante sokasaṃāpanne “yaṃ sāmēna kattabbaṃ paricārikakammaṃ, taṃ katvā ahaṃ vo upaṭṭhahissāmi”ti samassāsetvā sāmassa santikaṃ ānesi. Te tattha gantvā nānappakāraṃ paridevitvā tassa ure hatthaṃ ṭhapetvā “puttassa me sarīre usumā vattateva, visavegena visaññitaṃ āpanno bhavissatīti nibbisabhāvatthāya saccakiriyaṃ karissāmā”ti cintetvā -

“Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva pitucca te;
Sabbena tena kusaleṇa, viṣaṃ sāmassa haññatū”ti. -

Mātaraṃ,

“Yaṃ kiñcitthi kataṃ puññaṃ, mayhañceva mātucca te;
Sabbena tena kusaleṇa, viṣaṃ sāmassa haññatū”ti. -

Pitarā,

“Pabbatyaṃhaṃ gandhamādanaṃ, cirarattanivāsini;
Na me piyataro koci, añño sāmēna vijjati;
Etena saccavajjena, viṣaṃ sāmassa haññatū”ti. -

Devatāya ca saccakiriyaṃ katāya mahāsatto khippaṃ vuṭṭhāsi. Padumapattapalāse udakabindu viya vinivaṭṭetvā ābādho vigato. Viddhaṭṭhānaṃ arogaṃ pākaticameva ahoṣi. Mātāpitūnaṃ cakkhūni uppajjimsu. Iti mahāsattassa arogaṃ, mātāpitūnaṃ cakkhupaṭilābho, aruṇuggamaṃ, tesaṃ catunnampi assameyeva avatṭhānanti sabbāṃ ekakkhaṇeyeva ahoṣi.

Atha mahāsatto raññaṃ saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “dhammaṃ cara, mahārājā”tiadinā dhammaṃ desetvā uttarimpi ovaditvā pañca sīlāni adāsi. So tassa ovādaṃ sirasā paṭiggahetvā vanditvā bārāṇasiṃ gantvā dānādāni puññaṃ katvā

saggaparāyano ahosi. Bodhisattopi saddhiṃ mātāpitūhi abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Tadā rājā ānandatthero ahosi, devadhītā uppalavaṇṇā, sakko anuruddho, pitā mahākassapattthero, mātā bhaddakāpilānī, sāmapaṇḍito lokanātho.

Tassa heṭṭhā vuttanayeneva sesapāramiyo niddhāretabbā. Tathā visapītena sallena dakkhiṇapassena pavisitvā vāmapassato vinivijjhanavasena viddhopi kiñci kāyavikāraṃ akatvā udakaghaṭassa bhūmiyaṃ nikkhipanaṃ, vadhake aññātepi ñāte viya cittavikārābhāvo, piyavacanena samudācāro, mātāpituupaṭṭhānapuññato mayhaṃ parihānīti anusocanamattaṃ, aroge jāte rañño kāruññaṃ mettañca upaṭṭhāpetvā dhammadesanā, ovādadānanti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Suvaṇṇasāmacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Ekarājacariyāvaṇṇanā

114. Cuddasame ekarājāti vissutoti ekarājāti iminā anvatthanāmena jambudīpatale pākaṭo.

Mahāsatto hi tadā bārāṇasirañño putto hutvā nibbatti. Vayappatto sabbasippanipphattiṃ patto hutvā pitu accayena rajjaṃ kārento kusalasīlācārasaddhāsutādianaññasādhāraṇaguṇavisesayogena pāramiparibhāvanena ca jambudīpatale adutiyaṭṭā padhānabhāvena ca “ekarājā”ti pakāsanāmo ahosi. Paramaṃ sīlaṃ adhiṭṭhāyāti suparisuddhakāyikavācasikaṃ varasaṅkhātāñceva suparisuddhamanosamācārasaṅkhātāñca paramaṃ uttamaṃ dasakusalakammapathasīlaṃ samādānavasena ca avītikkamanavasena ca adhiṭṭhahitvā anuṭṭhahitvā. Pasāsāmi mahāmahinti tiyojanasatike kāsiraṭṭhe mahatiṃ mahiṃ anusāsāmi rajjaṃ kāremi.

115. Dasakusalakammapatheti pāṇātipātāveramaṇi yāva sammādiṭṭhīti etasmiṃ dasavidhe kusalakammapathe, ete vā anavasesato samādāya vattāmi. Catūhi saṅgahavatthūhīti dānaṃ piyavacanāṃ atthacariyā samānattatāti imehi catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhanakāraṇehi yadā ekarājāti vissuto homi, tadā yathārahaṃ mahājanaṃ saṅgaṇhāmīti sambandho.

116. Evanti dasakusalakammapathasīlaparipūraṇaṃ catūhi saṅgahavatthūhi mahājanasaṅgaṇhananti yathāvuttana iminā ākārena appamattassa. Idhaloke parattha cāti imasmiṃ loke yaṃ appamajjanaṃ, tattha diṭṭhadhammike atthe, paraloke yaṃ appamajjanaṃ tattha samparāyike atthe appamattassa me satoti attho. Dabbasenoti evaṃnāmako kosalarājā. Upagantvāti caturaṅginim senaṃ sannayhitvā abbhuyyānavasena mama rajjaṃ upagantvā. Acchindanto puram mamāti mama bārāṇasinagaraṃ balakkārena gaṇhanto.

Tatrāyaṃ anupubbikathā - mahāsatto hi tadā nagarassa catūsu dvāresu catasso majjhe ekaṃ nivesanadvāre ekanti cha dānasālāyo kāretvā kapaṇaddhikādīnaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, khantimettānuddayasampanno aṅke nisinnaṃ puttaṃ paritosayamāno viya sabbasatte paritosayamāno dhammena rajjaṃ kāreti. Tasseko amacco antepuraṃ padussitvā aparabhāge pākaṭova jāto. Amaccā rañño ārocesuṃ. Rājā pariggaṇhanto taṃ attanā paccakkhato ñatvā taṃ

amaccam pakkosāpetvā “andhabāla, ayuttam te katam, na tvam mama vijite vasitum arahasi, attano dhanañca puttadārañca gahetvā aññattha yāhi”ti raṭṭhā pabbājesi.

So kosalajanapadam gantvā dabbasenam nāma kosalarājānam upaṭṭhahanto anukkamena tassa vissāsiko hutvā ekadivasam tam rājānam āha - “deva, bārāṇasirajjam nimmakkhikamadhupaṭalasadisam, atimuduko rājā, sukheneva tam rajjam gaṇhitum sakkosī”ti. Dabbaseno bārāṇasirañño mahānubhāvatāya tassa vacanam asaddahanto manusse pesetvā kāsiraṭṭhe gāmaghātādīni kāretvā tesam corānam bodhisattena dhanam datvā vissajjitabhāvam sutvā “ativiya dhammiko rājā”ti ñatvā “bārāṇasirajjam gaṇhissāmī”ti balavāhanam ādāya niyyāsi. Atha bārāṇasirañño mahāyodhā “kosalarājā āgacchatī”ti sutvā “amhākam rajjasīmam anokkamantameva nam pothetvā gaṇhāmā”ti attano rañño vadiṃsu.

Bodhisatto “tātā, mam nissāya aññesam kilamanakiccaṃ natthi, rajjatthikā rajjam gaṇhantu, mā gamitthā”ti nivāresi. Kosalarājā janapadamajjham pāvisi. Mahāyodhā punapi rañño tatheva vadiṃsu. Rājā purimanayeneva nivāresi. Dabbaseno bahinagare ṭhatvā “rajjam vā detu yuddham vā”ti ekarājassa sāsanaṃ pesesi. Ekarājā “natthi mayā yuddham, rajjam gaṇhātū”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Punapi mahāyodhā “deva, na mayam kosalarañño nagaram pavisitum dema, bahinagareyeva nam pothetvā gaṇhāmā”ti āhaṃsu. Rājā purimanayeneva nivāretvā nagaradvārāni avāpurāpetvā mahātale pallaṅkamajjhe nisīdi. Dabbaseno mahantena balavāhanena nagaram pavisitvā ekampi paṭisattum apassanto sabbarajjam hatthagatam katvā rājanivesanam gantvā mahātalam āruya niraparādham bodhisattam gaṇhāpetvā āvāṭe nikhaṇāpesi. Tena vuttam -

“Dabbaseno upagantvā, acchindanto puram mama.

117. “Rājūpajīve nigame, sabalaṭṭhe saraṭṭhake;
Sabbam hatthagatam katvā, kāsuyā nikhaṇī mama”nti.

Tattha rājūpajīveti amaccapārisajjabrāhmaṇagahapatiādike rājānam upanissāya jīvante. Nigameti negame. Sabalaṭṭheti senāpariyāpannatāya bale tiṭṭhantīti balaṭṭhā, hatthārohadayo, balaṭṭhehi sahāti sabalaṭṭhe. Saraṭṭhaketī sajanapade, rājūpajīve nigame ca aññañca sabbam hatthagatam katvā. Kāsuyā nikhaṇī mamanti sabalavāhanam sakalam mama rajjam gahetvā mampi galappamāṇe āvāṭe nikhaṇāpesi. Jātakepi -

“Anuttare kāmaguṇe samiddhe, bhutvāna pubbe vasi ekarājā;
So dāni dugga narakamhi khitto, nappajjahe vaṇṇabalam purāṇa”nti. -

Āvāṭe khittabhāvo āgato. Jātakeṭṭhakathāyam pana “sikkāya pakkhipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsakam olambesī”ti vuttam.

Mahāsatto corarājānam ārabha mettam bhāvetvā kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānābhīññāyo nibbattetvā kāsuto uggantvā ākāse pallaṅkena nisīdi. Tena vuttam -

118. “Amaccamaṇḍalam rajjam, phītam antepuram mama;
Acchinditvāna gahitam, piyaputtamva passaha”nti.

Tattha amaccamaṇḍalanti tasmiṃ tasmiṃ rājakicce rañña amā saha vattantīti amaccā, saddhiṃ vā tesam maṇḍalam samūham. Phīṭanti balavāhanena nagarajanapadādīhi samiddham rajjam. Itthāgāradāsīdāsaparijanehi ceva vatthābharaṇādiupabhogūpakaraṇehi ca samiddham mama antepurañca acchinditvā gahitakam gaṇhantaṃ amittarājānaṃ yāya attano piyaputtaṃva passiṃ aham, tāya evaṃbhūtāya mettāya me samo sakalaloke natthi, tasmā evaṃbhūtā esā me mettāpāramī paramatthapāramibhāvaṃ pattāti adhippāyo.

Evaṃ pana mahāsatte taṃ corarājānaṃ ārabba mettaṃ pharitvā ākāse pallaṅkena nisinne tassa sarīre dāho uppajji. So “ḍayhāmi ḍayhāmi”ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati. “Kimeta”nti vutte, mahārāja, tumhe niraparādham dhammikaṛājānaṃ āvāṇe nikhaṇāpayitthāti. “Tena hi vegena gantvā taṃ uddharathā”ti āha. Purisā gantvā taṃ rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā dabbasenassa ārocesuṃ. So vegena gantvā vanditvā khamāpetvā “tumhākaṃ rajjam tumheva kāretha, aham vo core paṭibāhessāmi”ti vatvā tassa duṭṭhāmacassa rājānaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjam amaccānaṃ niyyātetvā isipabbajjam pabbajitvā mahājanaṃ sīlādiguṇesu patitṭhāpetvā āyupariyosāne brahmalokaparāyano ahosi.

Tadā dabbaseno ānandatthero ahosi, ekarājā lokanātho.

Tassa divase divase chasu dānasālāsu chasatasahassavissajjanena paccatthikaraṇṇo sakalarajjapariccāgena ca dānapāramī, niccasīlauposathakammavasena pabbajitassa anavasesasīlasaṃvaravasena ca sīlapāramī, pabbajjāvasena jhānādhigamavasena ca nekkhammapāramī, sattānaṃ hitāhitavicāraṇavasena dānasīlādisaṃvidahanavasena ca paññāpāramī, dānādipuññasambhāraṇassa abbhussahanavasena kāmavitakkādivinodanavasena ca vīriyapāramī, duṭṭhāmacassa dabbasenaraṇṇo ca aparādhasahanavasena khantipāramī, yathāpaṭiññaṃ dānādinā avisaṃvādanavasena ca saccapāramī, dānādīnaṃ acalasamādānādhiṭṭhānavasena adhiṭṭhānapāramī, paccatthikepi ekantena hitūpasamhāraṇavasena mettājhānanibbattanena ca mettāpāramī, duṭṭhāmacena dabbasenena ca katāparādhe hitesīhi attano amaccādīhi nibbattite upakāre ca ajjupekkhaṇena rajjasukhappattakāle paccatthikaraṇṇā narake khittakāle samānacittatāya ca upekkhāpāramī veditabbā. Vuttañhetam -

“Panujja dukkhena sukhaṃ janinda, sukkena vā dukkhamasayhasāhi;
Ubhayattha santo abhinibbutattā, sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā”ti.

Yasmā panettha mettāpāramī atisayavatī, tasmā tadatthadīpanatthaṃ sā eva pāḷi āruḷhā. Tathā idha mahāsattassa sabbasattesu orasaputte viya samānukampatādayo guṇavisesā niddhāretabbāti.

Ekarājacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mettāpāramī niṭṭhitā.

15. Mahālomahaṃsacariyāvaṇṇanā

119. Pannarasame “susāne seyyaṃ kappemī”ti etthāyaṃ anupubbikathā -

Mahāsatto hi tadā mahati ulārabhoge kule nibbattitvā vuddhimanvāya disāpāmokkhassa ācariyassa santike garuvāsaṃ vasanto sabbasippānaṃ nipphattiṃ patvā kulagharaṃ āgantvā mātāpitūnaṃ accayena ñātakehi “kuṭumbaṃ

saṅṭhapehī”ti yāciyamānopi aniccatāmanasikāramukhena sabbabhavesu
abhivaḍḍhamānasamvego kāye ca asubhasaññaṃ paṭilabhitvā
gharāvāsapalibodhādhibhūtaṃ kilesagahanaṃ anogāhetvāva cirakālasamparicitaṃ
nekkhammajjhāsayaṃ upabrūhayamāno mahantaṃ bhogakkhandhaṃ pahāya
pabbajitukāmo hutvā puna cintesi - “sacāhaṃ pabbajissāmi, guṇasambhāvanāpākaṭo
bhavissāmī”ti.

So lābhasakkāraṃ jigucchanto pabbajjaṃ anupagantvā “pahomi cāhaṃ
lābhālābhādīsu nibbikāro hotu”nti attānaṃ takkento “visesato
paraparibhavasahanādipaṭipadaṃ pūrento upekkhāpāramiṃ matthakaṃ
pāpessāmī”ti nivatthavattheneva gehato nikkhamitvā paramasallekhavuttikopi
abalabalo amandamando viya paresaṃ acittakarūpena hīlitaparibhūto hutvā
gāmanigamarājadhānīsu ekarattivāseneva vicarati. Yattha pana mahantaṃ
paribhavaṃ paṭilabhati, tattha cirampi vasati. So nivatthavatthe jiṇṇe
pilotikakhaṇḍena tasmimpi jiṇṇe kenaci dinnaṃ aggaṇhanto
hirikopīnapaṭicchādanamatteneva carati. Evaṃ gacchante kāle ekaṃ nigamagāmaṃ
agamāsi.

Tattha gāmadārakā dhuttajātikā vedhaverā keci rājavallabhānaṃ
puttanattudāsādayo ca uddhatā unnaḷā capalā mukharā vikiṇṇavācā kālena kālaṃ
kiḷābahulā vicaranti. Duggate mahallake purise ca itthiyo ca gacchante disvā
bhasmapuṭena piṭṭhiyaṃ ākiranti, ketakīpaṇṇaṃ kacchantare olambenti, tena
vipākārena parivattetvā olokente yathāvajjakīḷitaṃ dassetvā upahasanti.
Mahāpuriso tasmimṃ nigame te evaṃ vicarante dhuttadārake disvā “laddho vata dāni
me upekkhāpāramiyā paripūraṇūpāyo”ti cintetvā tattha vihāsi. Taṃ te dhuttadārakā
passitvā vipākāraṃ kātuṃ ārabhanti.

Mahāsatto taṃ asahanto viya ca tehi bhāyanto viya ca utṭhahitvā gacchati. Te taṃ
anubandhanti. So tehi anubandhiyamāno “ettha natthi koci paṭivattā”ti susānaṃ
gantvā aṭṭhikaṃ sīsūpadhānaṃ katvā sayati. Dhuttadārakāpi tattha gantvā
oṭṭhubhanādikaṃ nānappakāraṃ vipākāraṃ katvā pakkamanti. Evaṃ te divase
divase karonti eva. Ye pana viññū purisā, te evaṃ karonte passantī. Te te paṭibāhitvā
“ayaṃ mahānubhāvo tapassī mahāyogī”ti ca ṇatvā ulāraṃ sakkārasammānaṃ
karonti. Mahāsatto pana sabbattha ekasadisova hoti majjhatabhūto. Tena vuttaṃ
“susāne seyyaṃ kappemi”tiādi.

Tattha susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upanidhāyāti āmakasusāne
chaḍḍitakaḷevarato soṇasiṅgālādīhi tahiṃ tahiṃ vikkhittesu aṭṭhikesu ekaṃ aṭṭhikaṃ
sīsūpadhānaṃ katvā sucimhi ca asucimhi ca samānacittatāya tasmimṃ susāne seyyaṃ
kappemi, sayāmīti attho. Gāmaṇḍalāti gāmadārakā. Rūpaṃ dassentinappakanti
yathāvajjakīḷitāya oṭṭhubhanaupahasanaummiṇādhīhi kaṇṇasote
salākappavesanādīhi ca atikakkhaḷaṃ anappakaṃ nānappakāraṃ rūpaṃ vikāraṃ
karonti.

120. Apareti tesu eva gāmadārakesu ekacce. Upāyanānūpanentīti “ayaṃ imesu
paribhavavasena evarūpaṃ vipākāraṃ karontesu na kiñci vikāraṃ dasseti,
sammānane nu kho kīdiso”ti pariggaṇhantā vividhaṃ bahuṃ gandhamālaṃ
bhojanaṃ aññāni ca upāyanāni paṇṇākārāni upanenti upaharanti. Aparehi vā tehi
anācāragāmadārakehi aññe viññū manussā “ayaṃ imesaṃ evaṃ vividhampi
vipākāraṃ karontānaṃ na kuppati, aññadatthu khantimettānuddayaṃyeva tesu

upaṭṭhapeti, aho acchariyapuriso”ti haṭṭhā “bahu vatimehi etasmiṃ vipphaṇṇajantehi apuññaṃ pasuta”nti saṃviggamānasāva hutvā bahuṃ gandhamālaṃ vividhaṃ bhojanaṃ aññaṇi ca upāyanāni upanenti upaharanti.

121. Ye me dukkhaṃ upaharantīti ye gāmadārakā mayhaṃ sarīradukkhaṃ upaharanti upanenti. “Upadahantī”tipi pāṭho, uppādentīti attho. Ye ca denti sukhaṃ mamāti ye ca viññū manussā mama mayhaṃ sukhaṃ denti, mālāgandhabhojanādisukhūpakaraṇehi mama sukhaṃ upaharanti. Sabbesaṃ samako homīti katthacipi vikārānuppattiyā samānacittatāya vividhānampi tesāṃ janānaṃ samako ekasadiṣo homi bhavāmi. Dayā kopo na vijjatīti yasmā mayhaṃ upakārake mettacittatāsaṅkhātā dayā, apakārake manopadosasaṅkhāto kopopi na vijjati, tasmā sabbesaṃ samako homīti dasseti.

122. Idāni bhagavā tadā upakārīsu apakārīsu ca sattesu samupacitaññaṣambhārassa attano samānacittatā vikārābhāvo yā ca lokadhammesu anupalittatā ahosi, taṃ dassetuṃ “sukhadukkhe tulābhūto”ti osānagāthamāha.

Tattha sukhadukkheti sukhe ca dukkhe ca. Tulābhūtoti samakaṃ gahitātulā viya onatiunnatiapanatiṃ vajjetvā majjhatabhūto, sukhadukkhaggahaṇeṇeva cettha taṃnimittabhāvato lābhālābhāpi gahitāti veditabbaṃ. Yasesūti kittīsu. Ayasesūti nindāsu. Sabbatthāti sabbesu sukhādīsu lokadhammesu. Iti bhagavā tadā sabbasattesu sabbalokadhammesu ca anaññaśādhāraṇaṃ attano majjhatabhāvaṃ kittetvā tena tasmīṃ attabhāve attano upekkhāpāramiyā sikhāppatabhāvaṃ vibhāvento “esā me upekkhāpāramī”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Idhāpi mahāsattassa paṭhamaṃ dānapāramī nāma visesato sabbavibhavapariccāgo “ye keci imaṃ sarīraṃ gahetvā yaṃkiñci attano icchitaṃ karontū”ti anapekkhabhāvena attano attabhāvapariccāgo ca dānapāramī, hīnādikassa sabbassa akattabbassa akaraṇaṃ sīlapāramī, kāmassādavimukhassa gehato nikkhantassa sato kāye asubhasaññaṇubhūhanā nekkhammapāramī, sambodhisambhārānaṃ upakāradhammapariggahaṇe tappaṭipakkhappahāne ca kosallaṃ aviparītato dhammasabhāvacintanā ca paññāpāramī, kāmavitakkādivinodanaṃ dukkhādhivāsanavīriyañca vīriyapāramī, sabbāpi adhivāsanakhanti khantipāramī, vacīsaccaṃ samādānāvisaṃvādanena viratisaccañca saccapāramī, anavajjadhamme acalasamādānādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, anodhiso sabbasattesu mettānuddayabhāvo mettāpāramī, upekkhāpāramī panassa yathāvuttavaseneva veditabbāti dasa pāramiyo labbhanti. Upekkhāpāramī cettha atisayavatīti katvā sāyeva desanaṃ āruḷhā. Tathā idha mahāsattassa mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantañca ñātiparivaṭṭaṃ pahāya mahābhinnikkhamanasadiṣaṃ gehato nikkhamanaṃ, tathā nikkhamitvā lābhasakkāraṃ jigucchato paresaṃ sambhāvanaṃ pariharitukāmassa pabbajjāliṅgaṃ aggahetvā citteneva anavasesaṃ pabbajjāguṇe adhiṭṭhahitvā paramasukhavihāro, paramappicchata, pavivekābhīrati, upekkhāñādhīppāyena attano kāyajīvitānirapekkhā, parehi attano upari katavippakārādhivāsaṃ, ukkaṃsagatasallekhavutti, bodhisambhārapaṭipakkhānaṃ kilesānaṃ tanubhāvena khīṇāsavānaṃ viya paresaṃ upakārāpakāresu nibbikārabhāvahetubhūtena sabbattha majjhatabhāvena samuṭṭhāpito lokadhammehi anupalepo, sabbapāramīnaṃ muddhabhūtāya upekkhāpāramiyā sikhāppattīti evamādayo guṇānubhāvā vibhāvetabbāti.

Mahālomahaṃsacariyāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upekkhāpāramī niṭṭhitā.

Tatīyavaggassa atthavaṇṇanā niṭṭhitā.

Uddānagāthāvaṇṇanā

“Yudhañjāyo”tiādikā uddānagāthā. Tattha bhisenāti bhisāpadesena mahākañcanacariyaṃ dasseti. Soṇanandoti iminā soṇapaṇḍitacariyaṃ dasseti. Tathā mūgapakkhoti mūgapakkhāpadesena temiyapaṇḍitacariyaṃ dasseti.

Upekkhāpāramisīsena mahālomahaṃsacariyaṃ dasseti. Āsi iti vuṭṭhaṃ mahesināti yathā, sārīputta, tuyhaṃ etarahi desitaṃ, iti evaṃ iminā vidhānena mahantānaṃ dānapāramiādīnaṃ bodhisambhārānaṃ esanato mahesinā tadā bodhisattabhūtena mayā vuṭṭhaṃ ciṇṇaṃ caritaṃ paṭipannaṃ āsi ahoṣīti attho. Idāni pāramiparipūraṇavasena cirakālapavattitaṃ idha vuttaṃ avuttañca attano dukkarakiriyaṃ ekajjhaṃ katvā yadatthaṃ sā pavattitā, tañca saṅkhepeneva dassetuṃ “evaṃ bahubbidha”nti gāthamāha.

Tattha evanti iminā vuttanayena. Bahubbidhaṃ dukkhanti akittipaṇḍitādikāle kārapaṇṇādiāhārātāya tañca yācakassa datvā āhārūpacchedādīnā ca bahuvidhaṃ nānappaṇḍitaṃ dukkhaṃ. Tathā kururājādikāle sakkasampattisadisā sampattī ca bahubbidhā. Bhavābhaveti khuddake ceva mahante ca bhavē. Bhavābhavē vā vuddhihāniyo anubhavitvā bahuvidhehi dukkhehi avihaññamāno bahuvidhāhi ca sampattīhi anākaḍḍhiyamāno pāramiparipūraṇapasuto eva hutvā tadanurūpaṃ paṭipattiṃ paṭipanno uttamaṃ anuttaraṃ sammāsambodhiṃ sabbaññutaṃ patto, adhigatosmīti attho.

Idāni yāsaṃ pāramīnaṃ paripūraṇatthaṃ esā dukkaracariyā ciraṃ pavattitā, tāsāṃ anavasesato paripuṇṇabhāvaṃ tena ca pattabbaphalassa attanā adhigatabhāvaṃ dassetuṃ “datvā dātabbakaṃ dānaṃ, sīlaṃ pūretvā asesato”tiādi vuttaṃ.

Tattha datvā dātabbakaṃ dānanti tadā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhitaṃ aggayānapaṭipadaṃ paṭipannena mahābodhisattena dātabbaṃ deyyadhammaṃ bāhiraṃ rajjādīṃ abbhantaraṃ attapariccāgoti pañca mahāpariccāgapariyosānaṃ dānapāramidānaupapāramidānaparamatthapāramippabhedāṃ dānaṃ anavasesato sampādetvāti attho. Tattha akittibrāhmaṇakāle saṅkhabrāhmaṇakāleti evamādīsū idha āgatesu anāgatesu ca visayhasēṭṭhikāle velāmakāleti evamādīsūpi dānapāramiyā mahāpurisassa pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa sasapaṇḍitakāle -

“Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajijjā;
Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī”ti. -

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa dānapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pāramiupapāramiyo veditabbā.

Sīlaṃ pūretvā asesatoti tathā anavasesato kāyiko saṃvaro, vācasiko saṃvaro, kāyikavācasiko saṃvaro, indriyasaṃvaro, bhojane mattaññutā, suvisuddhājīvatāti evamādikaṃ bodhisattasīlaṃ sampādentena sīlapāramisīlaupapāramisīlaparamatthapāramippabhedāṃ pūretabbaṃ sabbāṃ sīlaṃ

pūretvā sammadeva sampādetvā. Idhāpi sīlavanāgarājakāle campeyyanāgarājakāleti evamādīsu idha āgatesu, anāgatesu ca mahākapikāle chaddantakāleti evamādīsu mahāsattassa sīlapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa saṅkhapālakāle -

“Sūlehi vinivijjhante, koṭṭayantepi sattibhi;
Bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī”ti. -

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa sīlapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pāramiupapāramiyo veditabbā.

Nekhamme pāramiṃ gantvāti tathā tividhepi mahābhiniikkhamane pāramiṃ paramukkaṃsaṃ gantvā. Tattha yudhañjayakāle somanassakumārakāleti evamādīsu idha āgatesu, anāgatesu ca hatthipālakumārakāle maghadevakāleti evamādīsu mahārajaṃ pahāya nekkhammapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa cūlasutasomakāle -

“Mahārajaṃ hatthagataṃ, kheḷapiṇḍaṃva chaḍḍayim;
Cajato na hoti laggaṇaṃ, esā me nekkhammapāramī”ti.

Evaṃ nissaṅgatāya rajaṃ chaḍḍetvā nikkhamantassa nekkhammapāramī paramatthapāramī nāma jātā. Itaresu pana yathārahaṃ pāramiupapāramiyo veditabbā.

Paṇḍite paripucchitvāti kiṃ kusalaṃ kiṃ akusalaṃ kiṃ sāvajjaṃ kiṃ anavajjantiādinaṃ kusālādidhammavibhāgaṃ kammakammaphalavibhāgaṃ sattānaṃ upakārāvahaṃ anavajjakammāyatanasippāyatanavijjāṭṭhānādiṃ paṇḍite sappaññe paripucchitvā. Etena paññāpāramiṃ dasseti. Tattha vidhurapaṇḍitakāle mahāgovindapaṇḍitakāle kudālapaṇḍitakāle arakapaṇḍitakāle bodhiparibbājakakāle mahosadhapaṇḍitakāleti evamādīsu paññāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa senakapaṇḍitakāle -

“Paññāya vicinantohaṃ, brāhmaṇaṃ mocayim dukhā;
Paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī”ti. -

Antobhastagataṃ sappamā dassentassa paññāpāramī paramatthapāramī nāma jātā. Vīriyaṃ katvāna uttamanti sammāsambodhiṃ pāpetum samatthatāya uttamaṃ padhānaṃ vīriyanti vividhampi vīriyapāramiṃ katvā uppādetvā. Tattha mahāsīlavarājakāle pañcāvudhakumārakāle mahāvānarindakāleti evamādīsu vīriyapāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa mahājanakakāle -

“Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusā;
Cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī”ti. -

Evaṃ mahāsamuddaṃ tarantassa vīriyapāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Khantiyā pāramiṃ gantvāti adhivāsanakhantiādi khantiparamukkaṃsabhāvaṃ pāpento khantiyā pāramiṃ paramakoṭiṃ gantvā, khantipāramiṃ sampādetvāti attho. Tattha mahākapikāle mahiṃsarājakāle ruruṃigarājakāle dhammadevaputtakāleti evamādīsu khantipāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa khantivādikāle -

“Acetanam va koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ;
Kāsirāje na kuppāmi, esā me khantipāramī”ti. -

Evam acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ anubhavantassa khantipāramī
paramatthapāramī nāma jātā.

Katvā daḷhamadhiṭṭhānanti kusalasamādānādhiṭṭhānaṃ tassa tassa
pāramisamādānassa tadupakāraśamādānassa ca adhiṭṭhānaṃ daḷhataṃ
asithilaṃ katvā, taṃ taṃ vatasamādānaṃ anivattibhāvena adhiṭṭhahitvāti attho.
Tattha jotipālakāle sarabhaṅgakāle nemikāleti evamādīsu adhiṭṭhānapāramiyā
pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa temiyakumārakāle -

“Mātāpitā na me dessā, attā me na ca dessiyo;
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vatamadhiṭṭhahi”nti. -

Evam jīvitam paricajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa adhiṭṭhānapāramī
paramatthapāramī nāma jātā.

Saccavācānurakkhiyāti saccavācaṃ anurakkhitvā jīvitantarāyepi anariyavohāraṃ
gūthaṃ viya jigucchanto pariharitvā sabbaso avisaṃvādibhāvaṃ rakkhitvā. Tattha
kapirājakāle saccatāpasakāle maccharājakāleti evamādīsu saccapāramiyā
pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa mahāsutasomakāle -

“Saccavācaṃ anurakkhanto, cajitvā mama jīvitam;
Mocesim ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī”ti. -

Evam jīvitam cajitvā saccaṃ anurakkhantassa saccapāramī paramatthapāramī nāma
jātā.

Mettāya pāramiṃ gantvāti sabbasattesu anodhiso hitūpasamhāralakkhaṇāya mettāya
pāramiṃ paramukkaṃsataṃ patvā. Tattha cūḷadhammapālakāle mahāsīlavarājakāle
sāmapaṇḍitakāleti evamādīsu mettāpāramiyā pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma
natthi. Ekantena panassa suvaṇṇasāmakāle -

“Na maṃ koci uttasati, napihaṃ bhāyāmi kassaci;
Mettābalenupatthaddho, ramāmi pavane tadā”ti. -

Evam jīvitampi anoloketvā mettāyantassa mettāpāramī paramatthapāramī nāma jātā.

Sammānanāvamānaneti sakkaccaṃ pūjāsakkārādīnā sammānane oṭṭhubhanādīnā
avamānane ca sabbattha lokadhamme samako samacitto nibbikāro hutvā uttamaṃ
anuttaraṃ labbaññutaṃ adhigatosmīti attho. Tattha mahāvānarindakāle kāsirājakāle
khemabrāhmaṇakāle aṭṭhisenaparibbājakakāleti evamādīsu upekkhāpāramiyā
pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa mahālomahaṃsakāle
-

“Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upanidhāyaṃ;
Gāmaṇḍalā upāgantvā, rūpaṃ dassentinappaka”nti. -

Evam gāmadārakesu oṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca sukhadukkhaṃ
uppādentepi upekkhaṃ anativattantassa upekkhāpāramī paramatthapāramī nāma
jātā. Iti bhagavā -

“Evaṃ bahubbidhaṃ dukkhaṃ, sampattī ca bahubbidhā;
Bhavābhava anubhavitvā, patto sambodhimuttama”nti. -

Sammāsambodhiṃ adhigantuṃ imasmiṃ bhaddakappe attanā kataṃ
dukkaracariyaṃ saṅkhepeneva vatvā puna -

“Datvā dātabbakaṃ dānaṃ, sīlaṃ pūretvā asesato;
Nekkhamme pāraṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.

“Paṇḍite paripucchitvā, vīriyaṃ katvāna muttamaṃ;
Khantiyā pāraṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.

“Kativā daḷhamadhiṭṭhānaṃ, saccavācānurakkhiya;
Mettāya pāraṃ gantvā, patto sambodhimuttamaṃ.

“Lābhālābhe yasāyase, sammānanāvamānane;
Sabbattha samako hutvā, patto sambodhimuttama”nti. -

Attanā sammadeva paripūritā dasa pāramiyo dasseti.

Pakiṇṇakakathā

Imasmiṃ pana tḥāne tḥatvā mahābodhiyānapaṭipattiyaṃ ussāhajātānaṃ
kulaputtānaṃ bodhisambhāresu nānappakāraḥkosallatthaṃ sabbapāramīsu
pakiṇṇakakathā kathetabbā.

Tatridaṃ pañhakammaṃ - kā panetā pāramiyo? Kenatṭhena pāramiyo? Katividhā
cetā? Ko tāsāṃ kamo? Kāni lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānāni? Ko paccayo?
Ko saṃkilesa? Kiṃ vodānaṃ? Ko paṭipakkho? Kā paṭipatti? Ko vibhāgo? Ko saṅgaho?
Ko sampādanūpāyo? Kittakena kālena sampādanaṃ? Ko ānisaṃso? Kiṃ cetāsāṃ
phalanti?

Tatridaṃ vissajjanaṃ - kā panetā pāramiyoti? Taṇhāmānadiṭṭhīhi anupahatā
karuṇūpāyakosallapariggahitā dānādayo guṇā pāramiyo.

Kenatṭhena pāramiyoti? Dānasīlādiguṇavisesayogena sattuttamatāya paramā
mahāsattā bodhisattā, tesāṃ bhāvo kammaṃ vā pāramī, dānādikiriyā. Atha vā
paratīti paramo, dānādiguṇānaṃ pūrako pālako cāti bodhisatto, paramassa ayaṃ,
paramassa vā bhāvo, kammaṃ vā pāramī, dānādikiriyāva. Atha vā paraṃ sattaṃ
attani mavati bandhati guṇavisesayogena, paraṃ vā adhikataṃ majjati sujḡhati
saṃkilesamalato, paraṃ vā seṭṭhaṃ nibbānaṃ visesena mayati gacchati, paraṃ vā
lokaṃ pamāṇabhūtena ṇāṇavisesena idhalokaṃ viya munāti paricchindati, paraṃ vā
atvīya sīlādiguṇagaṇaṃ attano santāne minoti pakkhipati, paraṃ vā attabhūtato
dhammakāyato aññaṃ paṭipakkhaṃ vā tadanatthakaraṃ kilesacoragaṇaṃ mināti
hiṃsatīti paramo, mahāsatto. Paramassa ayantiādi vuttanayena yojetabbaṃ. Pāre vā
nibbāne majjati sujḡhati satte ca sodheti, tattha vā satte mavati bandhati yojeti, taṃ
vā mayati gacchati gameti ca, munāti vā taṃ yāthāvato, tattha vā satte minoti
pakkhipati, kilesārayo vā sattānaṃ tattha mināti hiṃsatīti pāramī, mahāpuriso. Tassa
bhāvo kammaṃ vā pāramitā, dānādikiriyāva. Iminā nayena pāramīsaddattho
veditabbo.

Katividhāti? Saṅkhepato dasavidhā. Tā pana pāliyaṃ sarūpato āgatāyeva. Yathāha -

“Vicinanto tadā dakkhiṃ, paṭhamam dānapāramiṃ;
Pubbakehi mahesīhi, anuciṇṇam mahāpatha”nti. -

Ādi. Yathā cāha - “kati nu kho, bhante, buddhakāraṇā dhammā? Dasa kho, sārīputta, buddhakāraṇā dhammā. Katame dasa? Dānam kho, sārīputta, buddhakāraṇā dhammo, sīlam, nekkhammam, paññā, vīriyam, khanti, saccam, adhiṭṭhānam, mettā, upekkhā buddhakāraṇā dhammo. Ime kho, sārīputta, dasa buddhakāraṇā dhammā”ti. Idamavoca bhagavā, idaṃ vatvā sugato athāparam etadavoca satthā -

“Dānam sīlaṇca nekkhammam, paññā vīriyena pañcamam;
Khanti saccam adhiṭṭhānam, mettūpekkhāti te dasā”ti.

Keci pana “chabbidhā”ti vadanti. Tam etāsam saṅgahavasena vuttam. So pana saṅgaho parato āvi bhavissati.

Ko tāsam kamoti? Ettha kamoti desanākkamo, so ca paṭhamasamādānāhetuko, samādānam pavicayahetukam, iti yathā ādimhi pavicitā samādinna ca, tathā desitā. Tattha dānam sīlassa bahūpakāram sukarañcāti tam ādimhi vuttam. Dānam sīlapariggahitam mahapphalam hoti mahānisaṃsanti dānānantaram sīlam vuttam. Sīlam nekkhammapariggahitam, nekkhammam paññāpariggahitam, paññā vīriyapariggahitā, vīriyam khantipariggahitam, khanti saccapariggahitā, saccam adhiṭṭhānapariggahitam, adhiṭṭhānam mettāpariggahitam, mettā upekkhāpariggahitā mahapphalā hoti mahānisaṃsati mettānantaramupekkhā vuttā. Upekkhā pana karuṇāpariggahitā karuṇā ca upekkhāpariggahitāti veditabbā. “Katham pana mahākāraṇikā bodhisattā sattesu upekkhā honti”ti? “Upekkhitabbayuttesu kañci kalam upekkhā honti, na pana sabbattha sabbadā cā”ti keci. Apare pana - “na sattesu upekkhā, sattakatesu pana vipakāresu upekkhā honti”ti.

Aparo nayo - pacurajanesupi pavattiyā sabbasattasādhāraṇattā appaphalattā sukarattā ca ādimhi dānam vuttam. Sīlena dāyakaṇṭiggāhakasuddhito parānuggaham vatvā parapīḷānivattivacanato kiriyadhammam vatvā akiriyadhammavacanato bhogasampattihetum vatvā bhavasampattihetuvacanato ca dānassa anantaram sīlam vuttam. Nekkhammena sīlasampattisiddhito kāyavacīsucaritam vatvā manosucaritavacanato visuddhasīlassa sukheneva jhānasamijjhanato kammāparādhappahānena payogasuddhiṃ vatvā kilesāparādhappahānena āsayasuddhivacanato vitikkamappahānena cittassa pariyaṭṭhānappahānavacanato ca sīlassa anantaram nekkhammam vuttam. Paññāya nekkhammassa siddhiparisuddhito jhānābhāvena paññābhāvavacanato “samādhipadaṭṭhānā hi paññā, paññāpaccupaṭṭhāno ca samādhi”. Samathanimittam vatvā upekkhānimittavacanato parahitajjhānena parahitakaraṇūpāyakosallavacanato ca nekkhammassa anantaram paññā vuttā. Vīriyārambhena paññākkiccasiddhito sattasuññatā dhammanijjhānakkhantiṃ vatvā sattahitāya ārambhassa acchariyatāvacanato upekkhānimittam vatvā paggahanimittavacanato nisammakāritam vatvā uttānavacanato ca “nisammakārino hi uttānam phalavisesamāvahatī”ti paññāya anantaram vīriyam vuttam.

Vīriyena titikkhāsiddhito “vīriyavā hi āradhaviṇiyattā sattaṣaṅkhārehi upanītam dukkham abhibhuyya viharatī”. Vīriyassa titikkhālaṅkārabhāvato “vīriyavato hi titikkhā sobhatī”. Paggahanimittam vatvā samathanimittavacanato accārambhena uddhaccadosappahānavacanato “dhammanijjhānakkhantiyā hi uddhaccadoso

pahīyati”. Vīriyavato sātaccakaraṇavacanato “khantibahulo hi anuddhato sātaccakārī hoti”. Appamādavato parahitakiriyārambhe paccupakārataṇhābhāvavacanato “yāthāvato dhammanijjhāne hi sati taṇhā na hoti”. Parahitārambhe paramepi parakatadukkhāsahanatāvacanato ca vīriyassa anantaraṃ khanti vuttā. Saccena khantiyā cirādhittiṭṭhānato apakārino apakārakhantiṃ vatvā tadupakārakaraṇe aṇṇaṇṇavācavacanato khantiyā apavācavācāvikampanena bhūtavāditāya avijahanavacanato sattasuññatādhammanijjhānakkhantiṃ vatvā tadupabrūhitañāṇasaccavacanato ca khantiyā anantaraṃ saccam vuttaṃ.

Adhiṭṭhānena saccasiddhito “acalādhittiṭṭhānassa hi virati sijjhati”. Aṇṇaṇṇavācavacanato tatvā tattha acalabhāvavacanato “saccasandho hi dānādīsu paṭiññānurūpaṃ niccalova pavattati”. Ñāṇasaccaṃ vatvā sambhāresu pavattiniṭṭhāpanavacanato “yathābhūtañāṇavā hi bodhisambhāre adhiṭṭhāti, te ca niṭṭhāpeti paṭipakkhehi akampiyabhāvato”ti saccassa anantaraṃ adhiṭṭhānaṃ vuttaṃ. Mettāya parahitakaraṇasamādānādhittiṭṭhānasiddhito adhiṭṭhānaṃ vatvā hitūpasamhāravacanato “bodhisambhāre hi adhiṭṭhamāno mettāvihārī hoti”. Acalādhittiṭṭhānassa samādānāvikopanena samādānasambhavato ca adhiṭṭhānassa anantaraṃ mettā vuttā. Upekkhāya mettāvisuddhito sattesu hitūpasamhāraṃ vatvā tadaparādhesu udāsīnatāvacanato mettābhāvanaṃ vatvā tannissandabhāvanāvacanato hitakāmasattepi upekkhakoti acchariyaguṇatāvacanato ca mettāya anantaraṃ upekkhā vuttāti evametāsaṃ kamo veditabbo.

Kāni lakkhaṇarasapaccupaṭṭhānapadaṭṭhānānīti ettha avisesena tāva sabbāpi pāramiyo parānuggahalakkhaṇā, paresaṃ upakārakaraṇarasā, avikampanarasā vā, hitesitāpaccupaṭṭhānā, buddhattapaccupaṭṭhānā vā, mahākaruṇāpadaṭṭhānā, karuṇūpāyakosallapadaṭṭhānā vā.

Visesena pana yasmā karuṇūpāyakosallapariggahitā attūpakaraṇapariccāgacetanā dānapāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ kāyavacīsucaritaṃ atthato akattabbaviratikattabbakaraṇacetanādayo ca sīlapāramitā. Karuṇūpāyakosallapariggahito ādīnavadassanapubbaṅgamo kāmabhavehi nikkhamanacittuppādo nekkhammapāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahito dhammānaṃ sāmāññavisesalakkhaṇāvabodho paññāpāramitā. Karuṇūpāyakosallapariggahito kāyacittehi parahitārambho vīriyapāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ sattasaṅkhārāparādhasaṇaṃ adosappadhāno tadākārappavattacittuppādo khantiṭṭhānāpāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ viraticetanādibhedam aṇṇaṇṇavādanaṃ saccapāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahitaṃ acalasamādānādhittiṭṭhānaṃ tadākārappavatto cittuppādo adhiṭṭhānapāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahito lokassa hitasukhūpasamhāro atthato abyāpādo mettāpāramitā, karuṇūpāyakosallapariggahitā anunayapaṭighaviddhaṃsanī iṭṭhāniṭṭhesu sattasaṅkhāresu samappavatti upekkhāpāramitā.

Tasmā pariccāgalakkhaṇā dānapāramī, deyyadhamme lobhavidhāṃsanarasā, anāsattipaccupaṭṭhānā, bhavavibhavasampattipaccupaṭṭhānā vā, pariccajittabbavattupadaṭṭhānā. Sīlanalakkhaṇā sīlapāramī, samādhānalakkhaṇā patiṭṭhānalakkhaṇā cāti vuttaṃ hoti. Dussīlyavidhāṃsanarasā, anavajjarasā vā, soceyyapaccupaṭṭhānā, hirottappadaṭṭhānā. Kāmato ca bhavato ca nikkhamanalakkhaṇā nekkhammapāramī, tadādīnavavibhāvanarasā, tato eva vimukhabhāvapaccupaṭṭhānā, samvegapadaṭṭhānā. Yathāsabhāvapaṭivedhalakkhaṇā

paññāpāramī, akkhalitapaṭivedhalakkhaṇā vā kusalissāsakhittausupaṭivedho viya, visayobhāsanarasā padīpo viya, asammohapaccupaṭṭhānā araṇṇagatasudesiko viya, samādhipadaṭṭhānā, catusaccapadaṭṭhānā vā. Ussāhalakkhaṇā vīriyapāramī, upatthambhanarasā, asaṃsīdanapaccupaṭṭhānā, vīriyārambhavatthupadaṭṭhānā, saṃvegapadaṭṭhānā vā. Khamanalakkhaṇā khantipāramī, itṭhāniṭṭhasahanarasā, adhivāsanapaccupaṭṭhānā, avirodhapaccupaṭṭhānā vā, yathābhūtaḍḍassanapadaṭṭhānā. Avisamvādanalakkhaṇā saccapāramī, yathāsabhāvavibhāvanarasā, sādhutāpaccupaṭṭhānā, soraccapadaṭṭhānā. Bodhisambhāresu adhiṭṭhānalakkhaṇā adhiṭṭhānapāramī, tesam paṭipakkhābhībhavanarasā, tattha acalātāpaccupaṭṭhānā, bodhisambhārapadaṭṭhānā. Hitākārappavattilakkhaṇā mettāpāramī, hitūpasamhārarasā, āghātaṇṇayanarasā vā, sammabhāvapaccupaṭṭhānā, sattānaṃ manāpabhāvadassanapadaṭṭhānā. Majjhātākārappavattilakkhaṇā upekkhāpāramī, samabhāvadassanarasā, paṭighānunanayavūpasamapaccupaṭṭhānā, kammassakatāpaccavekkhaṇapadaṭṭhānā.

Ettha ca karuṇūpāyakosallapariggahitā dānādīnaṃ pariccāgādilakkhaṇassa visesanabhāvena vattabbā. Karuṇūpāyakosallapariggahitāni hi dānādīni bodhisattasantāne pavattāni dānādīpāramiyo nāma honti.

Ko paccayoti? Abhinīhāro tāva pāramīnaṃ paccayo. Yo hi ayaṃ -

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu satthāradassanaṃ;
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā;
Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti. -

Evam vutto aṭṭhadhammasamodhānasampādito “tiṇṇo tāreyyaṃ mutto moceyyaṃ danto dameyyaṃ santo sameyyaṃ assattho assāseyyaṃ parinibbuto parinibbāpeyyaṃ suddho sodheyyaṃ buddho bodheyya”ntiādinayappavatto abhinīhāro. So avisesena sabbapāramīnaṃ paccayo. Tappavattiyā hi uddhaṃ pāramīnaṃ pavicayupaṭṭhānasamādānādhiṭṭhānanipphattiyo mahāpurisānaṃ sambhavanti.

Tattha manussattanti manussattabhāvo. Manussattabhāveyeva hi ṭhatvā buddhattaṃ patthentassa patthanā samijjhati, na nāgasupaṇṇādijātisu ṭhitassa. Kasmāti ce? Buddhabhāvassa ananucchavikabhāvato.

Liṅgasampattīti manussattabhāve ṭhitassāpi purisasseva patthanā samijjhati, na itthiyā na paṇḍakanapuṃsakaubhatobyañjanakānaṃ vā samijjhati. Kasmāti ce? Yathāvuttakāraṇato lakkhaṇapāripūriyā abhāvato ca. Vuttañcetaṃ - “aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ itthī ahaṃ assa sammāsambuddho”ti vitthāro. Tasmā manussajātikassāpi itthiliṅge ṭhitassa paṇḍakādīnaṃ vā patthanā na samijjhati.

Hetūti upanissayasampatti. Manussapurisassāpi hi upanissayasampannasēva hetusampattiyā patthanā samijjhati, na itarassa.

Satthāradassananti satthusammukhībhāvo. Dharamānakabuddhasseva hi santike patthentassa patthanā samijjhati, parinibbute pana bhagavati cetiyassa santike vā bodhimūle vā paṭimāya vā paccekabuddhabuddhasāvakānaṃ vā santike patthanā na samijjhati. Kasmā? Adhikārassa balavabhāvābhāvato. Buddhānaṃ eva pana santike patthanā samijjhati, ajjhāsayaṃ uḷārabhāvena tadadhikārassa balavabhāvāpattito.

Pabbajjāti buddhassa bhagavato santike patthentassāpi kammakiriyavādīsu tāpasesu vā bhikkhūsu vā pabbajitasseva patthanā samijjhati, no gihiliṅge ʒhitassa. Kasmā? Buddhabhāvassa ananucchavikabhāvato. Pabbajitā eva hi mahābodhisattā sammāsambodhiṃ adhigacchanti, na gahaṭṭhabhūtā, tasmā paṇidhānakāle ca pabbajjālīṅgaṃ eva hi yuttarūpaṃ kiṅca guṇasampattiadhiṭṭhānabhāvato.

Guṇasampattīti abhiññādiguṇasampadā. Pabbajitassāpi hi aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhiññasseva patthanā samijjhati, na yathāvuttaguṇasampattiyā virahitassa. Kasmā? Pāramipavicayassa asamaṭṭhabhāvato, upanissayasampattiyā abhiññāsampattiyā ca samannāgatattā mahāpurisā katābhinihārā sayameva pāramī pavicetum samatthā honti.

Adhikāroti adhiko upakāro. Yathāvuttaguṇasampannopi hi yo attano jīvitampi buddhānaṃ pariccajivā tasmīṃ kāle adhikaṃ upakāraṃ karoti, tasseva abhinīhāro samijjhati, na itarassa.

Chandatāti kattukāmatākusalacchando. Yassa hi yathāvuttadhammasamannāgatassa buddhakāradhammānaṃ atthāya mahanto chando mahatī patthanā mahatī kattukāmatā atthi, tasseva samijjhati, na itarassa.

Tatridaṃ chandamahantatāya opammaṃ - yo sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekodakībhūtaṃ attano bāhubaleneva uttaritvā pāraṃ gantum samattho, so buddhattaṃ pāpuṇātīti sutvā taṃ dukkarato adahanto “ahaṃ taṃ uttaritvā pāraṃ gamissāmī”ti chandajāto hoti, na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ vītaccikānaṃ vigatadhūmānaṃ aṅgārānaṃ pūraṃ pādehi akkamanto atikkamitvā parabhāgaṃ pāpuṇitum samattho...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ sattisūlehi sunisitaphalehi nirantaraṃ ākiṇṇaṃ pādehi akkamanto atikkamitvā...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo sakalacakkavāḷaṃ nirantaraṃ ghanaveḷugumbasañchannaṃ kaṇṭakalatāvanagahanaṃ vinivijjhivā parabhāgaṃ gantum samattho...pe... na tattha saṅkocaṃ āpajjati. Tathā yo “cattāri asaṅkhyeyyāni sataśahassaṇca kappe niraye paccitvā buddhattaṃ pattabba”nti sutvā taṃ dukkarato adahanto “ahaṃ tattha paccitvā buddhattaṃ pāpuṇissāmī”ti chandajāto hoti, na tattha saṅkocaṃ āpajjatīti evamādinā nayena ettha chandassa mahantabhāvo veditabbo.

Evaṃ aṭṭhaṅgasamannāgato panāyaṃ abhinīhāro atthato tesāṃ aṭṭhannaṃ aṅgānaṃ samodhānena tathāpavatto cittuppādoti veditabbo. So sammadeva sammāsambodhiyā paṇidhānalakkhaṇo. “Aho vatāhaṃ anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjheyyaṃ, sabbasattānaṃ hitasukhaṃ nipphādeyya”nti evamādi patthanāraso, bodhisambhārahetubhāvapaccupaṭṭhāno, mahākaruṇāpadaṭṭhāno, upanissayasampattipadaṭṭhāno vā. Acinteyyaṃ buddhabhūmiṃ aparimāṇaṃ sattalokahitaṇca ārabha pavattiyā sabbabuddhakāradhammamūlabhūto paramabhaddako paramakalyāṇo aparimeyyappabhāvo puññavisesoti daṭṭhabbo.

Yassa ca uppattiyā saheva mahāpuriso mahābodhiyānapaṭipattiṃ otiṇṇo nāma hoti niyatabhāvasamadhigamanato tato anivattanasabhāvattā bodhisattoti samaññaṃ paṭilabhati, sabbabhāvena sammāsambodhiyaṃ samāsattamānasatā bodhisambhārasikkhāsamatthatā cassa santiṭṭhati. Yathāvuttābhinihārasamijjhanena hi mahāpurisā sabbaññaṭaṇṇādhigamanapubbaliṅgena sayambhuññaṇena sammadeva sabbapāramiyo pavicinitvā samādāya anukkamena paripūrenti. Tathā

katamahābhinihāro hi sumedhapaṇḍito paṭipajji. Yathāha -

“Handa buddhakare dhamme, vicināmi ito cito;
Uddhaṃ adho dasa disā, yāvatā dhammadhātuyā;
Vicinanto tadā dakkhiṃ, paṭthamaṃ dānapārami”nti. -

Vitthāro. Tassa ca abhinīhārassa cattāro paccayā cattāro hetū cattāri ca balāni veditabbāni.

Tattha katame cattāro paccayā? Idha mahāpuriso passati tathāgataṃ mahatā buddhānubhāvena acchariyabbhutaṃ pāṭihāriyaṃ karontaṃ. Tassa taṃ nissāya taṃ ārammaṇaṃ katvā mahābodhiyaṃ cittaṃ santiṭṭhati - “mahānubhāvā vatāyaṃ dhammadhātu, yassā suppaṭividdhattā bhagavā evaṃ acchariyabbhutadhammo acinteyyānubhāvo cā”ti. So tameva mahānubhāvadassanaṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ paṭthamo paccayo mahābhinihārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, api ca kho suṇāti “edisō ca edisō ca bhagavā”ti. So taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ dutiyo paccayo mahābhinihārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, napi taṃ parato suṇāti, api ca kho tathāgatassa dhammaṃ desentassa “dasabalasamannāgato, bhikkhave, tathāgato”tiādinā buddhānubhāvapaṭisaṃyuttaṃ dhammaṃ suṇāti. So taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ tatiyo paccayo mahābhinihārāya.

Na heva kho passati tathāgatassa yathāvuttaṃ mahānubhāvataṃ, napi taṃ parato suṇāti, napi tathāgatassa dhammaṃ suṇāti, api ca kho uḷārājjhāsayo kalyāṇādhimuttiko “ahametaṃ buddhavaṃsaṃ buddhatantiṃ buddhapaveṇiṃ buddhadhammataṃ paripālessāmi”ti yāvadeva dhammaṃ eva sakkaronto garukaronto mānento pūjento dhammaṃ apacāyamāno taṃ nissāya taṃ paccayaṃ katvā sambodhiyaṃ adhimuccanto tattha cittaṃ ṭhapeti. Ayaṃ catuttho paccayo mahābhinihārāya.

Tattha katame cattāro hetū mahābhinihārāya? Idha mahāpuriso pakatiyā upanissayasampannova hoti purimakesu buddhesu katādhikāro. Ayaṃ paṭthamo hetu mahābhinihārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso pakatiyā karuṇājjhāsayo hoti karuṇādhimutto sattānaṃ dukkhaṃ apānetukāmo api ca attano kāyajīvitāṃ pariccajivā. Ayaṃ dutiyo hetu mahābhinihārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso sakalatopi vaṭṭadukkhato sattahitāya ca dukkaracariyato sucirampi kālaṃ ghaṭento vāyamanto anibbinno hoti anutrāsī yāva icchitatthanipphatti. Ayaṃ tatiyo hetu mahābhinihārāya. Puna caparaṃ mahāpuriso kalyāṇamittasannissito hoti, yo ahitato nivāreti, hite patiṭṭhapeti. Ayaṃ catuttho hetu mahābhinihārāya.

Tatrāyaṃ mahāpurisassa upanissayasampadā - ekantenevassa yathā ajjhāsayo sambodhininno hoti sambodhipoṇo sambodhipabbhāro, tathā sattānaṃ hitacariyā. Yato cānena purimabuddhānaṃ santike sambodhiyā paṇidhānaṃ kataṃ hoti manasā vācāya ca “ahampi edisō sammāsambuddho hutvā sammadeva sattānaṃ hitasukhaṃ nipphādeyya”nti. Evaṃ sampannūpanissayassa panassa imāni upanissayasampattiyaṃ liṅgāni bhavanti yehi samannāgatassa sāvaka bodhisattehi ca

paccekabodhisatthehi ca mahāviseso mahantaṃ nānākaraṇaṃ paññāyati indriyato paṭipattito kosallato ca. Idha upanissayasampanno mahāpuriso yathā visadindriyo hoti visadañño, na tathā itare. Parahitāya paṭipanno hoti, na attahitāya. Tathā hi so yathā bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānaṃ paṭipajjati, na tathā itare. Tattha ca kosallaṃ āvahati tñhānuppattikapaṭibhānena tñhānāṭhānakusalatāya ca.

Tathā mahāpuriso pakatiyā dānājjhāsayo hoti dānābhirato, sati deyyadhamme deti eva, na dānato saṅkocaṃ āpajjati, satataṃ samitaṃ saṃvibhāgasīlo hoti, pamuditova deti ādarajāto, na udāsīnacitto, mahantampi dānaṃ datvā na ca dānena santuṭṭho hoti, pageva appaṃ, paresaṅca ussāhaṃ janento dāne vaṇṇaṃ bhāsati, dānapaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ karoti, aññe ca paresaṃ dente disvā attamano hoti, bhayaṭṭhānesu ca paresaṃ abhayaṃ detīti evamādīni dānājjhāsayaassa mahāpurisassa dānapāramiyā liṅgāni.

Tathā pāṇātipātādīhi pāpadhammehi hiriyati ottappati, sattānaṃ aviheṭṭhanajātiko hoti sorato sukhasīlo asaṭṭho amāyāvī ujujātiko suvaco sovacassakaraṇīyehi dhammehi samannāgato mudujātiko atthaddho anatimānī, parasantakaṃ nādiyati antamaso tiṇasalākaṃ upādāya, attano hatthe nikkhattaṃ iṇaṃ vā gahetvā paraṃ na viṣaṃvādeti, parasmaṃ vā attano santake byāmaṃhe vissarite vā taṃ saññāpetvā paṭipādeti yathā taṃ na parahatthagataṃ hoti, aloluppo hoti, parapariggahesu pāpakaṃ cittampi na uppādeti, itthibyaśanādīni dūrato parivajjeti, saccavādī saccasandho bhinnānaṃ sandhātā sahitānaṃ anuppadātā, piyavādī mihitapubbaṅgamo pubbabhāsī atthavādī dhammavādī anabhijjhālu abyāpannacitto aviparītadassano, kammassakataññaṇena saccānulomikaññaṇena kataññū katavedī vuddhāpacāyī suvisuddhājīvo dhammakāmo parepi dhamme samādapetā sabbena sabbaṃ akiccatto satte nivāretā kiccesu paṭiṭṭhapetā attanā ca tattha kicce yogaṃ āpajjitā, katvā vā pana sayāṃ akattabbaṃ sīghaññeva tato paṭivirato hotīti evamādīni sīlājjhāsayaassa mahāpurisassa sīlapāramiyā liṅgāni.

Tathā mandakilesa hoti mandanīvaraṇo, pavivekajjhāsayo avikkhepabahuḷo, na tassa pāpakā vitakkā cittaṃ anvāssavanti, vivekagatassa cassa appakasireneva cittaṃ samādhiyati, amittapakkehi tuvaṭaṃ mettacittatā santiṭṭhati, pageva itarasmaṃ, satimā ca hoti cirakatampi cirabhāsitaṃ saritā anussaritā, medhāvī ca hoti dhammojapaññāya samannāgato, nipako ca hoti tāsu tāsu itikattabbatāsu, āradhaviṇṇīyo ca hoti sattānaṃ hitakiriyāsu, khantibalasamannāgato ca hoti sabbasaho, acalādhīṭṭhāno ca hoti daḷhasamādāno, ajjupekkhako ca hoti upekkhāṭṭhānīyesu dhammesūti evamādīni mahāpurisassa nekkhammajjhāsayaādīnaṃ vasena nekkhammapāramiādīnaṃ liṅgāni veditabbāni.

Evametehe bodhisambhāraliṅgehi samannāgatassa mahāpurisassa yaṃ vuttaṃ “mahābhinihārāya kalyāṇamittasannissayo hetū”ti. Tatridaṃ saṅkhepato kalyāṇamittalakkhaṇaṃ - idha kalyāṇamitto saddhāsampanno hoti sīlasampanno sutasampanno cāgasampanno vīriyasampanno satisampanno samādhisampanno paññāsampanno. Tattha saddhāsampattiyaṃ saddahati tathāgatassa bodhiṃ kammaphalaṅca, tena sammāsambodhiyā hetubhūtaṃ sattesu hitesitaṃ na pariccajati, sīlasampattiyaṃ sattānaṃ piyo hoti manāpo garu bhāvanīyo codako pāpagarahī vattā vacanakkhamo, sutasampattiyaṃ sattānaṃ hitasukhāvahaṃ gambhīraṃ dhammakathaṃ kattā hoti, cāgasampattiyaṃ appiccho hoti santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho, vīriyasampattiyaṃ āradhaviṇṇīyo hoti sattānaṃ hitapaṭipattiyaṃ,

satisampattiyā upaṭṭhitasati hoti anavajjadhammesu, samādhisampattiyā avikkhitto hoti samāhitacitto, paññāsampattiyā aviparītaṃ pajānāti, so satiyā kusalākusalānaṃ dhammānaṃ gatiyo samanvesamāno paññāya sattānaṃ hitāhitaṃ yathābhūtaṃ jānitvā samādhinā tattha ekaggacitto hutvā vīriyena ahitā satte nisedhetvā hite niyojati. Tenāha -

“Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo;
Gambhīrañca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojako”ti. -

Evam guṇasamannāgatañca kalyāṇamittaṃ upanissāya mahāpuriso attano upanissayasampattiṃ sammadeva pariyodapeti. Suvisuddhāsaya payogo ca hutvā catūhi balehi samannāgato na cireneva aṭṭhaṅge samodhānetvā mahābhinihāraṃ karonto bodhisattabhāve patiṭṭhahati anivattidhammo niyato sambodhiparāyano.

Tassimāni cattāri balāni. Ajjhāttikabalaṃ yā sammāsambodhiyaṃ attasannissayā dhammagāravena abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso attādhipati lajjāpassayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. Bāhirabalaṃ yā sammāsambodhiyaṃ parasannissayā abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso lokādhipati mānāpassayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. Upanissayabalaṃ yā sammāsambodhiyaṃ upanissayasampattiyā abhiruci ekantaninnajjhāsayatā, yāya mahāpuriso tikkhindriyo visadadhātuko satisannissayo abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti. Payogabalaṃ yā sammāsambodhiyaṃ tajjā payogasampadā sakkaccakāritā sātaccakāritā, yāya mahāpuriso visuddhapayogo nirantarakārī abhinīhārasampanno ca hutvā pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ pāpuṇāti.

Evamayaṃ catūhi paccayehi catūhi hetūhi catūhi ca balehi sampannasamudāgamo aṭṭhaṅgasamodhānasampādito abhinīhāro pāramīnaṃ paccayo mūlakāraṇabhāvato. Yassa ca pavattiyā mahāpurise cattāro acchariyā abbhūtā dhammā patiṭṭhahanti, sabbasattānikāyaṃ attano orasaputtaṃ viya piyacittena pariggaṇhāti. Na cassa cittaṃ puttasamkilesavasena samkilissati. Sattānaṃ hitasukhāvaho cassa ajjhāsayo payogo ca hoti. Attano ca buddhakāradhammā uparūpari vaḍḍhanti paripaccanti ca. Yato ca mahāpuriso ulāratamena puññābhisandena kusalābhisandena pavattiyā paccayena sukhassāhārena samannāgato sattānaṃ dakkhiṇeyyo uttamagāravaṭṭhānaṃ asadisam puññakkhettañca hoti. Evamanekaguṇo anekānisamso mahābhinihāro pāramīnaṃ paccayoti veditabbo.

Yathā ca abhinīhāro, evaṃ mahākaruṇā upāyakosallañca. Tattha upāyakosallaṃ nāma dānādīnaṃ bodhisambhārabhāvassa nimittabhūtā paññā, yāhi mahākaruṇupāyakosallatāhi mahāpurisānaṃ attasukhanirapekkhatā nirantaraṃ parahitakaraṇapasutatā sudukkarehipi mahābodhisattacaritehi visādābhāvo pasādasambuddhidassanasavanānussaraṇakālesupi sattānaṃ hitasukhappaṭilābhahetubhāvo ca sampajjati. Tathā hissa paññāya buddhabhāvasiddhi, karuṇāya buddhakammasiddhi, paññāya sayam tarati, karuṇāya pare tāreti, paññāya paradukkhaṃ parijānāti, karuṇāya paradukkhapatikāraṃ ārabhati, paññāya ca dukkhe nibbindati, karuṇāya dukkhaṃ sampatiṇchati, tathā paññāya nibbānābhimukho hoti, karuṇāya vaṭṭaṃ pāpuṇāti, tathā karuṇāya saṃsārābhimukho hoti, paññāya tatra nābhiramati, paññāya ca sabbattha virajjati, karuṇānugatattā na ca na sabbesaṃ anuggahāya pavatto, karuṇāya sabbepi

anukampati, paññānugatattā na ca na sabbattha virattacitto, paññāya ca ahaṃkāramamaṃkārabhāvo, karuṇāya ālasiyadīnatābhāvo, tathā paññākaruṇāhi yathākkamaṃ attaparanāthatā dhīravīrabhāvo, anattantapaaparantapatā, attahitaparahitanipphatti, nibbhayābhīṃsanakabhāvo, dhammādhīpatilokādhipatitā, kataññupubbakāribhāvo, mohataṇhāvigamo, vijjācaraṇasiddhi, balavesārajjanipphattitī sabbassāpi pāramitāphalassa visesena upāyabhāvato paññākaruṇā pāramīnaṃ paccayo. Idañca dvayaṃ pāramīnaṃ viya paṇidhānassāpi paccayo.

Tathā ussāhaummaṅgaavatthānahitacariyā ca pāramīnaṃ paccayāti veditabbā, yā buddhabhāvassa uppattiṭṭhānatāya buddhabhūmiyoti vuccanti. Tattha ussāho nāma bodhisambhārānaṃ abbhussahanavīriyaṃ. Ummaṅgo nāma bodhisambhāresu upāyakosallabhūtā paññā. Avatthānaṃ nāma adhiṭṭhānaṃ acalādhiṭṭhānatā. Hitacariyā nāma mettābhāvanā karuṇābhāvanā ca.

Tathā nekkhammapavivekaalobhādosāmohanissaraṇappabhedā cha ajjhāsaya. Nekkhammajjhāsaya hi bodhisattā honti kāmesu gharāvāse ca dosadassāvino, tathā pavivekajjhāsaya saṅgaṇikāya dosadassāvino, alobhajjhāsaya lobhe dosadassāvino, adosajjhāsaya dose dosadassāvino, amohajjhāsaya mohe dosadassāvino, nissaraṇajjhāsaya sabbabhavesu dosadassāvinoti. Tasmā ete bodhisattānaṃ cha ajjhāsaya dānādīnaṃ pāramīnaṃ paccayāti veditabbā. Na hi lobhādīsu ādīnavadassanena alobhādīnaṃ adhikabhāvena ca vinā dānādīpāramiyo sambhavanti, alobhādīnañhi adhikabhāvena pariccāgādininnacittatā alobhajjhāsayaḍitātī veditabbā.

Yathā cete evaṃ dānajjhāsayatādayopi bodhiyā carantānaṃ bodhisattānaṃ dānādīpāramīnaṃ paccayo. Dānajjhāsayatāya hi bodhisattā tappaṭipakkhe macchere dosadassāvino hutvā sammadeva dānapāramiṃ paripūrenti. Sīlajjhāsayatāya dussīle dosadassāvino hutvā sammadeva sīlapāramiṃ paripūrenti. Nekkhammajjhāsayatāya kāmesu gharāvāse ca, yathābhūtañāṇajjhāsayatāya aññāṇe vicikicchāya ca, vīriyajjhāsayatāya kosajje, khantijjhāsayatāya akkhantiyaṃ, saccajjhāsayatāya visamvāde, adhiṭṭhānajjhāsayatāya anadhiṭṭhāne, mettājjhāsayatāya byāpāde, upekkhājjhāsayatāya lokadhammesu ādīnavadassāvino hutvā sammadeva nekkhammādīpāramiyo paripūrenti. Dānajjhāsayatādayo dānādīpāramīnaṃ nipphattikāraṇattā paccayo.

Tathā apariccāgapariccāgādīsu yathākkamaṃ ādīnavānisamṣapaccavekkhaṇā dānādīpāramīnaṃ paccayo. Tatthāyaṃ paccavekkhaṇāvidhikhetta vatthuhiraññasuvaṇṇagomahiṃsadāsīdāsaputtadārādīpari ggahabyāsattacittānaṃ sattānaṃ khetādīnaṃ vatthukāmabhāvena bahupatthanīyabhāvato rājacorādisādhāraṇabhāvato vivādādhiṭṭhānato sapattakaraṇato nissārato paṭilābhaparipālanesu paraviheṭhanahetuto vināsanimittañca sokādianekavihitabyasanāvahato tadāsattinidānañca maccheramalapariyuṭṭhitacittānaṃ apāyūpapattihetubhāvatoti evaṃ vividhavipulānatthāvahāni pariggahavatthūni nāma. Tesaṃ pariccāgoyeva eko sotthibhāvoti pariccāge appamādo karaṇīyo.

Api ca yācako yācamāno attano guyhassa ācikkhanato “mayhaṃ vissāsiko”ti ca, “pahāya gamanīyamattano santakaṃ gahetvā paralokaṃ yāhīti mayhaṃ upadesako”ti ca, “āditte viya agāre maraṇagginā āditte loke tato mayhaṃ

santakassa apavāhakahāyo”ti ca, “apavāhitassa cassa
ajhāpananikkhepaṭṭhānabhūto”ti ca dānasaṅkhāte kalyāṇakammasmiṃ
sahāyabhāvato sabbasampattīnaṃ aggabhūtāya paramadullabhāya buddhabhūmiyā
sampattihetubhāvato ca “paramo kalyāṇamitto”ti ca paccavekkhitabbaṃ.

Tathā “uḷāre kammani anenāhaṃ sambhāvito, tasmā sā sambhāvanā avitathā
kātabbā”ti ca, “ekantabhedatāya jīvitassa ayācitenāpi mayā dātabbaṃ, pageva
yācitenā”ti ca, “uḷārajjhāsayehi gavesitvāpi dātabbato sayamevāgato mama
puññenā”ti ca “yācakassa dānāpadesena mayhamevāyamanuggaho”ti ca, “ahaṃ
viya ayaṃ sabbopi loko mayā anuggahetabbo”ti ca, “asati yācake kathaṃ mayhaṃ
dānapāramī pūreyyā”ti ca, “yācakānameva catthāya mayā sabbo pariggahetabbo”ti
ca, “maṃ ayācivāva mama santakaṃ yācakā kadā sayameva gaṇheyyu”nti ca,
“kathamahaṃ yācakānaṃ piyo cassaṃ manāpo”ti ca, “kathaṃ vā te mayhaṃ piyā
cassu manāpā”ti ca, “kathaṃ vāhaṃ dadamāno datvāpi ca attamano cassaṃ
pamudito pītisomanassajāto”ti ca, “kathaṃ vā me yācakā bhavēyyuṃ uḷāro ca
dānājjhāsayo”ti ca, “kathaṃ vāhamayācito eva yācakānaṃ hadayamaññāya
dadeyya”nti ca, “sati dhane yācake ca apariccāgo mahatī mayhaṃ vañcanā”ti ca,
“kathaṃ vāhaṃ attano aṅgāni jīvitaṃ vāpi yācakānaṃ pariccajeyya”nti ca
pariccāganinnatā upaṭṭhapetabbā. Api ca “attho nāmāyaṃ nirapekkhaṃ
dāyakamanugacchati, yathā taṃ nirapekkhaṃ khepakaṃ kiṭako”ti ca atthe
nirapekkhatāya cittaṃ uppādetabbāṃ.

Yācamāno pana yadi piyapuggalo hoti, “piyo maṃ yācatī”ti somanassaṃ
uppādetabbāṃ. Atha udāsīnapuggalo hoti, “ayaṃ maṃ yācamāno addhā iminā
pariccāgena mitto hotī”ti somanassaṃ uppādetabbāṃ. Dadantopi hi yācakānaṃ piyo
hotīti. Atha pana verī puggalo yācatī, “paccatthiko maṃ yācatī, ayaṃ maṃ
yācamāno addhā iminā pariccāgena verī piyo mitto hotī”ti visesena somanassaṃ
uppādetabbāṃ. Evaṃ piyapuggale viya majjhattaveripuggalesupi
mettāpubbaṅgamaṃ karuṇaṃ upaṭṭhapetvāva dātabbaṃ.

Sace panassa cirakālaparibhāvitattā lobhassa deyyadhammavisayā lobhadhammā
uppajjeyyūṃ, tena bodhisattapaṭiññaṃ iti paṭisañcikkhitabbaṃ “nanu tayā
sappurisasambodhāya abhinīhāraṃ karontena sabbasattānaṃ upakāratthāya ayaṃ
kāyo nissatṭho tappariccāgamayaṅca puññaṃ, tattha nāma te bāhirepi vatthusmiṃ
abhisaṅgappavatti hatthisinānasadisī hoti, tasmā tayā na katthaci saṅgo
uppādetabbo. Seyyathāpi nāma mahato bhesajjarukkassa tiṭṭhato mūlaṃ mūlatthikā
haranti, papaṭikaṃ taccaṃ khandhaṃ viṭapaṃ sāraṃ sākhaṃ palāsaṃ pupphaṃ
phalaṃ phalatthikā haranti, na tassa rukkassa ‘mayhaṃ santakaṃ ete harantī’ti
vitakkasamudācāro hoti, evameva sabbalokahitāya ussukkamāpajjantena mayā
mahādukkhe akataññuke niccāsucimhi kāye paresaṃ upakārāya viniyujjamāne
aṇumattopi micchāvitakko na uppādetabbo. Ko vā ettha viseso ajjhattikabāhiresu
mahābhūtesu ekantabhedanavikiraṇaviddhaṃsanadhammesu, kevalaṃ pana
sammohavijambhitametaṃ, yadidaṃ etaṃ mama esohamasmi eso me attāti
abhiniveso. Tasmā bāhiresu viya ajjhattikesupi karacaraṇanayanādīsu maṃsādīsu ca
anapekkhena hutvā ‘taṃ tadatthikā harantū’ti nissatṭhacittena bhavitabba”nti.

Evaṃ paṭisañcikkhato cassa sambodhāya pahitattassa kāyājīvitesu nirapekkhassa
appakasireneva kāyavacīmanokammāni suvisuddhāni honti. So
suvisuddhakāyavacīmanokammanto visuddhājīvo ñāyapaṭipattiyaṃ ṭhito
apāyupāyakosallasamannāgamena bhiyyosomattāya deyyadhammapariccāgena

abhayadānasaddhammadānehi ca sabbasatte anuggaṇhitum samattho hotīti ayaṃ tāva dānapāramiyaṃ paccavekkhaṇānayo.

Sīlapāramiyaṃ pana evaṃ paccavekkhitabbaṃ - idaṃhi sīlaṃ nāma gaṇḍodakādīhi visodhetum asakkuṇeyyassa dosamalassa vikkhālanajalaṃ, haricandanādīhi vinetum asakkuṇeyyassa rāgādipariḷāhassa vinayanaṃ, hāramakuṭakuṇḍalādīhi pacurajanālaṅkārehi asādhāraṇo sādhuṇaṃ alaṅkāraviseso, sabbadisāvāyanato akittimo sabbakālānuruṇḍo ca surabhigandho, khattiyamahāsālādīhi devatāhi ca vandaniyādibhāvāvahanato paramo vasīkaraṇamanto, cātumahārājikādevalokārohaṇasopānapanti, jhānābhikkhūnaṃ adhigamūpāyo, nibbānamahānagarassa sampāpakamaggo, sāvakabodhipaccekabodhisammāsambodhīnaṃ paṭiṭṭhānabhūmi, yaṃ yaṃ vā panicchitaṃ patthitaṃ, tassa tassa samijjhanūpāyabhāvato cintāmaṇikapparukkhādike ca atiseti.

Vuttañcetam bhagavatā - “ijjhati, bhikkhave, sīlavato cetopañdhivisuddhattā”ti. Aparampi vuttaṃ - “ākaṅkheyya ce, bhikkhave, bhikkhu ‘sābrahmacārīnaṃ piyo ca assaṃ manāpo ca garu ca bhāvanīyo cā’ti, sīlesvevassa paripūrakārī”tiādi. Tathā “avippaṭṭisāratthāni kho, ānanda, kusalāni sīlāni”ti. “Pañcime, gahapatayo, ānisaṃsā sīlavato sīlasampadāyā”tiādisuttānañca vasena sīlassa guṇā paccavekkhitabbā. Tathā aggikkhandhopamasuttādīnaṃ vasena sīlavirahe ādīnavā. Pītisomanassanimittato attānuvādaparāpavādadaṇḍaduggatibhayābhāvato viññūhi pāsāṃsabhāvato avippaṭṭisārahetuto sotthiṭṭhānato atijanasāpateyyādhipateyyāyurūpaṭṭhānabandhumittasampattīnaṃ atisāyanato ca sīlaṃ paccavekkhitabbaṃ. Sīlavato hi attano sīlasampadāhetu mahantaṃ pītisomanassaṃ uppajjati - “kataṃ vata mayā kusalaṃ, kataṃ kalyāṇaṃ, kataṃ bhīruttāṇa”nti.

Tathā sīlavato attā na upavadati, na pare viññū, daṇḍaduggatibhayānaṃ sambhavo eva natthi. “Sīlavā purisapuggalo kalyāṇadhammo”ti viññūnaṃ pāsāṃso hoti. Tathā sīlavato yvāyaṃ “kataṃ vata mayā pāpaṃ, kataṃ luddakaṃ, kataṃ kibbisa”nti dussīlassa vipaṭṭisāro uppajjati, so na hoti. Sīlañca nāmetam appamādādhiṭṭhānato bhogabyasanādiparihāramukhena mahato atthassa sādhanato maṅgalabhāvato ca paramaṃ sotthiṭṭhānaṃ, nihīnājaccopi sīlavā khattiyamahāsālādīnaṃ pūjanīyo hotīti kulasampattiṃ atiseti sīlasampadā, “taṃ kiṃ maññasi, mahārāja? Idha te assa dāso kammakaro”tiādivacanañcettha sādhaṃ. Corādīhi asādhāraṇato paralokānugamanato mahapphalabhāvato samathādiguṇādhiṭṭhānato ca bāhiradhaṇaṃ atiseti sīlaṃ. Paramassa cittissariyassa adhiṭṭhānabhāvato khattiyādīnaṃ issariyaṃ atiseti sīlaṃ. Sīlanimittaṃhi taṃtaṃsattānikāyesu sattānaṃ issariyaṃ, vassasatadīghappamāṇato jīvitato ekāhampi sīlavato jīvitassa visiṭṭhatāvacanato sati ca jīvite sikkhānikkhipanassa maraṇatāvacanato sīlaṃ jīvitato visiṭṭhataraṃ. Verīnampi manuññabhāvāvahanato jarārogavipattīhi anabhihavanīyato ca rūpasampattiṃ atiseti sīlaṃ. Pāsādahammiyādhiṭṭhānaviseso rājayuvārājasenāpatiādhiṭṭhānaviseso ca atiseti sīlaṃ sukhavisesādhiṭṭhānabhāvato. Sabhāvasiniddhe santikāvacarepi bandhujane mittajane ca atiseti ekantahitasampādanato paralokānugamanato ca “na taṃ mātāpitā kayirā”tiādivacanañcettha sādhaṃ. Tathā hatthiassarathapattibalakāyehi mantāgadasotthānappayogehi ca durārakkhaṃ attānaṃ ārakkhābhāvena sīlameva visiṭṭhataraṃ attādhīnato aparādhīnato mahāvisayato ca. Tenevāha - “dhammo have

rakkhati dhammacāri”ntiādi. Evamanekaguṇasamannāgataṃ sīlanti paccavekkhantassa aparipuṇṇā ceva sīlasampadā pāripūriṃ gacchatī aparisuddhā ca pārisuddhiṃ.

Sace panassa dīgharattaṃ paricayena sīlapaṭipakkhā dhammā dosādayo antarantarā uppajjeyyūṃ, tena bodhisattapaṭiñṇena evaṃ paṭisañcikkhitabbaṃ - nanu tayā sambodhāya paṇidhānaṃ kataṃ, sīlavikalena ca na sakkā lokiyāpi sampattiyo pāpuṇituṃ, pageva lokuttarā, sabbasampattīnaṃ pana aggabhūtāya sammāsambodhiyā adhiṭṭhānabhūtena sīlena paramukkaṃsagatena bhavitabbaṃ, tasmā “kikīva aṇḍa”ntiādinā vuttanayena sammā sīlaṃ rakkhantena suṭṭhutaṃ tayā pesalena bhavitabbaṃ.

Api ca tayā dhammadesanāya yānattaye sattānaṃ avatāraṇaparipācanāni kātābbāni, sīlavikalassa ca vacanaṃ na paccetabbaṃ hoti, asappāyāhāravacārassa viya vejjassa tikicchanaṃ, tasmā kathāhaṃ saddheyyo hutvā sattānaṃ avatāraṇaparipācanāni kareyyanti sabhāvaparisuddhasīlena bhavitabbaṃ. Kiñca jhānādiguṇavisesayogena me sattānaṃ upakārakaraṇasamatthātā paññāpāramiādiaparipūraṇaṃ, jhānādayo ca guṇā sīlapārisuddhiṃ vinā na sambhavantīti sammadeva sīlaṃ parisodhetabbaṃ.

Tathā “sambādho gharāvāso rajopatho”tiādinā gharāvāse, “aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā”tiādinā “mātāpi puttena vivadatī”tiādinā ca kāmesu, “seyyathāpi puriso iṇaṃ ādāya kammante payojeyyā”tiādinā kāmacchandādisu ādīnavadassanapubbaṅgamā vuttavipariyāyena “abbhokāso pabbajjā”tiādinā pabbajjādīsu ānisaṃsapaṭisaṅkhāvasena nekkhammapāramiyaṃ paccavekkhaṇā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana dukkhakkhandha- āsivisopamasuttā- divasena veditabbo.

Tathā “paññāya vinā dānādayo dhammā na visujjhanti, yathāsakaṃ byāpārasamatthā ca na hontī”ti paññāguṇā manasikātabbā. Yatheva hi jīvitena vinā sarīrayantaṃ na sobhati, na ca attano kiriyāsu paṭipattisamatthaṃ hoti, yathā ca cakkhādīni indriyāni viññāṇena vinā yathāsakaṃ visayesu kiccaṃ kātuṃ nappahonti, evaṃ saddhādīni indriyāni paññāya vinā sakiccapaṭipattiyaṃ asamatthānīti pariccāgādipaṭipattiyaṃ paññā padhānakāraṇaṃ. Ummīlitapaññācakkhukā hi mahābodhisattā attano aṅgapaccaṅgānīpi datvā anattukkaṃsakā aparavambhakā ca honti, bhesajjarukkhā viya vikapparahitā kālattayepi somanassajātā. Paññāvasena hi upāyakosallayogato pariccāgo parahitappavattiyā dānapāramibhāvaṃ upeti. Attatthañhi dānaṃ vaḍḍhisadisamaṃ hoti.

Tathā paññāya abhāvena taṇhādisaṃkilesāviyogato sīlassa visuddhi eva na sambhavati, kuto sabbaññuguṇādhiṭṭhānabhāvo. Paññavā eva ca gharāvāse kāmaguṇesu saṃsāre ca ādīnavaṃ pabbajjāya jhānasamāpattiyaṃ nibbāne ca ānisaṃsaṃ suṭṭhu sallakkhento pabbajitvā jhānasamāpattiyo nibbattetvā nibbānābhimukho pare ca tattha patiṭṭhāpeti. Vīriyañca paññāvirahitaṃ yathicchitamattaṃ na sādheti durārambhabhāvato. Vameva hi anārambho durārambhato, paññāsaḥitena pana vīriyena na kiñci duradhigamaṃ upāyapaṭipattito. Tathā paññavā eva parāpakārādīnaṃ adhivāsakajātiko hoti, na duppañño. Paññāvirahitassa ca parehi upanīta apakārā khantiyā paṭipakkhameva anubrūhenti, paññavato pana te khantisampattiyaṃ paribrūhanavasena assā thirabhāvāya saṃvattanti. Paññavā eva tīṇipi saccāni nesaṃ kāraṇāni paṭipakkhe ca yathābhūtaṃ jānitvā paresaṃ avisaṃvādako hoti.

Tathā paññābalena attānaṃ upatthambhetvā dhisampadāya sabbapāramīsu acalasamādānādhiṭṭhāno hoti. Paññavā eva ca piyamajjhattaverivibhāgaṃ akatvā sabbattha hitūpasamhāraṃ kusalo hoti. Tathā paññāvasena lābhālābhādilokadhammasannipāte nibbikāratāya majjhatto hoti. Evaṃ sabbāsaṃ pāramīnaṃ paññāva pārisuddhihetūti paññāguṇā paccavekkhitabbā. Api ca paññāya vinā na dassanasampatti, antarena ca diṭṭhisampadaṃ na sīlasampadā, sīladiṭṭhisampadāviraḥitassa na samādhisampadā, asamāhitena ca na sakkā attahitamattampi sādhetuṃ, pageva ukkaṃsagataṃ parahitanti parahitāya paṭipannena “nanu tayā sakkaccaṃ paññāya parivuddhiyaṃ āyogo karaṇīyo”ti bodhisattena attā ovaḍitabbo. Paññānubhāvena hi mahāsatto caturadhiṭṭhānādhiṭṭhito catūhi saṅgahavatthūhi lokaṃ anuggaṇhanto satte niyyānamagge avatāreti, indriyāni ca nesaṃ paripāceti.

Tathā paññābalena khandhāyatanādīsu pavicayabahulopavattinivattiyo yāthāvato pariānanto dānādayo guṇe visesanibbedhabhāgiyabhāvaṃ nayanto bodhisattasikkhāya paripūrakārī hotīti evamādinā anekaḥkāravokāre paññāguṇe vavatthapetvā paññāpāramī anubrūhetabbā.

Tathā dissamānānīpi lokiyāni kammāni nihīnavīriyena pāpuṇituṃ asakkuṇeyyāni, agaṇitakhedena pana āradhaviīriyena duradhigamaṃ nāma natthi. Nihīnavīriyo hi “saṃsāramahoghato sabbasatte santāressāmī”ti ārabhitumeva na sakkuṇāti. Majjhimo ārabhitvā antarā vosānamāpajjati. Ukkaṭṭhavīriyo pana attasukhanirapekkho ārambhapāramimadhigacchatīti vīriyasampatti paccavekkhitabbā. Api ca “yassa attano eva saṃsārapaṇkato samuddharaṇatthamārambho, tassāpi na vīriyassa sithilabhāve manorathānaṃ matthakappatti sakkā sambhāvetuṃ, pageva sadevakassa lokassa samuddharaṇatthaṃ katābhinihārenā”ti ca “rāgādīnaṃ dosagaṇānaṃ mattamahāgaṇānaṃ viya dunnivārabhāvato tannidānānaṃ kammasamādānānaṃ ukkhittāsikavadhakasadisabhāvato tannimittānaṃ duggatīnaṃ sabbadā vivaṭamukhabhāvato, tattha niyojakānaṃ pāpamittānaṃ sadā sannihitabhāvato tadovādakāritāya ca bālassa puthujjanabhāvassa satisambhave yuttaṃ sayameva saṃsāradukkhato nissarītunti micchāvitakkā vīriyānubhāvena dūrībhavanti”ti ca “yadi pana sambodhi attādhīnena vīriyena sakkā samadhigantuṃ, kimettha dukkara”nti ca evamādinā nayena vīriyaguṇā paccavekkhitabbā.

Tathā khanti nāmāyaṃ niravasesaguṇapaṭipakkhassa kodhassa vidhamanato guṇasampādane sādūnamappaṭihatamāyudhaṃ, parābhibhavasamatthānaṃ alaṅkāro, samaṇabrāhmaṇānaṃ balasampadā, kodhaggivinayanaudakadhārā, kalyāṇassa kittisaddassa saṅgātideso, pāpapuggalānaṃ vacīvisavūpasamakaro mantāgado, saṃvare ṭhitānaṃ paramā dhīrapakati, gambhīrāsayaṭāya sāgaro, dosamahāsāgarassa velā, apāyadvārassa pidahanakavāṭaṃ, devabrahmalokānaṃ ārohaṇasopānaṃ, sabbaguṇānaṃ adhiṇvāsanabhūmi, uttamā kāyavacīmanovisuddhīti manasikātaṃ.

Api ca “ete sattā khantisampattiyā abhāvato idhaloke tappanti, paraloke ca tapanīyadhammānuyogato”ti ca “yadi pi parāpakāraṇimittaṃ dukkhaṃ uppajjati, tassa pana dukkhassa khettabhūto attabhāvo bījabhūtaṃ kammaṃ mayāva abhisāṅkhata”nti ca “tassa ca dukkhassa āṇaṇyakāraṇameta”nti ca “apakārake asati kathaṃ mayhaṃ khantisampadā sambhavatī”ti ca “yadi pāyaṃ etarahi apakārako, ayaṃ nāma pubbe anena mayhaṃ upakāro kato”ti ca “apakāro eva vā

khantinimittatāya upakāro”ti ca “sabbepime sattā mayhaṃ puttasadisā, puttakatāparādhesu ca ko kujjhissatī”ti ca “yena kodhapisācāvesena ayaṃ mayhaṃ aparajjhati, svāyaṃ kodhabhūtāveso mayā vinetabbo”ti ca, “yena apakārena idaṃ mayhaṃ dukkhaṃ uppannaṃ, tassa ahampi nimitta”nti ca, “yehi dhammehi apakāro kato, yattha ca kato, sabbepi te tasmīṃ eva khaṇe niruddhā kassidāni kena kopo kātabbo”ti ca, “anattatāya sabbadhammānaṃ ko kassa aparajjhatī”ti ca paccavekkhantena khantisampadā anubrūhetabbā.

Yadi panassa dīgharattaṃ paricayena parāpakāranimittako kodho cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya, tena iti paṭisañcikkhitabbaṃ - “khanti nāmesā parāpakārasa paṭipakkhapaṭipattīnaṃ paccupakārakāraṇa”nti ca “apakāro ca mayhaṃ dukkhūpanisā saddhāti dukkhuppādanena saddhāya sabbaloke anabhiratisaññāya ca paccayo”ti ca, “indriyapakati hesā yadidaṃ iṭṭhāniṭṭhavisayasamāyogo. Tattha aniṭṭhavisayasamāyogo mayhaṃ na siyāti taṃ kutettha labbhā”ti ca “kodhavasiko satto kodhena ummatto vikkhittacitto, tattha kiṃ paccapakārenā”ti ca “sabbepime sattā sammāsambuddhena orasaputtā viya paripālītā, tasmā na tattha mayā cittakopo kātabbo”ti ca, “aparādhake ca sati guṇe guṇavati mayā kopo na kātabbo”ti ca, “asati guṇe visesena karuṇāyitabbo”ti ca “kopena ca mayhaṃ guṇayasā nihīyanti”ti ca, “kujjhanena mayhaṃ dubbaṇṇadukkhaseyyādayo sapattakantā āgacchantī”ti ca, “kodho ca nāmāyaṃ sabbāhitakārako sabbahitavināsako balavā paccatthiko”ti ca, “sati ca khantiyā na koci paccatthiko”ti ca, “aparādhakena aparādhanimittaṃ yaṃ āyatiṃ laddhabbaṃ dukkhaṃ sati ca khantiyā mayhaṃ tadabhāvo”ti ca, “cintanena kujjhantena ca mayā paccatthikoyeva anuvattito hotī”ti ca, “kodhe ca mayā khantiyā abhibhūte tassa dāsabhūto paccatthiko sammadeva abhibhūto hotī”ti ca, “kodhanimittaṃ khantiguṇapariccāgo mayhaṃ na yutto”ti ca, “sati ca kodhe guṇavirodhapaccanīkadhamme kathaṃ me sīlādiddhammā pāripūriṃ gaccheyyuṃ, asati ca tesu kathāhaṃ sattānaṃ upakārabahulo paṭiññānurūpaṃ uttamaṃ sampattiṃ pāpuṇissāmī”ti ca, “khantiyā ca sati bahiddhā vikkhepābhāvato samāhitassa sabbe saṅkhārā aniccato dukkhato sabbe dhammā anattato nibbānaṃ ca asaṅkhatāmatasantapaṇītatātibhāvato nijjhānaṃ khamanti buddhadhammā ca acinteyyāparimeyyappabhāvā”ti.

Tato ca anulomiyāṃ khantiyaṃ tṭhito kevalā ime attattaniyabhāvarahitā dhammamattā yathāsakaṃ paccayehi uppajjanti vayanti, na kutoci āgacchanti, na kuhiñci gacchanti, na ca katthaci patiṭṭhitā, na cettha koci kassaci byāpāroti ahaṃkāramamaṃkāranadhiṭṭhānatā nijjhānaṃ khamati, yena bodhisatto bodhiyā niyato anāvattidhammo hotīti evamādinā khantiṇāmiyā paccavekkhaṇā veditabbā.

Tathā saccena vinā sīlādīnaṃ asambhavato paṭiññānurūpaṃ paṭipattiyā abhāvato ca, saccadhammātikame ca sabbapāpadhammānaṃ samosaraṇato asaccasandhassa apaccayikabhāvato āyatiñca anādeyyavacanatāvahanato sampannasaccassa ca, sabbaguṇādhiṭṭhānabhāvato saccādhiṭṭhānena sabbabodhisambhārānaṃ pārisuddhipāripūrisāmatthiyato sabhāvadhammāvisaṃvādanena sabbabodhisambhārakiccakaraṇato bodhisattapaṭipattiyā ca, parinipphattitotiādinā saccapāramiyā sampattiyo paccavekkhitabbā.

Tathā dānādīsu dāhasamādānaṃ taṃpaṭipakkhasannipāte ca nesamācalādhiṭṭhānaṃ tattha ca dhīravīrabhāvaṃ vinā na dānādisambhārā sambodhinimittā sambhavantītiādinā adhiṭṭhāne guṇā paccavekkhitabbā.

Tathā “upekkhāya abhāve sattehi katā vipakkārā cittassa vikāraṃ uppādeyyuṃ, sati ca cittavikāre dānādīnaṃ sambhārānaṃ sambhavo eva natthī”ti ca, “mettāsinehena sinehite citte upekkhāya vinā sambhārānaṃ pārisuddhi na hotī”ti ca, “anupekkhako sambhāresu puññasambhāraṃ tabbipākañca sattahitatthaṃ pariṇāmetuṃ na sakkotī”ti ca, “upekkhāya abhāve deyyadhammapaṭiggāhakānaṃ vibhāgaṃ akatvā pariccajituṃ na sakkotī”ti ca, “upekkhārahitena jīvitaparikkhārānaṃ jīvitassa ca antarāyaṃ amanasikarivā sīlavisodhanaṃ kātuṃ na sakkotī”ti ca, tathā upekkhāvasena aratiratisahasaseva nekkhammabalasiddhito upapattito ikkhaṇavasena sabbasambhārakiccanipphattito accāraddhassa vīriyassa anupekkhaṇe padhānakiccākaraṇato upekkhato eva titikkhānijjhānasambhavato upekkhāvasena sattasaṅkhārānaṃ avisaṃvādanato lokadhammānaṃ ajjupekkhaṇena samādinnaḍḍhammesu acalādhiṭṭhānasiddhito parāpakārādīsu anābhogavaseneva mettāvihāranipphattitoti sabbabodhisambhārānaṃ samādānādhiṭṭhānapāripūrinipphattiyo upekkhānubhāvena sampajjantīti evamādinā nayena upekkhāpāramī paccavekkhitabbā. Evaṃ apariccāgapariccāgādīsu yathākkamaṃ ādinavānisaṃsapaccavekkhaṇā dānādipāramīnaṃ paccayoti datthabbam.

69

Ītapuggalaparivajjana-

āraddhavīriyapuggalasevanasammappadhānapaccavekkhaṇatadadhimuttatā. Satiyā satisampajaññaṃ uttāhassatipuggalaparivajjanaupaṭṭhitassatipuggalasevanatadadhimuttatā. Paññāya

paripucchakabhāravatthuvisadakiriyāindriyasamattapaṭipādanaduppaññaṃ puggalaparivajjanapaññavantapuggalasevanagambhīraññaṃ acariyapaccavekkhaṇatadadhimuttatā. Catunnaṃ jhānānaṃ sīlādicatukkaṃ aṭṭhatimsāya ārammaṇesu pubbabhāgabhāvanā āvajjanādivasībhāvakaraṇaṃ ca parikkhāro. Tattha sīlādīhi payogasuddhiyā sattānaṃ abhayadāne āsayasuddhiyā āmisadāne ubhayasuddhiyā dhammadāne samattho hotītiādīnaṃ caraṇādīnaṃ dānādisambhārānaṃ paccayabhāvo yathārahaṃ niddhāretabbo. Ativittārahayena na niddhārayimhāti. Evaṃ sampatticakkādayopi dānādīnaṃ paccayoti veditabbā.

Ko saṃkilesoti? Avisesena taṇhādīhi parāmatṭhabhāvo pāramīnaṃ saṃkilesoti, visesena pana deyyadhammapaṭiggāhakavikappā dānapāramiyā saṃkilesoti. Sattakālavikappā sīlapāramiyā, kāmabhavatadupasamesu abhiraṭṭanabhirativikappā nekkhammapāramiyā, ahaṃ mamāti vikappā paññāpāramiyā, līnuddhaccavikappā vīriyapāramiyā, attaparavikappā khantipāramiyā, aditṭhādīsu ditṭhādivikappā saccapāramiyā, bodhisambhāratabbipakkhesu dosaguṇavikappā adhitṭhānapāramiyā, hitāhitavikappā mettāpāramiyā, itṭhānitṭhavikappā upekkhāpāramiyā saṃkilesoti daṭṭhabbaṃ.

Kim vodānanti? Taṇhādīhi anupaghāto yathāvuttavikappaviraho ca etāsaṃ vodānanti veditabbā. Anupahatā hi

taṇhāmānadiṭṭhikodhūpanāhamakkhapaṭisaissāmacchariya-māyāsāṭṭheyyathambhasārambhamadappamādādīhi kilesehi deyyadhammapaṭiggāhakavikappādirahitā ca dānādipāramiyo parisuddhā pabhassarā bhavanti.

Ko paṭipakkhoti? Avisesena sabbepi saṃkilesā sabbepi akusalā dhammā etāsaṃ paṭipakkho, visesena pana pubbe vuttā maccherādayoti veditabbā. Api ca deyyadhammapaṭiggāhakadānaphalesu alobhādosā mohaguṇayogato lobhadosamohapaṭipakkhaṃ dānaṃ, kāyādidosavaṅkāpagamato lobhādipaṭipakkhaṃ sīlaṃ, kāmasukhaparūpaghātaattakilamathaparivajjanato dosattayapaṭipakkhaṃ nekkhammaṃ, lobhādīnaṃ andhīkaraṇato ñāṇassa ca anandhīkaraṇato lobhādipaṭipakkhā paññā, alīnānuddhataññāyārambhavasena lobhādipaṭipakkhaṃ vīriyaṃ, itṭhānitṭhasuññatānaṃ khamanato lobhādipaṭipakkhā khanti, satipi paresaṃ upakāre apakāre ca yathābhūtapavattiyā lobhādipaṭipakkhaṃ saccaṃ, lokadhamme abhibhūya yathāsamādinnesu sambhāresu acalanato lobhādipaṭipakkhaṃ adhitṭhānaṃ, nīvaraṇavivekato lobhādipaṭipakkhā mettā, itṭhānitṭhesu anumayapaṭighaviddhaṃsanato samappavattito ca lobhādipaṭipakkhā upekkhāti daṭṭhabbaṃ.

Kā paṭipattīti? Dānapāramiyā tāva sukhūpakaraṇasarīrajīvitapariccāgena bhayāpanudanena dhammopadesena ca bahudhā sattānaṃ anuggahakaraṇaṃ paṭipatti. Tattha āmisadānaṃ abhayadānaṃ dhammadānanti dātabbavatthuvāsena tividdhaṃ dānaṃ. Tesu bodhisattassa dātabbavatthu ajjhattikaṃ bāhiranti duvidhaṃ. Tattha bāhiraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhavilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyanti dasavidhaṃ. Annādīnaṃ khādanīyabhojanīyādivibhāgena anekavidhaṃ. Tathā rūpārammaṇaṃ yāva dhammārammaṇanti ārammaṇato

chabbidham. Rūpārammaṇādīnañca nīlādivibhāgena anekavidham. Tathā maṇikanakaratamuttāpavāḷādi, khattavatthuārāmādi, dāsīdāsagomahimsādi nānāvidhavittūpakaraṇavasena anekavidham.

Tattha mahāpuriso bāhiram vatthum dento “yo yena atthiko, tam tassa deti, dento ca tassa atthiko”ti sayameva jānanto ayācitopi deti pageva yācito. Muttacāgo deti, no amuttacāgo, pariyattam deti, no apariyattam sati deyyadhamme. Na paccupakārasannissito deti. Asati deyyadhamme hi pariyatte saṃvibhāgāraham saṃvibhajati. Na ca deti parūpaghātāvaham satthavisamajjādikaṃ, nāpi kīḷanakaṃ yaṃ anattūpasamhitam pamādāvahañca. Na ca gilānassa yācakassa pānabhojanādiasappāyaṃ pamāṇarahitam vā deti, pamāṇayuttaṃ pana sappāyameva deti.

Tathā yācito gahaṭṭhānaṃ gahaṭṭhānucchavikaṃ deti, pabbajitānaṃ pabbajitānucchavikaṃ deti, mātāpitara ṇātisālohitā mittāmaccā puttadāradāsakammakarāti etesu kassaci pīḷaṃ ajanento deti, na ca ulāraṃ deyyadhammaṃ paṭijānitvā lūkhaṃ deti, na ca lābhasakkārasilokasannissito deti, na ca paccupakārasannissito deti, na ca phalapāṭikaṅkhī deti aññatra sammāsambodhiyā, na ca yācake deyyadhammaṃ vā jigucchanto deti, na ca asaṇṇatānaṃ yācakānaṃ akkosakarasakānampi apaviddham dānaṃ deti, aññadatthu pasannacitto anukampanto sakkaccameva deti, na ca kotūhalamaṅgaliko hutvā deti, kammaphalameva pana saddahanto deti, napi yācake payirupāsanaḍḍhi parikilesavā deti, aparikilesanto eva pana deti, na ca paresaṃ vañcanādhippāyo bhedaṇādhippāyo vā dānaṃ deti, asaṃkiliṭṭhacitto eva deti, napi pharusavāco bhākuṭimukho dānaṃ deti, piyavādī pana pubbabhāsī mitavacano hutvā deti, yasmiñca deyyadhamme ulāraṃ manuṇṇatāya vā ciraparicayena vā gedhasabhāvatāya vā lobhadhammo adhimatto hoti, jānanto bodhisatto tam khippameva paṭivinodetvā yācake pariyesitvāpi deti, yañca deyyavatthu parittam yācakopi paccupaṭṭhito, tam acintetvāpi attānaṃ bādhetvā dento yācakaṃ sammāneti yathā tam akittipaṇḍito. Na ca mahāpuriso attano puttadāradāsakammakaraporise yācito te asaṇṇāpīte domanassappatte yācakānaṃ deti, sammadeva pana saṇṇāpīte somanassappatte deti. Dento ca yakkharakkhasapisācādīnaṃ vā manussānaṃ kurūrakammantānaṃ vā jānanto na deti, tathā rajjampi tādisānaṃ na deti. Ye lokassa ahitāya dukkhāya anattāya paṭipajjanti, ye pana dhammikā dhammena lokaṃ pāḷenti, tesam deti. Evaṃ tāva bāhiradāne paṭipatti veditabbā.

Ajjhattikadānaṃ pana dvīhi ākārehi veditabbaṃ. Kathaṃ? Yathā nāma koci puriso ghāsacchādanahetu attānaṃ parassa nissajjati, vidheyyabhāvaṃ upagacchati dāsabyaṃ, evameva mahāpuriso sambodhihetu nirāmisacitto sattānaṃ anuttaraṃ hitasukhaṃ icchanto attano dānapāramiṃ paripūretukāmo attānaṃ parassa nissajjati, vidheyyabhāvaṃ upagacchati yathākāmakaraṇīyataṃ.

Karacaraṇanayanādiaṅgapaccaṅgaṃ tena tena atthikānaṃ akampito anolīno anuppadeti, na tattha sajjati na saṅkocaṃ āpajjati yathā tam bāhiravatthusmiṃ, tathā hi mahāpuriso dvīhi ākārehi bāhiravatthum pariccajati yathāsukhaṃ paribhogāya vā yācakānaṃ tesam manorathaṃ paripūrento, attano vasībhāvāya vā, tattha sabbena sabbaṃ muttacāgo, evamaham nissaṅgabhāvanāya sambodhiṃ pāpuṇissāmīti. Evaṃ ajjhattikavatthusmīti veditabbaṃ.

Tattha yaṃ ajjhattikavatthu dīyamānaṃ yācakassa ekanteneva hitāya saṃvattati, tam deti, na itaraṃ. Na ca mahāpuriso māraṃ māraḷāyikānaṃ devatānaṃ vā

vihimsādhippāyānaṃ attano attabhāvaṃ aṅgapaccaṅgāni vā jānamāno deti “mā tesam anatto aho”ti. Yathā ca māraṅkayikānaṃ, evaṃ tehi anavāṇiṭṭhānampi na deti, nāpi ummattakānaṃ. Itaresaṃ pana yāciyamāno samanantaramēva deti, tādisāya yācanāya dullabhabhāvato tādisassa ca dānassa dukkarabhāvato.

Abhayadānaṃ pana rājato corato aggito udakato veripuggalato
sīhabyagghādivāḷamigato nāgayakkharakkhasapisācādito sattānaṃ bhaye
paccupaṭṭhite tato parittāṇabhāvena veditabbaṃ.

Dhammadānaṃ pana asaṃkiliṭṭhacittassa aviparītā dhammadesanā, opāyiko hitassa
upadeso diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthavasena yena sāsane anotiṇṇānaṃ
avatāraṇaṃ otiṇṇānaṃ paripācanaṃ. Tatthāyaṃ nayo - saṅkhepato tāva dānakathā
sīlakathā saggakathā kāmānaṃ ādīnava saṃkilesa ca nekkhamme ānisaṃso.
Vitthārato pana sāvaka bodhiyaṃ adhimuttacittānaṃ saraṇagamaṇaṃ sīlasaṃvaro
indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satta saddhammā
aṭṭhatimsāya ārammaṇesu kammakaraṇavasena samathānuyogo rūpakāyādīsu
vipassanābhinivesesu yathārahaṃ abhinivesamukhena vipassanānuyogo, tathā
visuddhipaṭipadā sammattagahaṇaṃ tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidā
sāvaka bodhīti etesaṃ guṇasaṃkittanavasena yathārahaṃ tattha tattha paṭiṭṭhāpanā
pariyodapanā ca. Tathā paccekabodhiyaṃ sammāsambodhiyañca adhimuttānaṃ
sattānaṃ yathārahaṃ dānādipāramīnaṃ sabhāvarasalakkaṇādīsaṃkittanamukhena
tīsupi avatthāsu tesam buddhānaṃ mahānubhāvātāvibhāvanena yānadvaye
paṭiṭṭhāpanā pariyodapanā ca. Evaṃ mahāpuriso sattānaṃ dhammadānaṃ deti.

Tathā mahāpuriso sattānaṃ āmisadānaṃ dento “imināhaṃ dānena sattānaṃ
āyuvanṇasukhabalapaṭibhānādīsampattiñca ramaṇīyaṃ aggaphalasampattiñca
nippādeyya”nti annadānaṃ deti, tathā sattānaṃ kāmakilesapāpāsāvūpasamāya
pānaṃ deti, tathā suvaṇṇavaṇṇatāya hīrottappālāṅkārasa ca nippattiyaṃ vatthāni
deti, tathā iddhiyādhassa ceva nibbānasukhassa ca nippattiyaṃ yānaṃ deti, tathā
sīlagandhanippattiyaṃ gandhaṃ deti, tathā buddhaguṇasobhānippattiyaṃ
mālāvilēpanaṃ deti, bodhimaṇḍāsanānippattiyaṃ āsanaṃ deti,
tathāgataseyyānippattiyaṃ seyyaṃ deti, saraṇabhāvanippattiyaṃ āvasathaṃ deti,
pañcacakkhupaṭilābhāya padīpeyyaṃ deti, byāmapabbhānippattiyaṃ rūpadānaṃ deti,
brahmassarānippattiyaṃ saddadānaṃ deti, sabbalokassa piyabhāvāya rasadānaṃ
deti, buddhasukhumālabhāvāya phoṭṭhabbadānaṃ deti, ajarāmarabhāvāya
bhesajjadānaṃ deti, kilesadāsabyavimocanātthaṃ dāsānaṃ bhujissatādānaṃ deti,
saddhammābhīratīyaṃ anavajjakhiḍḍāratihetudānaṃ deti, sabbepi satte ariyāya jātiyā
attano puttābhāvūpanayanāya puttadānaṃ deti, sakalassapi lokassa
paṭibhāvūpagamaṇāya dāradānaṃ deti, subhalakkaṇasampattiyaṃ
suvaṇṇamaṇimuttāpavāḷādīdānaṃ, anubyañjanasampattiyaṃ
nānāvidhāvibhūsanadānaṃ, saddhammakosādhigamāya vittakosadānaṃ,
dhammarājabhāvāya rājjadānaṃ, jhānādīsampattiyaṃ āramuyyānataḷākavanadānaṃ,
cakkāṅkītehi pādehi bodhimaṇḍūpasāṅkamaṇāya caraṇadānaṃ,
caturōghanittharaṇāya sattānaṃ saddhammahatthadānatthaṃ hatthadānaṃ,
saddhindriyādīpaṭilābhāya kaṇṇanāsādīdānaṃ, samantacakkhupaṭilābhāya
cakkhudānaṃ, “dassanasavanānussaraṇapāricariyādīsu sabbakālaṃ sabbasattānaṃ
hitasukhāvaho, sabbalokena ca upajīvitabbo me kāyo bhavēyya”ti
maṃsalohitādīdānaṃ, “sabbalokuttamo bhavēyya”nti uttamaṅgadānaṃ deti.

Evam dadanto ca na anesanāya deti, na ca paropaghātena, na bhayena, na lajjāya, na dakkhiṇeyyaroṣaṇena, na paṇīte sati lūkhaṃ, na attukkaṃsaṇena, na paravambhaṇena, na phalābhisaṅkhāya, na yācakajigucchāya, na acittikārena deti, atha kho sakkaccaṃ deti, sahatthena deti, kālena deti, cittikatvā deti, avibhāgena deti. Tīsu kālesu somaṇassito deti, tato eva ca datvā na pacchānutāpī hoti. Na paṭiggāhakavasena mānāvaṃsaṃ karoti, paṭiggāhakānaṃ piyasamudācāro hoti vadaññū yācayogo saparivāradāyako. Annadānañhi dento “taṃ saparivāraṃ katvā dassāmi”ti vatthādīhi saddhiṃ deti. Tathā vatthadānaṃ dento “taṃ saparivāraṃ katvā dassāmi”ti annādīhi saddhiṃ deti. Yānadānādīsūpi eseṇa nayo.

Tathā rūpadānaṃ dento itarāraṃmaṇānipi tassa parivāraṃ katvā deti, evaṃ sesesūpi. Tattha rūpadānaṃ nāma nīlapītaḥitaodātādivaṇṇāsu pupphavatthadhātūsu aññataraṃ labhitvā rūpavasena ābhujitvā “rūpadānaṃ dassāmi, rūpadānaṃ mayha”nti cintetvā tādisa dakkhiṇeyye dānaṃ patitthāpeti savatthukaṃ katvā. Etaṃ rūpadānaṃ nāma.

Saddadānaṃ pana bherisaddādivasena veditabbaṃ. Tattha saddaṃ kandaṃulāni viya uppāṭetvā nīluppalahatthakaṃ viya ca hatthe ṭhapetvā dātuṃ na sakkā, savatthukaṃ pana katvā dento saddadānaṃ deti nāma. Tasmā yadā “saddadānaṃ dassāmi”ti bherimudīṅgādīsū aññatarena tūriyena tiṇṇaṃ ratanānaṃ upahāraṃ karoti kāreti ca, “saddadānaṃ me”ti bheriādīni ṭhapeti ṭhapāpeti ca. Dhammakathikānaṃ pana sarabhesajjaṃ telaphāṇitādīṃ deti, dhammassavanaṃ ghoṣeti, sarabhaññaṃ bhaṇati, dhammakathaṃ katheti, upanisinnaṃ kathaṃ anumodanakaṃ kaṇṇaṃ karoti kāreti ca, tadā saddadānaṃ nāma hoti.

Tathā gandhadānaṃ mūlagandhādīsū aññataraṃ raṇiṇiṃ gandhavatthūṃ piṇṣitameva vā gandhaṃ yaṃkiñci labhitvā gandhavasena ābhujitvā “gandhadānaṃ dassāmi, gandhadānaṃ mayha”nti buddharatanādīnaṃ pūjaṃ karoti kāreti ca, gandhapūjanatthāya aṇḍaṇḍādiṃ gandhavatthuke pariccajati. Idaṃ gandhadānaṃ.

Tathā mūlasādhīsū yaṃkiñci raṇiṇiṃ rasavatthūṃ labhitvā rasavasena ābhujitvā “rasadānaṃ dassāmi, rasadānaṃ mayha”nti dakkhiṇeyyānaṃ deti, rasavatthumeva vā dhañṇagavādikaṃ pariccajati. Idaṃ rasadānaṃ.

Tathā phoṭṭhabbadānaṃ mañcapīṭhādivasena attharaṇapāvuraṇādivasena ca veditabbaṃ. Yadā hi mañcapīṭhabhisibimboṇadīkaṃ nivāsaṇapārūpaṇadīkaṃ vā sukhasaṃphassaṃ raṇiṇiṃ anavaṃjaṃ phoṭṭhabbavatthūṃ labhitvā phoṭṭhabbavasena ābhujitvā “phoṭṭhabbadānaṃ dassāmi, phoṭṭhabbadānaṃ mayha”nti dakkhiṇeyyānaṃ deti. Yathāvuttaṃ phoṭṭhabbavatthūṃ labhitvā pariccajati, idaṃ phoṭṭhabbadānaṃ.

Dhammadānaṃ pana dhammāraṃmaṇassa adhippetattā ojaṇāṇiṇiṃ vasena veditabbaṃ. Ojādīsū hi aññataraṃ raṇiṇiṃ vatthūṃ labhitvā dhammāraṃmaṇavasena ābhujitvā “dhammadānaṃ dassāmi, dhammadānaṃ mayha”nti sappinavaṇitādiṇiṃ dento. Ambaṇādiṇiṃ vatthūṃ labhitvā dento, jīvitadānaṃ ābhujitvā salākaḥattapakkhikaḥattādīni deti, aphaṇṇasukabhāvena abhibhūtānaṃ byādhitānaṃ vejje paccupaṭṭhāpeti, jālaṃ phālāpeti, kumaṇḍalaṃ viddhaṃsāpeti, sakuṇapaṇjaraṃ viddhaṃsāpeti, bandhaṇaṃ baddhaṇaṃ sattānaṃ bandhaṇaṃ mokkhaṃ kāreti, māghātabheriṃ carāpeti, aññāni ca sattānaṃ jīvitaparittāṇatthaṃ evarūpaṇi kammaṇi karoti kārāpeti ca. Idaṃ dhammadānaṃ.

nāma.

Sabbametaṃ yathāvuttaṃ dānasampadaṃ sakalalokahitasukhāya pariṇāmeti. Attano ca sammāsambodhiyā akuppāya vimuttiyā aparikkhayassa chandassa aparikkhayassa vīriyassa aparikkhayassa samādhissa aparikkhayassa paṭibhānassa aparikkhayassa ñāṇassa aparikkhayāya vimuttiyā pariṇāmeti. Imañca dānapāramiṃ paṭipajjantena mahāsattena jīvite aniccasaññā paccupaṭṭhāpetabbā tathā bhogesu, bahuśādhāraṇatā ca nesaṃ manasikātabbā, sattesu ca mahākaruṇā satataṃ samitaṃ paccupaṭṭhāpetabbā. Evañhi bhoge gahetabbasāraṃ gaṇhanto ādittato viya agārato sabbam sāpateyyaṃ attānañca bahi nīharanto na kiñci seseti, na katthaci vibhāgaṃ karoti, aññadatthu nirapekkho nissajjati eva. Ayaṃ tva dānapāramiyā paṭipattikkamo.

Sīlapāramiyā pana ayaṃ paṭipattikkamo - yasmā sabbaññusīlālaṅkārehi satte alaṅkaritukāmena mahāpurisena ādito attano eva tva sīlaṃ visodhetabbaṃ. Tattha ca catūhi ākārehi sīlaṃ visujjhati - ajjhāsayavisuddhito, samādānato, avītikkamanato, sati ca vītikkame puna paṭipākatikakaraṇato. Visuddhāsayatāya hi ekacco attādhīpati hutvā pāpajigucchanasabhāvo ajjhantaṃ hiridhammaṃ paccupaṭṭhāpetvā suparisuddhasamācāro hoti. Tathā parato samādāne sati ekacco lokādhīpati hutvā pāpato uttasanto ottappadhammaṃ paccupaṭṭhāpetvā suparisuddhasamācāro hoti. Iti ubhayathāpi ete avītikkamanato sīle paṭiṭṭhahanti. Atha pana kadāci satisammosena sīlassa khaṇḍādibhāvo siyā. Tāyayeva yathāvuttāya hirottappasampattiya khippameva naṃ vuṭṭhānādinā paṭipākatikaṃ karoti.

Tayidaṃ sīlaṃ vārittaṃ, cārittanti duvidhaṃ. Tatthāyaṃ bodhisattassa vārittasīle paṭipattikkamo - sabbasattesu tathā dayāpannacittena bhavitabbaṃ, yathā supinantenapi na āghāto uppajjeyya. Parūpakāraniratatāya parasantako alagaddo viya na parāmasitabbo. Sace pabbajito hoti, abrahmacariyatopi ārācārī hoti sattavidhamethunaṃyogavirahito, pageva paradāragamanato. Sace pana apabbajito gahaṭṭho samāno paresaṃ dāresu sadā pāpakaṃ cittampi na uppādeti. Kathento ca saccaṃ hitaṃ piyaṃ vacanaṃ parimitameva ca kālena dhammiṃ kathaṃ bhāsitaṃ hoti, sabbattha anabhijjhālu abyāpannacitto aviparītadassano kammassakataññena ca samannāgato sammaggatesu sammāpaṭipannesu nivīṭṭhasaddho hoti nivīṭṭhapemo.

Iti caturāpāyavattādukkhānaṃ pathabhūtehi akusalakammapathehi akusaladhammehi ca oramitvā saggamokkhānaṃ pathabhūtesu kusalakammapatthesu paṭiṭṭhitassa mahāpurisassa parisuddhāsayapayogatāya yathābhipatthitā sattānaṃ hitasukhūpasamhitā manorathā sīghaṃ sīghaṃ abhinipphajjanti, pāramiyo paripūrenti. Evaṃbhūto hi ayaṃ. Tattha hiṃsānivattiyā sabbasattānaṃ abhayadānaṃ deti, appakasireneva mettābhāvanaṃ sampādeti, ekādasa mettānisamse adhigacchati, appābādho hoti appātaṅko, dīghāyuko sukhabahulo lakkaṇavisese pāpuṇāti, dosavāsanañca samucchindati.

Tathā adinnādānanivattiyā corādīhi asādhāraṇe bhoge adhigacchati. Parehi anāsāṅkaṇiyo piyo manāpo vissasaṇiyo vibhavasampattisu alaggacitto pariccāgasīlo lobhavāsanañca samucchindati.

Abrahmacariyanivattiyā alolo hoti santakāyacitto, sattānaṃ piyo hoti manāpo aparisaṅkanīyo, kalyāṇo cassa kittisaddo abbhuggacchati, alaggacitto hoti mātugāmesu aluddhāsayo, nekkhammabahulo lakkhaṇavisesse adhigacchati, lobhavāsanaṅca samucchindati.

Musāvādanivattiyā sattānaṃ pamāṇabhūto hoti paccayiko theto ādeyyavacano, devatānaṃ piyo manāpo, surabhiḡandhamukho ārakkhitaḡāyavacīsamācāro, lakkhaṇavisesse ca adhigacchati, kilesavāsanaṅca samucchindati.

Pesūñṇanivattiyā parūpakkamehipi abhejjakāyo hoti abhejjaparivāro, saddhammesu ca abhejjanakasaddho, daḡhamitto bhavantaraparicitānaṃ viya sattānaṃ ekantapiyo asaṃkilesabahulo.

Pharusavācānivattiyā sattānaṃ piyo hoti manāpo sukhasīlo madhuravacano sambhāvanīyo, aṭṭhaṅgasamannāgato cassa saro nibbattati.

Samphappalāpanivattiyā sattānaṃ piyo hoti manāpo garu bhāvanīyo ca ādeyyavacano parimitālāpo. Mahesakkho ca hoti mahānubhāvo, ṭhānuppattikena paṭibhānena paṇhānaṃ byākaraṇakusalo, buddhabhūmiyaṅca ekāya eva vācāya anekabhāsānaṃ sattānaṃ anekesaṃ paṇhānaṃ byākaraṇasamattho hoti.

Anabhijjhālutāya icchitalābhī hoti, uḡāresu ca bhogesu ruciṃ paṭilabhati, khattiyamahāsālādīnaṃ sammato hoti, paccatthikehi anabhibhavanīyo, indriyavekallaṃ na pāpuṇāti, appaṭipuggalo ca hoti.

Abyāpādena piyadassano hoti, sattānaṃ sambhāvanīyo parahitābhinanditāya ca satte appakasireneva pasādeti, alūkhasabhāvo ca hoti mettāvihārī, mahesakkho ca hoti mahānubhāvo.

Micchādassanābhāvena kalyāṇe sahāye paṭilabhati, sīsacchedampi pāpuṇanto pāpakammaṃ na karoti, kammassakatādassanato akotūhalamaṅgaliko ca hoti, saddhamme cassa saddhā paṭiṭṭhitā hoti mūlajātā, saddahati ca tathāgatānaṃ bodhiṃ, samayantaresu nābhiramati ukkāraṭṭhāne viya rājahaṃso, lakkhaṇattayaparijānanakusalo hoti, ante ca anāvaraṇaṇāḡalābhī, yāva bodhiṃ na pāpuṇāti, tāva tasmiṃ tasmiṃ sattanikāye ukkaṭṭhukkaṭṭho ca hoti, uḡāruḡārā sampattiyo pāpuṇāti. Iti hidaṃ sīlaṃ nāma sabbasampattīnaṃ adhiṭṭhānaṃ, sabbabuddhaguṇānaṃ pabhavabhūmi, sabbabuddhakāradhammānaṃ ādi caraṇaṃ mukhaṃ pamukhanti bahumānanaṃ uppādetvā kāyavacīsaṃyame indriyadamane ājīvavisuddhiyaṃ paccayaparibhogesu ca satisampajaṇṇabalena appamattena lābhasakkārasilokaṃ mittamukhapaccatthikaṃ viya sallakkhetvā “kikīva aṇḡa”ntiādinā vuttanayena sakkaccaṃ sīlaṃ sampādetabbaṃ. Ayaṃ tāva vārittasīle paṭipattikkamo.

Cārittasīle pana paṭipatti evaṃ veditabbā -idha bodhisatto kalyāṇamittānaṃ garuṭṭhānīyānaṃ abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikammaṃ kālena kālaṃ kattā hoti, tathā tesāṃ kālena kālaṃ upaṭṭhānaṃ kattā hoti, gilānānaṃ kāyaveyyāvaṭikaṃ. Subhāsitaḡadāni sutvā sādhuḡāraṃ kattā hoti, guṇavantānaṃ guṇe vaṇṇetā paresaṃ apakāre khantā, upakāre anussaritā, puṇṇāni anumoditā, attano puṇṇāni sammāsambodhiyā pariṇāmetā, sabbakālaṃ appamādavihārī kusalesu dhammesu, sati ca accaye accayato disvā tādisānaṃ sahadhammikānaṃ yathābhūtaṃ āvikattā, uttari ca sammāpaṭipattiṃ sammadeva paripūretā.

Tathā attano anurūpāsu atthūpasamhitāsu sattānaṃ itikattabbatāsu dakkho analaso sahāyabhāvaṃ upagacchati. Uppannesu ca sattānaṃ byādhiādidukkesu yathārahaṃ patikāravindhāyako. Nātibhogādibyanapatitesu sokāpanodano ullumpanasabhāvavāṭṭhito hutvā niggahārahānaṃ dhammeneva niggāṇhanako yāvadeva akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpanāya. Paggahārahānaṃ dhammeneva paggaṇhanako. Yāni purimakānaṃ mahābodhisattānaṃ uḷāratamāni paramadukkarāni acinteyyānubhāvāni sattānaṃ ekantahitasukhāvahāni caritāni, yehi nesam bodhisambhārā sammadeva paripākāṃ agamaṃsu, tāni sutvā anubbiggo anutrāso tepi mahāpurisā manussā eva, kamena pana sikkhāpāripūriyā bhāvitattabhāvā tādisāya uḷāratamāya ānubhāvasampattiya bodhisambhāresu ukkaṃsapāramippattā ahesuṃ, tasmā mayāpi sīlādisikkhāsu sammadeva tathā paṭipajjitabbaṃ, yāya paṭipattiya ahampi anukkamena sikkhaṃ paripūretvā ekantato taṃ padaṃ anupāpuṇissāmīti saddhāpurecārikaṃ vīriyaṃ avissajjento sammadeva sīlesu paripūrakārī hoti.

Tathā paṭicchannakalyāṇo hoti vivaṭāparādho, appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho dukkhasaho aparitassanajātiko anuddhato anunnaḷo acapalo amukharo avikiṇṇavāco santindriyo santamānaso kuhanādimicchājīvarahito ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu āraddhavīriyo pahitatto kāye ca jīvite ca nirapekkho, appamattakampi kāye jīvite vā apekkhaṃ nādhivāseti pajahati vinodeti, pageva adhimattaṃ. Sabbepi dussīyahetubhūte kodhūpanāhādike upakkilese pajahati vinodeti. Appamattakena ca visesādhigamena aparituṭṭho hoti, na saṅkocaṃ āpajjati, uparūpari visesādhigamāya vāyamati.

Yena yathāladdhā sampatti hānabhāgiyā vā ṭhitibhāgiyā vā na hoti, tathā mahāpuriso andhānaṃ pariṇāyako hoti, maggaṃ ācikkhati, badhirānaṃ hatthamuddāya saññaṃ deti, atthamanuggāheti, tathā mūgānaṃ. Pīṭhasappikānaṃ pīṭhaṃ deti yānaṃ deti vāheti vā. Assaddhānaṃ saddhāpaṭilābhāya vāyamati, kusītānaṃ ussāhajanāya, muṭṭhassatīnaṃ satisamāyogāya, vibbhantacittānaṃ samādhisampadāya, duppaññaṃ paññādhigamāya vāyamati. Kāmacchandapariyuṭṭhitānaṃ kāmacchandapaṭivinodanāya vāyamati.

Byāpādathinamiddhauddhaccakukkuccavicikicchāpariyuṭṭhitānaṃ vicikicchāvinodanāya vāyamati. Kāmavitakkādiapakatānaṃ kāmavitakkādimicchāvitakkavinodanāya vāyamati. Pubbakārīnaṃ sattānaṃ kataññaṃ nissāya pubbabhāsī piyavādī saṅgāhako sadisena adhikena vā paccupakārena sammānetā hoti.

Āpadāsu sahāyakiccaṃ anutiṭṭhati. Tesam tesañca sattānaṃ pakatisabhāvañca parijānitvā yehi yathā saṃvasitabbaṃ hoti, tehi tathā saṃvasati. Yesu ca yathā paṭipajjitabbaṃ hoti, tesu tathā paṭipajjati. Tañca kho akusalato vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpanavasena, na aññathā. Paracittānurakkhaṇā hi bodhisattānaṃ yāvadeva kusālābhivaḍḍhiyā. Tathā hitajjhāsayenāpi paro na hiṃsitabbo, na bhaṇḍitabbo, na maṅkubhāvamāpādetabbo, na parassa kukkuccaṃ uppādetabbaṃ, na niggahaṭṭhāne na codetabbo, na nīcataraṃ paṭipannassa attā uccatare ṭhapetabbo, na ca paresu sabbena sabbaṃ asevinā bhavitabbaṃ, na atisevinā bhavitabbaṃ, na akālasevinā.

Sevitabbayutte pana satte desakālānurūpaṃ sevati. Na ca paresaṃ purato piye vigarahati, appiye vā pasamsati. Na avissaṭṭhavissāsī hoti. Na dhammikaṃ upanimantaṃ paṭikkhipati. Na saññaṭṭiṃ upagacchati, nādhikaṃ paṭiggaṇhāti.

Saddhāsampanne saddhānisamsakathāya sampahaṃsati.

Sīlasutacāgapaññāsampanne paññāsampannakathāya sampahaṃsati. Sace pana bodhisatto abhiññābalappatto hoti, pamādāpanne satte abhiññābalena yathārahaṃ nirayādi ke dasseto saṃvejetvā assaddhādi ke saddhādīsu patitṭhāpeti. Sāsane otāreti. Saddhādiguṇasampanne paripāceti. Evamayam mahāpurisassa cārittabhūto aparimāṇo puññābhisando kusalābhisando uparūpari abhivaḍḍhatīti veditabbaṃ.

Api ca yā sā “kiṃ sīlaṃ kenaṭṭhena sīla”ntiādinā puccham katvā “pāṇātipātādīhi viramantassa vattapaṭipattiṃ vā pūrentassa cetanādayo dhammā sīla”ntiādinā nayena nānappaḥārato sīlassa vitthārakathā visuddhimagge vuttā, sā sabbāpi idha āharitvā vattabbā. Kevalaṃhi tattha sāvakabodhisattavasena sīlakathā āgatā, idha mahābodhisattavasena karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbāti ayameva viseso. Yato idaṃ sīlaṃ mahāpuriso yathā na attano duggatiyaṃ parikkilesavimuttiyā sugatiyampi, na rajjasampattiyaṃ, na cakkavatti, na deva, na sakka, na māra, na brahmasampattiyaṃ pariṇāmeti, tathā na attano tevijjatāya, na chaḷabhiññatāya, na catuppaṭṭisambhidādhigamāya, na sāvakabodhiyā, na paccekabodhiyā, pariṇāmeti, atha kho sabbaññubhāvena sabbasattānaṃ anuttarasīlālaṅkārasampādanatthameva pariṇāmetīti. Ayaṃ sīlapāramiyā paṭipattikkamo.

Tathā yasmā karuṇūpāyakosallapariggahitā ādīnavadassanapubbaṅgamā kāmehi ca bhavehi ca nikkhamanavasena pavattā kusalacittupatti nekkhammapāramī, tasmā sakalasamkilesanivāsanaṭṭhānatāya puttadārādīhi mahāsambādhatāya kasivāṇijjādinānāvidhakammantādhiṭṭhānabyākulatāya ca gharāvāsassa nekkhammasukhādīnaṃ anokāsaṃ, kāmānaṃ ca satthadhārālaggamadhubindu viya ca avaliyhamānā parittassādā vipulānatthānubandhāti ca, vijjulatobhāsena gahetabbanaccaṃ viya parittakālūpalabbhā, ummattakālaṅkāro viya viparītasāññāya anubhavitabbā, karīsāvacchādanā viya patikārabhūtā, udakatemitaṅguliyaṃ tanūdakapānaṃ viya atittikarā, chātajjhattabhojanaṃ viya sabbādhā, baḷisāmisam viya byasanassannipātakāraṇaṃ, aggisantāpo viya kālattayepi dukkhupattihetubhūtā, makkaṭalepo viya bandhanimittaṃ, ghātakāvacchādanā viya anattacchādanā, sapattagāmaṃ viya bhayaṭṭhānabhūtā, paccatthikaposaṃ viya kilesamārādīnaṃ āmisabhūtā, chaṇasampattiyo viya vipariṇāmadukkhā, koṭaraggi viya antodāhakā, purāṇakūpāvalambibīraṇamadhupiṇḍaṃ viya anekādīnavā, loṇūdakapānaṃ viya pipāsāhetubhūtā, surāmerayaṃ viya nīcajanasevitā, appassādatāya aṭṭhikaṅkalūpamātiādinā ca nayena ādīnavam sallakkhetvā tabbipariyāyena nekkhamme ānisamsaṃ passantena nekkhammapavivekaupasamasukhādīsu ninnapoṇapabbhāracittena nekkhammapāramiyaṃ paṭipajjitabbaṃ. Yasmā pana nekkhammaṃ pabbajjāmūlakaṃ, tasmā pabbajjā tāva anuṭṭhātābbā. Pabbajjamanuṭṭhantena ca mahāsattena asati buddhupāde kammavādīnaṃ kiriyavādīnaṃ tāpasaparibbājakānaṃ pabbajjā anuṭṭhātābbā.

Uppannesu pana sammāsambuddhesu tesam sāsane eva pabbajitabbaṃ. Pabbajitvā ca yathāvutte sīle patitṭhitena tassā eva hi sīlapāramiyā vodāpanatthaṃ dhutaguṇā samādātābbā. Samādinnaḍḍhadhammā hi mahāpurisā sammadeva te pariharantā appicchāsantuṭṭhāsallekhaḥ pavivekaasamsaggavīriyārambhasubharatādi-guṇasallavikkhālitakilesaṃ amatāya anavajjasīlavataguṇaḥ parisuddhasabbasamācārā porāṇe ariyavaṃsattaye patitṭhitā catutthaṃ bhāvanārāmatāsaṅkhātāṃ

ariyavaṃsaṃ adhigantum cattārīsāya ārammaṇesu yathārahaṃ
upacārappanābhedaṃ jhānaṃ upasampajja viharanti. Evaṃ hissa sammadeva
nekkhammapāramī paripūrītā hoti.

Imasmiṃ pana tṭhāne terasahi dhutadhammehi saddhiṃ dasa kasiṇāni, dasa
asubhāni, dasānussatiyo, cattāro brahmavihārā, cattāro āruppā, ekā saññā, ekaṃ
vavatthānanti cattārīsāya samādhībhāvanāya kammaṭṭhānāni bhāvanāvidhānaṃca
vitthārato vattabbāni. Taṃ panetaṃ sabbaṃ yasmā visuddhimagge sabbākārato
vitthāretvā vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayeneva veditabbaṃ. Kevalaṃhi tattha
sāvakabodhisattassa vasena vuttaṃ, idha mahābodhisattassa vasena
karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbanti ayameva visesoti. Evamettha
nekkhammapāramiyā paṭipattikkamo veditabbo.

Tathā paññāpāramiṃ sampādetukāmena yasmā paññā āloko viya andhakārena
mohena saha na vattati, tasmā mohakāraṇāni tāva bodhisattena parivajjetabbāni.
Tatthimāni mohakāraṇāni - arati tandi vijambhitā ālasiyaṃ gaṇasaṅgaṇikārāmatā
niddāsīlatā anicchayasīlatā ñānasmīṃ akutūhalatā micchādhimāno aparipucchakatā
kāyassa na sammāparihāro asamāhitacittatā duppaññānaṃ puggalānaṃ sevanā
paññavantānaṃ apayirupāsanaṃ attaparibhavo micchāvikappo viparītābhīniveso
kāyadaḥhibahulatā asaṃvegasīlatā pañca nīvaraṇāni. Saṅkhepato ye vā pana
dhamme āsevato anuppannā paññā nuppajjati, uppannā parihāyati. Iti imāni
sammohakāraṇāni parivajjentena bāhusacce jhānādīsu ca yogo karaṇīyo.

Tatthāyaṃ bāhusaccassa visayavibhāgo - pañcakkhandhā dvādasāyatanāni aṭṭhārasa
dhātuyo cattāri saccāni bāvisatindriyāni dvādasapadiko paṭiccasamuppādo tathā
satipaṭṭhānādayo kusalādidhammappakārabhedā ca, yāni ca loke anavajjāni
vijjāṭṭhānāni, ye ca sattānaṃ hitasukhavidhānayoḃgā byākaraṇavisesā, iti evaṃ
pakāraṃ sakalameva sutavisayaṃ upāyakosallapubbaṅgamāya paññāya satiyā
vīriyena ca sādhuḃkaṃ uggahaṇasavanadhāraṇaparicayaparipucchāhi ogāhetvā tattha
ca paresaṃ patitṭhāpanena sutamayā paññā nibbattetabbā.

Tathā sattānaṃ itikattabbatāsu tṭhānuppattikapaṭibhānabhūtā
āyāpāyaupāyakosallabhūtā ca paññā hitesitaṃ nissāya tattha tattha yathārahaṃ
pavattetabbā. Tathā khandhādīnaṃ sabhāvadhammānaṃ
ākāraparivitakkanamukhena te nijjhānaṃ khamāpentena cintāmayā paññā
nibbattetabbā. Khandhādīnaṃyeva pana
salakkhaṇasāmaññalakkaṇapariggahaṇavasena lokiyapariññā nibbattentena
pubbabhāgabhāvanāpaññā sampādetabbā. Evaṃhi nāmarūpamattamidaṃ
yathārahaṃ paccayehi uppajjati ceva nirujjhati ca, na ettha koci kattā vā kāretā vā,
hutvā abhāvaṭṭhena aniccaṃ, udayabbayaapaṭipīḷanaṭṭhena dukkhaṃ,
avasavattanaṭṭhena anattāti ajjhattikadhamme bāhirakadhamme ca nibbisesaṃ
parijānanto tattha āsaṅgaṃ pajahanto pare ca tattha taṃ jahāpento kevalaṃ
karuṇāvaseneva yāva na buddhaguṇā hatthatalaṃ āgacchanti, tāva yānattaye satte
avatāraṇaparipācanehi patitṭhapento jhānavimokkhasamādhīsamāpattiyo abhiññāyo
ca lokiyā vasībhāvaṃ pāpento paññāya matthakaṃ pāpuṇāti.

Tattha yā imā iddhividhaññaṃ dibbasotadhātuññaṃ cetopariyaññaṃ
pubbenivāsānussatiññaṃ dibbacakkuṇñaṃ yathākammupagaññaṃ
anāgataṃsaññānti saparibhaṇḍā pañcalokiyaabhiññāsāṅkhātā bhāvanāpaññā, yā ca
khandhāyatanadhātuindriyasaccapaṭiccasamuppādādibhēdesu bhūmibhūtesu

dhammesu uggahaparipucchāvasena ñāṇaparicayaṃ katvā sīlavisuddhicittavisuddhīti
mūlabhūtāsu imāsu dvīsu visuddhīsu patitṭhāya
diṭṭhivisuddhikaṅkhāvitaraṇavisuddhimaggāmaggañāṇadassanavisuddhi-
paṭipadāñāṇadassanavisuddhiñāṇadassanavisuddhīti sarīrabhūtā imā pañca
visuddhiyo sampādentena bhāvetabbā lokiyalokuttarabhedā bhāvanāpaññā, tasmaṃ
sampādanavidhānaṃ yasmā “tattha ekopi hutvā bahudhā hotītiādikaṃ
iddhivikubbanāṃ kātukāmena ādikammikena yoginā”tiādinā “khandhāti
rūpakkhando vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandho
viññāṇakkhandho”tiādinā ca visayavibhāgena saddhiṃ visuddhimagge sabbākārato
vitthāretvā vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayeneva veditabbaṃ. Kevalaṅhi tattha
sāvakabodhisattassa vasena paññā āgatā, idha mahābodhisattassa vasena
karuṇūpāyakosallapubbaṅgamaṃ katvā vattabbā, ñāṇadassanavisuddhiṃ apāpetvā
paṭipadāñāṇadassanavisuddhiyaṃyeva vipassanā ṭhapetabbāti ayameva viseso.
Evamettha paññāpāramiyā paṭipattikkamo veditabbo.

Tathā yasmā sammāsambodhiyā katābhinihārena mahāsattena
pāramiparipūraṇatthaṃ sabbakālaṃ yuttappayuttana bhavitabbaṃ
ābaddhaparikaraṇena, tasmā kālena kālaṃ “ko nu kho ajja mayā puññasambhāro
ñāṇasambhāro vā upacito, kiṃ vā mayā parahitaṃ kata”nti divase divase
paccavekkhantena sattahitatthaṃ ussāho karaṇīyo. Sabbesampi sattānaṃ upakārāya
attano pariggahabhūtaṃ vatthu kāye jīvite ca nirapekkhacittena ossajitabbaṃ. Yaṃ
kiñci kammaṃ karoti kāyena vācāya vā, taṃ sabbaṃ sambodhiyaṃ ninnacitteneva
kātabbaṃ, bodhiyā pariṇāmetabbaṃ. Uḷārehi ittarehi ca kāmehi vinivattacitteneva
bhavitabbaṃ. Sabbāsupi itikattabbatāsu upāyakosallaṃ paccupaṭṭhāpetvāva
paṭipajjitabbaṃ.

Tasmiṃ tasmiṃ sattahite āradhaviṇṇa bhavitabbaṃ itṭhāniṭṭhādisabbasahena
avisamvādinā. Sabbepi sattā anodhiso mettāya karuṇāya ca pharitabbā. Yā kāci
sattānaṃ dukkhuppatti, sabbā sā attani pāṭikaṅkhitabbā. Sabbesaṅca sattānaṃ
puññaṃ abbhānumoditabbaṃ. Buddhānaṃ mahantatā mahānubhāvatā abhiṇhaṃ
paccavekkhitabbā. Yaṅca kiñci kammaṃ karoti kāyena vācāya vā, taṃ sabbaṃ
bodhininnacittapubbaṅgamaṃ kātabbaṃ. Iminā hi upāyena dānādīsu
yuttappayuttassa thānavato daḷhaparakkamassa mahāsattassa bodhisattassa
aparimeyyo puññasambhāro ñāṇasambhāro ca divase divase upacīyati.

Api ca sattānaṃ paribhogatthaṃ paripālanatthañca attano sarīraṃ jīvitañca
pariccajivā khuppiṇāsaṅgahavātātapādidukkhapatikāro pariyesitabbo upanetabbo
ca. Yaṅca yathāvuttadukkhapatikārajaṃ sukhaṃ attanā paṭilabhati, tathā ramaṇīyesu
ārāmyānapāsādataḷākādīsu araṇṇāyatanesu ca kāyacittasantāpābhāvena
abhinibbutattā attanā sukhaṃ paṭilabhati, yaṅca suṇāti
buddhānubuddhapaccekaḥbuddhā mahābodhisattā ca nekkhammapaṭipattiyaṃ ṭhitā
diṭṭhadhammasukhavihārabhūtaṃ īdisaṃ nāma jhānasamāpattisukhaṃ
anubhavantīti, taṃ sabbaṃ sabbasattesu anodhiso upasaṃharatīti. Ayaṃ tāva nayo
asamāhitabhūmiyaṃ patitṭhitassa.

Samāhitabhūmiyaṃ pana patitṭhito attanā yathānubhūtaṃ visesādhigamanibbattaṃ
pītiṃ passaddhiṃ sukhaṃ samādhim yathābhūtañāṇaṃ sattesu adhimuccanto
upasaṃharati pariṇāmeti. Tathā mahati saṃsāradukkhe tassa ca nimittabhūte
kilesābhisaṅkhāradukkhe nimuggaṃ sattanikāyaṃ disvā tatrāpi
chedanabhedanaphālanapiṃsanaggisantāpādi janitā dukkhā tibbā kharā kaṭukā

vedanā nīrantaraṃ cirakālaṃ vediyante nārake, aññaṃaññaṃ
 kujjhanasantāpanaviheṭṭhanahiṃsanaparādhīnatādīhi mahādukkhaṃ anubhavante
 tiracchānagate, jotimālākulasarīre khuppiṇāpāsāvātātapādīhi ḍayhamāne ca
 visussamāne ca vantakheḷādīhāre uddhabāhuṃ viravante nijjhāmataṇhikādike
 mahādukkhaṃ vediyamāne pete ca, pariyeṭṭhimūlakaṃ mahantaṃ anayabyasaṇaṃ
 pāpuṇante hatthacchedādikāraṇāyogena dubbaṇṇaduḍḍasikadaliddādibhāvena
 khuppiṇāpāsādiābhāyogena balavantehi abhibhavanīyato paresaṃ vahanato
 parādhīnato ca, nārake pete tiracchānagate ca, atisayante apāyadukkhānibbisesaṃ
 dukkhamanubhavante manusse ca, tathā visayavisaparibhogavikkhittacittatāya
 rāgādiparīlāhena ḍayhamāne
 vātavegasamuṭṭhitajālāsamiddhasukkhakatṭhasannipāte aggikkhandhe viya
 anupasantapariḷāhavuttike anupasantanihataparādhīne kāmāvacaradeve ca, mahatā
 vāyāmena vidūramākāsaṃ vigāhitasakuntā viya balavatā dūre pāṇinā khittasārā viya
 ca, satipi cirappavattiyāṃ aniccantikatāya pātapariyosānā anatikkantajātijārāmaṇā
 evāti rūpārūpāvacaradeve ca passantena mahantaṃ saṃvegaṃ paccupaṭṭhapetvā
 mettāya karuṇāya ca anodhiso sattā pharitabbā. Evaṃ kāyena vācāya manasā ca
 bodhisambhāre nīrantaraṃ upacinantena yathā pāramiyo pāripūriṃ gacchanti, evaṃ
 sakkaccakārinā sātaccakārinā anolīnavuttinā ussāho pavattetabbo, vīriyapāramī
 paripūretabbā.

Api ca

acinteyyāparimeyyavipuloḷāravimalanirupamanirūpakilesaguṇanicayanidhānabhūtas
 sa buddhabhāvassa ussakkivā sampahaṃsanayoggaṃ vīriyaṃ nāma
 acinteyyānubhāvameva, yaṃ na pacurajanā sotumpi sakkuṇanti, pageva
 paṭipajjitum. Tathā hi tividhā abhinīhāracittupatti, catasso buddhabhūmiyo, cattāri
 saṅghavattūni, karuṇekarasatā, buddhadhammesu sacchikaraṇena
 visesappaccayo nijjhānakhanti, sabbadhammesu nirupalepo, sabbasattesu
 piyaputtasañña, saṃsāradukkhehi aparikhedo, sabbadeyyadhammapariccāgo, tena
 ca nīratimānatā, adhisīlādiadhiṭṭhānaṃ, tattha ca acañcalatā, kusalakiriyāsu
 pītipāmojjaṃ, vivekaninnacittatā, jhānānuyogo, anavajjadhammena atitti,
 yathāsutassa dhammassa paresaṃ hitajjhāsayena desanā, sattānaṃ ñāye nivesanā,
 ārambhadaḷhatā, dhīravīrabhāvo, parāpavādaparāpakāresu vikārābhāvo,
 saccādhīṭṭhānaṃ, samāpattisu vasībhāvo, abhiññāsu balappatti,
 lakkhaṇattayāvabodho, satipaṭṭhānādīsu yogakammābhiyogena
 lokuttaramaggasambhārasambharaṇaṃ, navalokuttarāvakkantīti evamādikā sabbāpi
 bodhisambhārapaṭipatti vīriyānubhāveneva samijjhatīti abhinīhārato yāva mahābodhi
 anossajjantena sakkaccaṃ nīrantaraṃ vīriyaṃ yathā uparūpari visesāvahaṃ hoti,
 evaṃ sampādetabbā. Sampajjamāne ca yathāvutte vīriye
 khantisaccādhīṭṭhānādayo ca dānasīlādayo ca sabbepi bodhisambhārā
 tadadhīnavuttitāya sampannā eva hontīti khantiādīsupi imināva nayena paṭipatti
 veditabbā.

Iti sattānaṃ sukhūpakaraṇapariccāgena bahudhā anuggahakaraṇaṃ dānena
 paṭipatti, sīlena tesāṃ

jīvitasāpateyyadārarakkhāabhedapiyahitavacanāvihīmsādikāraṇāni, nekkhammena
 tesāṃ āmisapaṭiggahaṇadhammadānādīnā anekavidhā hitacariyā, paññāya tesāṃ
 hitakaraṇūpāyakosallaṃ, vīriyena tattha ussāhārambhaasaṃhīrāni, khantiyā
 tadaparādhāsanaṃ, saccena nesāṃ

avañcanatadupakārakiriyāsamādānāvisaṃvādanādi, adhiṭṭhānena tadupakāraṇe

anattasampātepi acalanaṃ, mettāya nesaṃ hitasukhānucintanaṃ, upekkhāya nesaṃ upakārāpakāresu vikārānāpattīti evaṃ aparimāṇe satte ārabbhā anukampitasabbasattassa mahābodhisattassa puthujjanehi asādhāraṇo aparimeyyo puññañāṇasambhārūpacayo ettha paṭipattīti veditabbaṃ. Yo cetāsaṃ paccayo vutto, tassa ca sakkaccaṃ sampādanaṃ.

Ko vibhāgoti? Dasa pāramiyo, dasa upapāramiyo, dasa paramatthapāramiyoti samattiṃsapāramiyo. Tattha katābhinihārassa bodhisattassa parahitakaraṇābhinnāsāyapayogassa kaṇhadhammavokiṇṇā sukkadhammā pāramiyo eva, tehi avokiṇṇā sukkadhammā upapāramiyo, akaṇhaasukkā paramatthapāramiyoti keci. Samudāgamanakālesu vā pūriyamānā pāramiyo, bodhisattabhūmiyaṃ puṇṇā upapāramiyo, buddhabhūmiyaṃ sabbākāraparipuṇṇā paramatthapāramiyo. Bodhisattabhūmiyaṃ vā parahitakaraṇato pāramiyo, attahitakaraṇato upapāramiyo, buddhabhūmiyaṃ balavesārājjasamadhigamena ubhayahitaparipūraṇato paramatthapāramiyo.

Evaṃ ādimajjhapariyosānesu paṇidhānārambhapariniṭṭhānesu tesāṃ vibhāgoti apare. Dosūpasamakaruṇāpakatikānaṃ bhavasukhavimuttisukhaparamasukhappattānaṃ puññūpacayabhedato tabbibhāgoti añṇe. Lajjāsati mānāpassayānaṃ lokuttaradhammādhīpatīnaṃ sīlasamādhīpaññāgarukānaṃ tāritatāritatārayitūnaṃ anubuddhapacceka buddhasammāsambuddhānaṃ pāramī, upapāramī, paramatthapāramīti bodhisattassuppattito yathāvuttavibhāgoti keci. Cittapaṇidhito yāva vacīpaṇidhi, tāva pavattā sambhārā pāramiyo, vacīpaṇidhito yāva kāyapaṇidhi, tāva pavattā upapāramiyo, kāyapaṇidhito pabhūti paramatthapāramiyoti apare. Añṇe pana “parapuññānumodanavasena pavattā sambhārā pāramiyo, paresaṃ kārapanavasena pavattā upapāramiyo, sayamaṃkaraṇavasena pavattā paramatthapāramiyo”ti vadanti.

Tathā bhavasukhāvaho puññañāṇasambhāro pāramī, attano nibbānasukhāvaho upapāramī, paresaṃ tadubhayasukhāvaho paramatthapāramīti eke. Puttadārādhānādiupakaraṇapariccāgo pana dānapāramī, aṅgapariccāgo dānaupapāramī, attano jīvitapariccāgo dānaparamatthapāramīti. Tathā puttadārādikassa tividhassāpi hetu avītikkamanavasena tisso sīlapāramiyo, tesu eva tividhesu vatthūsu ālayaṃ upacchinditvā nikkhamanavasena tisso nekkhammapāramiyo, upakaraṇaṅga jīvitataṇhaṃ samūhanitvā sattānaṃ hitāhitavinicchaya karaṇavasena tisso paññāpāramiyo. Yathāvuttābhedānaṃ pariccāgādīnaṃ vāyamanavasena tisso vīriyapāramiyo, upakaraṇaṅga jīvitantarāyakaṇānaṃ khamanavasena tisso khanti pāramiyo, upakaraṇaṅga jīvitahetu saccāpariccāgavasena tisso sacca pāramiyo, dānādīpāramiyo akuppādhīttānāvaseneva samijjhantīti, upakaraṇādivināsepi acalādhīttānāvasena tisso adhiṭṭhānapāramiyo, upakaraṇādiupaghāta kesupi sattesu mettāya avijahanavasena tisso mettāpāramiyo, yathāvuttavattahuttayassa upakārāpakāresu satta saṅkhāresu majjhantatāpaṭilābhavasena tisso upekkhāpāramiyoti evamādinā etāsaṃ vibhāgo veditabbāti.

Ko saṅgahoti? Ettha pana yathā etā vibhāgato tiṃsaviddhāpi dānapāramiā dibhāvato dasaviddhā, evaṃ dānasīlakhantivīriyājhānapaññāsabhāvena chabbiddhā. Etāsu hi nekkhammapāramī sīlapāramiyā saṅgahitā, tassā pabbajjābhāve, nīvaraṇavivekabhāve pana jhānapāramiyā kusala dhammabhāve chahipi saṅgahitā.

Saccapāramī sīlapāramiyā ekadeso eva vacīviratisaccapakkhe, ñāṇasaccapakkhe pana paññāpāramiyā saṅgahitā. Mettāpārami jhānapāramiyā eva. Upekkhāpāramī jhānapaññāpāramīhi. Adhiṭṭhānapāramī sabbāhipi saṅgahitāti.

Etesaṅca dānādīnaṃ channaṃ guṇānaṃ aññamaññasambandhānaṃ pañcadasayugalādīni pañcadasayugalādisādhakāni honti. Seyyathidaṃ - dānasīlayugaleṇa parahitāhitānaṃ karaṇākaraṇayugalasiddhi, dānakhantiyugaleṇa alobhādosayugalasiddhi, dānavīriyayugaleṇa cāgasutayugalasiddhi, dānajhānayugaleṇa kāmadosappahānayugalasiddhi. Dānapaññāyugaleṇa ariyayānadhurayugalasiddhi, sīlakhantidvayeṇa payogāsayasuddhidvayasiddhi, sīlavīriyadvayeṇa bhāvanādvayasiddhi, sīlajhānavayeṇa dussīlyapariyuṭṭhānappahānavayasiddhi, sīlapaññādvayeṇa dānavayasiddhi, khantivīriyayugaleṇa khamātejavayasiddhi, khantijhānayugaleṇa virodhānurodhappahānayugalasiddhi, khantipaññāyugaleṇa suññatākhantipaṭivedhadukasiddhi, vīriyajhānadukena paggaḥāvikkhepadukasiddhi, vīriyapaññādukena saraṇadukasiddhi, jhānapaññādukena yānadukasiddhi, dānasīlakhantittikena lobhadosamohappahānattikasiddhi, dānasīlavīriyattikena bhogaḥjīvitakāyasārādānattikasiddhi, dānasīlajhānattikena puññakiriyavattuttikasiddhi, dānasīlapaññāttikena āmisābhayadhammādānattikasiddhīti. Evaṃ itarehipi tikehi catukkādīhi ca yathāsambhavaṃ tikāni ca catukkādīni ca yojetabbāni.

Evaṃ chabbidhānampi pana imāsaṃ pāramīnaṃ catūhi adhiṭṭhānehi saṅgaho veditabbo. Sabbapāramīnaṃ samūhasaṅgahato hi cattāri adhiṭṭhānāni, seyyathidaṃ - saccādhīṭṭhānaṃ, cāgādhīṭṭhānaṃ, upasamādhīṭṭhānaṃ, paññādhīṭṭhānanti. Tattha adhiṭṭhātī etena, ettha vā adhiṭṭhātī, adhiṭṭhānamattameva vā tanti adhiṭṭhānaṃ, saccaṅca taṃ adhiṭṭhānaṅca, saccassa vā adhiṭṭhānaṃ, saccaṃ adhiṭṭhānametassāti vā saccādhīṭṭhānaṃ. Evaṃ sesesupī. Tattha avisesato tāva lokuttaraguṇe katābhinihārassa anukampitasabbasattassa mahāsattassa paṭiññānurūpaṃ sabbapāramipariggahato saccādhīṭṭhānaṃ. Tāsaṃ paṭipakkhapariccāgato cāgādhīṭṭhānaṃ. Sabbapāramitāguṇehi upasamato upasamādhīṭṭhānaṃ. Tehi eva parahitopāyakosallato paññādhīṭṭhānaṃ.

Visesato pana yācakajanaṃ avisaṃvādetvā dassāmīti paṭijānanato paṭiññaṃ avisaṃvādetvā dānato dānaṃ avisaṃvādetvā anumodanato macchariyādipaṭipakkhapariccāgato deyyadhammapaṭiggāhakadānadeyyadhammakkhayesu lobhadosamohabhayavūpasamato yathārahaṃ yathākālaṃ yathāvidhānaṅca dānato paññuttarato ca kusaladhammānaṃ caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ dānaṃ. Tathā saṃvarasamādānassa avītikkamanato dussīlyapariccāgato duccharitavūpasamanato paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ sīlaṃ. Yathāpaṭiññaṃ khamanato, parāparādhavikappapariccāgato, kodhahariyuṭṭhānavūpasamanato, paññuttarato, ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānā khanti. Paṭiññānurūpaṃ parahitakaraṇato, visadapariccāgato, akusalavūpasamanato, paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ vīriyaṃ. Paṭiññānurūpaṃ lokahitānucintanato, nīvaraṇapariccāgato, cittavūpasamanato, paññuttarato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānaṃ jhānaṃ. Yathāpaṭiññaṃ parahitūpāyakosallato, anupāyakiriyāpariccāgato, mohajapariḷāhavūpasamanato, sabbaññutāpaṭilābhato ca caturadhiṭṭhānapadaṭṭhānā paññā.

Tattha ñeyyapaṭiññānuvidhānehi saccādhittānaṃ.
 Vatthukāmakilesakāmapariccāgehi cāgādhittānaṃ. Dosadukkhavūpasamehi
 upasamādhittānaṃ. Anubodhapaṭivedhehi paññādhittānaṃ.
 Tividhasaccapariggahitaṃ dosattayavirodhi saccādhittānaṃ.
 Tividhacāgapariggahitaṃ dosattayavirodhi cāgādhittānaṃ.
 Tividhavūpasamapariggahitaṃ dosattayavirodhi upasamādhittānaṃ.
 Tividhañānapariggahitaṃ dosattayavirodhi paññādhittānaṃ.
 Saccādhittānapariggahitāni cāgūpasamapaññādhittānāni avisamvādanato
 paṭiññānuvidhānato ca, cāgādhittānapariggahitāni saccūpasamapaññādhittānāni
 paṭipakkhapariccāgato sabbapariccāgaphalattā ca, upasamādhittānapariggahitāni
 saccacāgapaññādhittānāni kilesapariḷāhavūpasamanato kāmūpasamanato
 kāmāpariḷāhavūpasamanato ca, paññādhittānapariggahitāni
 saccacāgūpasamādhittānāni ñānapubbaṅgamato ñānānuparivattanato cāti evaṃ
 sabbāpi pāramiyo saccappabhāvitā cāgaparibyañjitā upasamopabrūhitā
 paññāparisuddhā. Saccañhi etāsaṃ janakahetu. Cāgo pariggāhakahetu, upasamo
 parivuddhihetu, paññā pārisuddhihetu. Tathā ādimhi saccādhittānaṃ
 saccapaṭiññattā, majjhe cāgādhittānaṃ katapaṇidhānassa parahitāya
 attapariccāgato. Ante upasamādhittānaṃ sabbūpasamapariyosānattā.
 Ādimajjhapariyosānesu paññādhittānaṃ tasmim sati sambhavato asati abhāvato
 yathāpaṭiññāna ca bhāvato.

Tattha mahāpurisā satatamattahitaparahitakarehi garupiyabhāvakarehi
 saccacāgādhittānehi gihibhūtā āmisadānena pare anuggaṇhanti. Tathā
 attahitaparahitakarehi garupiyabhāvakarehi upasamapaññādhittānehi ca
 pabbajitabhūtā dhammadānena pare anuggaṇhanti.

Tattha antimabhāve bodhisattassa caturadhiṭṭhānaparipūraṇaṃ.
 Paripuṇṇacaturadhiṭṭhānassa hi carimakabhavūpapattī eke. Tatra hi
 gabbhokkantiṭṭhiabhiniṭṭhāmanesu paññādhittānasamudāgamena sato sampajāno
 saccādhittānapāripūriyā sampatijāto uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gantvā
 sabbā disā oloketvā saccānuparivattinā vacasā - “aggohamasmi lokassa,
 jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassā”ti tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi.

Upasamādhittānasamudāgamena jīṇāturamatapabbajitadassāvino
 catudhammapadesakovidassa yobbanārogyajīvitāsampattimadānaṃ upasamo.
 Cāgādhittānasamudāgamena mahato ñātiparivaṭṭassa hatthagatassa ca
 cakkavattirajjassa anapekkhāpariccāgoti.

Dutiye tṭhāne abhisambodhiyaṃ caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti keci. Tattha hi
 yathāpaṭiññānaṃ saccādhittānasamudāgamena catunnaṃ ariyasaccānaṃ
 abhisamayo, tato hi saccādhittānaṃ paripuṇṇaṃ. Cāgādhittānasamudāgamena
 sabbakilesūpakkilesapariccāgo, tato hi cāgādhittānaṃ paripuṇṇaṃ.
 Upasamādhittānasamudāgamena paramūpasamappatti, tato hi upasamādhittānaṃ
 paripuṇṇaṃ. Paññādhittānasamudāgamena anāvaraṇāñānapaṭilābho, tato hi
 paññādhittānaṃ paripuṇṇanti. Taṃ asiddhaṃ, abhisambodhiyāpi
 paramatthabhāvato.

Tatiye tṭhāne dhammacakkappavattane caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti aññe. Tattha
 hi saccādhittānasamudāgatassa dvādasahi ākārehi ariyasaccadesanāya
 saccādhittānaṃ paripuṇṇaṃ. Cāgādhittānasamudāgatassa

saddhammamahāyāgakaṇṇa cāgādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ.
Upasamādhīṭṭhānasamudāgatassa sayamaṃ upasantassa paresamaṃ upasamanena
upasamādhīṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Paññādhīṭṭhānasamudāgatassa veneyyānaṃ
āsayādi pariṇānaṃ paññādhīṭṭhānaṃ paripuṇṇanti. Tadapi asiddhaṃ, apariyositattā
buddhakiccassa.

Catutthe tṭhāne parinibbāne caturadhiṭṭhānaṃ paripuṇṇanti apare. Tatra hi
parinibbutattā paramatthasaccasampattiyaṃ saccādhīṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ.
Sabbūpadhipaṭinissaggena cāgādhiṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Sabbasaṅkhārūpasamena
upasamādhīṭṭhānaṃ paripuṇṇaṃ. Paññāpayo janapariniṭṭhānaṃ paññādhīṭṭhānaṃ
paripuṇṇanti. Tatra mahāpurisassa viśesena mettākhette abhijātiyaṃ
saccādhīṭṭhānasamudāgatassa saccādhīṭṭhānaparipūraṇamabhiyattaṃ, viśesena
karuṇākhette abhisambodhiyaṃ paññādhīṭṭhānasamudāgatassa
paññādhīṭṭhānaparipūraṇamabhiyattaṃ, viśesena muditākhette
dhammacakkapavattane cāgādhiṭṭhānasamudāgatassa
cāgādhiṭṭhānaparipūraṇamabhiyattaṃ, viśesena upekkhākhette parinibbāne
upasamādhīṭṭhānasamudāgatassa upasamādhīṭṭhānaparipūraṇamabhiyattanti
daṭṭhabbaṃ.

Tatra saccādhīṭṭhānasamudāgatassa saṃvāseṇa sīlaṃ veditabbaṃ.
Cāgādhiṭṭhānasamudāgatassa saṃvohāreṇa soceyyaṃ veditabbaṃ.
Upasamādhīṭṭhānasamudāgatassa āpadāsu thāmo veditabbo.
Paññādhīṭṭhānasamudāgatassa sākacchāya paññā veditabbā. Evaṃ
sīlajīvacittadiṭṭhivisuddhiyo veditabbā. Tathā saccādhīṭṭhānasamudāgamena
dosāgatiṃ na gacchati avisaṃvādanato. Cāgādhiṭṭhānasamudāgamena lobhāgatiṃ
na gacchati anabhisaṅgato. Upasamādhīṭṭhānasamudāgamena bhayāgatiṃ na
gacchati anaparādhato. Paññādhīṭṭhānasamudāgamena mohāgatiṃ na gacchati
yathā bhūtāvabodhato.

Tathā paṭhamena aduṭṭho adhivāseti, dutiyena aluddho paṭisevati, tatiyena abhīto
parivajjeti, catutthena asammūḷho vinodeti. Paṭhamena nekkhammasukhappatti,
itarehi pavivekaupasamasambodhisukhappattiyō hontīti daṭṭhabbā. Tathā
vivekajapītisukhasamādhijapītisukhaapītijakāyasukhasatipārisuddhija-
upekkhāsukhappattiyō etehi catūhi yathākkamaṃ honti. Evamanekaguṇānubandhehi
catūhi adhiṭṭhānehi sabbapāramisaṃsaṅgaho veditabbo. Yathā ca catūhi
adhiṭṭhānehi sabbapāramisaṅgaho, evaṃ karuṇāpaññāhipīti daṭṭhabbaṃ. Sabbopi hi
bodhisambhāro karuṇāpaññāhi saṅgahito. Karuṇāpaññāpariggahitā hi dānādiguṇā
mahābodhisambhārā bhavanti buddhattasiddhipariyosānāti. Evametāsaṃ saṅgaho
veditabbo.

Ko sampādanūpāyoti? Sakalassāpi puññādisambhārassa sammāsambodhiṃ uddissa
anavasesasambharaṇaṃ avekallakāritāyogena, tattha ca sakkaccakāritā
ādarabahumānāyogena, sātaccakāritā nirantarayogena, cirakālādiyogo ca antarā
avosānāpajjanenāti. Taṃ panassa kālaparimāṇaṃ parato āvi bhavissati. Iti
caturaṅgayogo etāsaṃ pāramīnaṃ sampādanūpāyo. Tathā mahāsattena bodhāya
paṭipajjantena sammāsambodhāya buddhānaṃ puretameva attā niyyātetabbo -
“imāhaṃ attabhāvaṃ buddhānaṃ niyyātemī”ti. Taṃtaṃpariggahavatthuṅca
paṭilābhato puretameva dānamukhe nissajjitabbaṃ. “Yaṃ kiñci mayhaṃ
upapajjanakaṃ jīvitaparikkhārajātaṃ, sabbamaṃ taṃ sati yācake dassāmi, tesamaṃ pana
dinnāvesamaṃ eva mayā paribhuñjitabba”nti.

Evam hissa sammadeva pariccāgāya kate cittābhisāṅkhāre yaṃ uppajjati pariggahavatthu aviññāṇakaṃ saviññāṇakaṃ vā, tattha ye ime pubbe dāne akataparicayo, pariggahavatthussa parittabhāvo, ulāramanuññatā, parikkhayacintāti cattāro dānavinibandhā, tesu yadā mahābodhisattassa saṃvijjamānesu deyyadhammesu paccupaṭṭhite ca yācakajane dāne cittaṃ na pakkhandati na kamati. Tena niṭṭhamettha gantabbaṃ “addhāhaṃ dāne pubbe akataparicayo, tena me etarahi dātukamyatā citte na saṅṭhātī”ti. So evaṃ me ito paraṃ dānābhirataṃ cittaṃ bhavissati, handāhaṃ ito paṭṭhāya dānaṃ dassāmi, nanu mayā paṭikacceva pariggahavatthu yācakānaṃ pariccattanti dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānaṃ saṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa paṭhamo dānavinibandho hatō hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto deyyadhammassa parittabhāve sati vekalle ca iti paṭisañcikkhati - “ahaṃ kho pubbe adānasīlatāya etarahi evaṃ paccayavikalo jāto, tasmā idāni mayā parittena vā hīnena vā yathāladdhena deyyadhammena attānaṃ piḷetvāpi dānameva dātābbaṃ, yenāhaṃ āyatimpi dānapāramiṃ matthakaṃ pāpessāmi”ti. So itarītarena taṃ dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānaṃ saṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa dutiyo dānavinibandho hatō hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto deyyadhammassa ulāramanuññatāya adātukamyatācittē uppajjamāne iti paṭisañcikkhati - “nanu tayā sappurisa ulāratamā sabbasetṭhā sammāsambodhi abhipatthitā, tasmā tadatthaṃ tayā ulāramanuññe eva deyyadhamme dātuṃ yuttarūpa”nti. So ulāraṃ manuññañca deti muttacāgo payatapāṇī vossaggarato yācayogo dānaṃ saṃvibhāgarato. Evaṃ mahāpurisassa tatiyo dānavinibandho hatō hoti vihato samucchinno.

Tathā mahāsatto dānaṃ dento yadā deyyadhammassa parikkhayaṃ passati, so iti paṭisañcikkhati - “ayaṃ kho bhogānaṃ sabhāvo, yadidaṃ khayadhammatā vayadhammatā ca. Api ca me pubbe tādissassa dānassa akatattā evaṃ bhogānaṃ parikkhayaṃ dissati, handāhaṃ yathāladdhena deyyadhammena parittena vā vipulena vā dānameva dadeyyaṃ, yenāhaṃ āyatiṃ dānapāramiyā matthakaṃ pāpuṇissāmi”ti. So yathāladdhena dānaṃ deti muttacāgo payatapāṇī vosaggarato yācayogo dānaṃ saṃvibhāgarato. Evaṃ mahāsattassa catuttho dānavinibandho hatō hoti vihato samucchinno. Evaṃ ye ye dānapāramiyā vinibandhabhūtā anattā, tesāṃ tesāṃ yathārahaṃ paccavekkhitvā paṭivinodanaṃ upāyo. Yathā ca dānapāramiyā, evaṃ sīlapāramiādīsopi datṭhabbaṃ.

Api ca yaṃ mahāsattassa buddhānaṃ attasanniyyātanaṃ, taṃ sammadeva sabbapāramīnaṃ sampādanūpāyo. Buddhānañhi attānaṃ niyyātetvā ṭhito mahāpuriso tattha tattha bodhisambhārapāripūriyā ghaṭento vāyamanto sarīrassa sukhūpakaraṇānañca upacchedakesu dussāhesupi kicchesu durābhisambhavesupi sattasaṅkhārasamupanītesu anattesu tibbesu pāṇaharesu “ayaṃ mayā attabhāvo buddhānaṃ paricatto, yaṃ vā taṃ vā ettha hotū”ti taṃnimittaṃ na kampati na vedhati, īsakampi aññathattaṃ na gacchati, kusalārambhe aññadatthu acalādhiṭṭhānova hoti, evaṃ attasanniyyātanaṃ etāsaṃ sampādanūpāyo.

Api ca samāsato katābhinīhārassa attāni sinehassa parisosanaṃ paresu ca sinehassa parivaḍḍhanaṃ etāsaṃ sampādanūpāyo. Sammāsambodhisamādhigamāya hi katamahāpaṇidhānassa mahāsattassa yāthāvato parijānanaṃ sabbesu dhammesu anupalittassa attāni sineho parikkhayaṃ pariyādānaṃ gacchati,

mahākaruṇāsamāsevanena pana piyaputte viya sabbasatte sampassamānassa tesu mettākaruṇāsiṇeho parivaḍḍhati, tato ca taṃtadavatthānurūpaṃ attaparasantānesu lobhadosamohavigamena vidūrīkatamacchariyādibodhisambhārapaṭipakkho mahāpuriso dānapiyavacanaatthacariyāsamānattatāsaṅkhātehi catūhi saṅgahavatthūhi caturadhiṭṭhānānugatehi accantaṃ janassa saṅgahakaraṇena upari yānattaye avatāraṇaṃ paripācanañca karoti.

Mahāsattānañhi mahākaruṇā mahāpañña ca dānena alaṅkatā, dānaṃ piyavacanena, piyavacanaṃ atthacariyāya, atthacariyā samānattatāya alaṅkatā saṅgahitā ca. Tesam sabbepi satte attanā nibbisesse katvā bodhisambhāresu paṭipajjantānaṃ sabbattha samānasukhadukkhatāya samānattatāya siddhi. Buddhabhūtānampi ca teheva catūhi saṅgahavatthūhi caturadhiṭṭhānaparipūritābhivuddhehi janassa accantikaṃ saṅgahakaraṇena abhivinayanaṃ sijjhati. Dānañhi sammāsambuddhānaṃ cāgādhiṭṭhānena paripūritābhivuddhaṃ, piyavacanaṃ saccādhiṭṭhānena, atthacariyā paññādhiṭṭhānena, samānattatā upasamādhiṭṭhānena paripūritābhivuddhā. Tathāgatānañhi sabbasāvakapaccekabuddhehi samānattatā parinibbāne. Tatra hi nesaṃ avisesato ekībhāvo. Tenevāha “natthi vimuttiyā nānatta”nti. Honti cettha -

“Sacco cāgī upasanto, paññavā anukampako;
Sambhataṃ sabbasambhāro, kaṃ nāmatthaṃ na sādhaṃ.

“Mahākāruṇiko satthā, hiteṣi ca upekkhako;
Nirapekkho ca sabbattha, aho acchariyo jino.

“Viratto sabbadhammesu, sattesu ca upekkhako;
Sadā sattahite yutto, aho acchariyo jino.

“Sabbadā sabbasattānaṃ, hitāya ca sukhāya ca;
Uyyutto akilāsū ca, aho acchariyo jino”ti.

Kittakena kālena sampādananti? Heṭṭhimena tāva paricchadena cattāri asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ sataṣaḥsañca, majjhimena aṭṭha asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ sataṣaḥsañca, uparimena pana soḷasa asaṅkhyeyyāni mahākappānaṃ sataṣaḥsañca. Ete ca bhedaṃ yathākkamaṃ paññādhikasaddhādhikavīriyādhikavasena ñātābba. Paññādhikānañhi saddhā mandā hoti paññā tikkhā, saddhādhikānaṃ paññā majjhimā hoti, vīriyādhikānaṃ paññā mandā, paññānubhāvena ca sammāsambodhi adhigantabbāti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ.

Apare pana “vīriyassa tikkhamajjhimamudubhāvena bodhisattānaṃ ayaṃ kālavibhāgo”ti vadanti. Avisesena pana vimuttiṃ paripācanīyānaṃ dhammānaṃ tikkhamajjhimamudubhāvena yathāvuttakālabhedena bodhisambhārā tesam pāripūriṃ gacchantīti tayopete kālabhedā yuttātipi vadanti. Evaṃ tividhā hi bodhisattā abhinīhāraḥkhaṇe bhavanti ugghaḥaṭṭitaññūvipaṇcītaññūneyyabhedena. Tesu yo ugghaḥaṭṭitaññū, so sammāsambuddhassa sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ suṇanto gāthāya tatiyapade apariyosite eva chahi abhiññāhi saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adhigantaṃ samatthūpanissayo hoti, sace sāvakabodhiyaṃ adhimutto siyā.

Dutiyo bhagavato sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ suṇanto apariyosite eva gāthāya catutthapade chahi abhiññāhi arahattaṃ adhigantuṃ samatthūpanissayo hoti, yadi sāvakabodhiyaṃ adhimutto siyā.

Itaro pana bhagavato sammukhā catuppadikaṃ gāthaṃ sutvā pariyositāya gāthāya chahi abhiññāhi arahattaṃ pattuṃ samatthūpanissayo hoti.

Tayopete vinā kālabhedena katābhinihāro buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇā ca anukkamena pāramiyo paripūrentā yathākkamaṃ yathāvuttabhedenā kālena sammāsambodhiṃ pāpuṇanti. Tesu tesu pana kālabhedeṣu aparipuṇṇesu te te mahāsattā divase divase vessantaradānasadisamaṃ mahādānaṃ dentāpi tadanurūpe sīlādisabbapāramidhamme ācinantāpi pañca mahāpariccāge pariccajantāpi ñātattacariyā lokattacariyā buddhattacariyā paramakoṭiṃ pāpentāpi antarā ca sammāsambuddhā bhavissantīti netamaṃ tthānaṃ vijjati. Kasmā? Nāṇassa aparipaccanato buddhakāradhammānaṃ apariniṭṭhānato. Paricchinnakālanipphāditamaṃ viya hi sassamaṃ yathāvuttakālaparicchedenā parinipphāditā sammāsambodhi tadanantarā sabbussāhena vāyamantenāpi na sakkā adhigantunti pāramipāripūri yathāvuttakālavisesena sampajjatīti veditabbaṃ.

Ko ānisaṃsoti? Ye te katābhinihārānaṃ bodhisattānaṃ -

“Evaṃ sabbaṅgasampannā, bodhiyā niyatā narā;
Saṃsaram dīghamaddhānaṃ, kappakoṭisatehipi.

“Avīcimhi nuppajjanti, tathā lokantaresu ca;
Nijjhāmatanṇhā khuppiṇā, na honti kālakaṇṭhikā.

“Na honti khuddakā paṇā, upapajjantāpi duggatiṃ;
Jāyamānā manussesu, jaccandhā na bhavanti te.

“Sotavekallatā natthi, na bhavanti mūgapakkhikā;
Itthibhāvaṃ na gacchanti, ubhatobyañjanapaṇḍakā.

“Na bhavanti pariyāpannā, bodhiyā niyatā narā;
Muttā ānantarikehi, sabbattha suddhagocarā.

“Micchādiṭṭhiṃ na sevanti, kammakiriyaḍḍhaṇā;
Vasamānāpi saggesu, asaṇṇā nūpapajjare.

“Suddhāvāsesu devesu, hetu nāma na vijjati;
Nekkhammaninnā sappurisā, viṣamūyuttā bhavābhavā;
Caranti lokattacariyāyo, pūrenti sabbapāramī”ti. -

Evaṃ saṃvaṇṇitā ānisaṃsā. Ye ca “sato sampajāno, ānanda, bodhisatto tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṃ okkamati”tiādinā soḷasa acchariyabbhutadhammappakārā, ye ca “sītaṃ byapagataṃ hoti, uṇhaṇca upasammati”tiādinā “jāyamāne kho, sāriputta, bodhisatte ayaṃ dasasahassī lokadhātu saṅkampaṭi sampakampaṭi sampavedhati”tiādinā ca dvattiṃsa pubbanimittappakārā, ye vā panaññepi bodhisattānaṃ adhippāyasamijjhanaṃ kammādisu vasībhāvoti evamādayo tattha tattha jātakabuddhavaṃsādisu dassitākārā ānisaṃsā, te sabbepi etāsaṃ ānisaṃsā. Tathā yathānidassitabhedā alobhādosādiguṇayugādayo cāti veditabbā.

Api ca yasmā bodhisatto abhinīhārato paṭṭhāya sabbasattānaṃ pitusamo hoti hitesitāya, dakkhiṇeyyako garu bhāvanīyo paramañca puññakkhettaṃ hoti guṇavisesayogena. Yebhuyyena ca manussānaṃ piyo hoti, amanussānaṃ piyo hoti, devatāhi anupālīyati, mettākaruṇāparibhāvitasantānatāya vāḷamigādīhi ca anabhibhavanīyo hoti, yasmim̐ yasmiñca sattanikāye paccājāyati, tasmim̐ tasmim̐ ulārena vaṇṇena ulārena yasena ulārena sukhena ulārena balena ulārena ādhipateyyena aññe satte abhibhavati puññavisesayogato.

Appābādho hoti appātaṅko, suvisuddhā cassa saddhā hoti suvisadā, suvisuddhaṃ vīriyaṃ, satisamādhapaññaṃ suvisadā, mandakilesa hoti mandadaratho mandapariḷāho, kilesānaṃ mandabhāveneva suvaco hoti padakkhiṇaggāhī, khamo hoti sorato, sakhilo hoti paṭisanthārakusalo, akkodhano hoti anupanāhī, amakkhī hoti apaḷāsī, anissukī hoti amaccharī, asaṭho hoti amāyāvī, athaddho hoti anatimānī, asāraddho hoti appamatto, parato upatāpasaho hoti paresaṃ anupatāpī, yasmiñca gāmakhettaṃ paṭivasati, tattha sattānaṃ bhayādayo upaddavā yebhuyyena anuppannā nuppajjanti, uppannā ca vūpasammanti, yesu ca apāyesu uppajjati, na tattha pacurajano viya dukkhena adhimattaṃ pīḷiyati, bhiyyosomattāya saṃvegamāpajjati. Tasmā mahāpurisassa yathārahaṃ tasmim̐ tasmim̐ bhava labbhamānā ete sattānaṃ pitusamatā dakkhiṇeyyatādayo guṇavisesā ānisaṃsāti veditabbā.

Tathā āyusampadā rūpasampadā kulasampadā issariyasampadā ādeyyavacanatā mahānubhāvatāti etepi mahāpurisassa pāramīnaṃ ānisaṃsāti veditabbā. Tattha āyusampadā nāma tassaṃ tassaṃ upapattiyaṃ dīghāyukatā ciraṭṭhitikatā, tāya yathāraddhāni kusalasamādānāni pariyoṣāpeti, bahuñca kusalaṃ upacinoti. Rūpasampadā nāma abhirūpatā dassanīyatā pāsādikatā, tāya rūpappamāṇānaṃ sattānaṃ pasādāvaho hoti sambhāvanīyo. Kulasampadā nāma ulāresu kulesu abhinibbatti, tāya jātimaḍḍimadamattānampi upasaṅkamanīyo hoti payirupāsānīyo, tena te nibbisevane karoti. Issariyasampadā nāma mahāvibhavatā mahesakkhātā mahāparivāratā ca, tāhi saṅgaṇhitabbe catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhituṃ, niggahetabbe dhammena niggahetuñca samattho hoti.

Ādeyyavacanatā nāma saddheyyatā paccayikatā, tāya sattānaṃ pamāṇabhūto hoti, alaṅghanīyā cassa āṇā hoti. Mahānubhāvatā nāma ānubhāvamahantatā, tāya parehi na abhibhūyati, sayameva pana pare aññadatthu abhibhavati dhammena samena yathābhūtaguṇehi ca, evamete āyusampadādayo mahāpurisassa pāramīnaṃ ānisaṃsā, sayañca aparimāṇassa puññasambhārassa parivuḍḍhihetubhūtā yānattaye sattānaṃ avatāraṇassa paripācanassa ca kāraṇabhūtāti veditabbā.

Kim phalanti? Samāsato tāva sammāsambuddhabhāvo etāsaṃ phalaṃ, vitthārato pana dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇaasīti anubyañjanabyāmapabbhādiānekaguṇagaṇasamujjalarūpakāyasampatti-
adhiṭṭhānasabalacatuvesārājjaasādhāraṇaṇāṇaattthārasāveṇika-
buddhadhammappabhutiantāparimāṇa guṇasamudayopasobhinī dhammakāyasirī.
Yāvatā pana buddhaguṇā ye anekehi kappehi sammāsambuddhenāpi vācāya pariyoṣāpetuṃ na sakkā, idametāsaṃ phalaṃ. Vuttañcetaṃ -

“Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ, kappampi ce aññamabhāsamāno;
Khīyetha kappo ciradīghamantare, vaṇṇo na khīyetha tathāgatassā”ti.

Evamettha pāramīsu pakiṇṇakakathā veditabbā.

Yaṃ pana pāḷiyaṃ “datvā dātabbakaṃ dāna”ntiādinā sabbāpi pāramī ekajjhaṃ dassetvā parato “kosajjaṃ bhayato disvā”tiādinā pariyosānagāthādvayaṃ vuttaṃ, taṃ yehi vīriyārambhamettābhāvanā appamādavihārehi yathāvuttā buddhakāradhammā visadabhāvaṃ gatā sammāsambodhisāṅkhātā ca attano vimutti paripācitā, tehi veneyyānampi vimutti paripācanāya ovādadānatthaṃ vutthaṃ.

Tattha kosajjaṃ bhayato disvā, vīriyārambhañca khematoti iminā paṭipakkhe ādinavadassanamukhena vīriyārambhe ānisaṃsaṃ dasseti. Āraddhavīriyā hothāti iminā vīriyārambhe niyojēti. Yasmā ca -

“Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā;
Sacittapariyodapanaṃ, etaṃ buddhāna sāsana”nti. -

Sāṅkhepatto. Vitthārato pana sakalena buddhavacanena pakāsītā sabbāpi sampattiyo ekanteneva sammappadhānādhīnā, tasmā bhagavā vīriyārambhe niyojētvā “esā buddhānusāsani”ti āha.

Tatrāyaṃ sāṅkhepattho - yvāyaṃ sabbasaṃkilesamūlabhāvato sabbānatthavidhāyakanti kosajjaṃ bhayato tappaṭipakkhato catūhi yogehi anupaddavabhāvasādhanaṃ vīriyārambhañca khemato disvā adhisīlasikkhādisampādanavasena vīriyassa ārambho sammappadhānānuyogo, tattha yaṃ sammadeva niyojana, “āraddhavīriyā hothā”ti, esā buddhānaṃ bhagavantānaṃ anusāsani anusitṭhi ovādoti. Sesagāthāsupi imināva nayena attho veditabbo.

Ayaṃ pana viseso - vivādanti viruddhavādaṃ, chavivādavatthuvaseṇa vivadananti attho. Avivādanti vivādapāṭipakkaṃ mettāvacīkammaṃ, mettābhāvanaṃ vā. Atha vā avivādanti avivādahetubhūtaṃ chabbidhaṃ sārāṇīyadhammaṃ. Samaggāti avaggā, kāyena ceva cittaṇa ca sahitā aviramitā aviyuttāti attho. Sakhilāti sakkilā mudusilā, aññaṃaññaṃhi muduhadayāti attho. Esā buddhānusāsani ettha sabbena sabbhaṃ vivādamanupagamma yadidaṃ chasārāṇīyadhammaparipūraṇavasena samaggavāse niyojanaṃ, esā buddhānaṃ anusitṭhīti yojetabbaṃ. Samaggavāsañhi vasamānā sīladiṭṭhisāmaññaṃgatā avivadamānā sukheneva tisso sikkhā paripūressanti satthā samaggavāse niyojanaṃ attano sāsanti dassesi.

Pamādanti pamajjanaṃ, kusalānaṃ dhammānaṃ pamussanaṃ akusalesu ca dhammesu cittavossaggaṃ. Vuttañhetuṃ - “tattha katamo pamādo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmaguṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṃ kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā, asātaṇṇakiriyatā, anaṭṭhitakiriyatā, olīnavuttitā, nikkhattachandatā, nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ...pe... yo evarūpo pamādo pamajjanaṃ pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo”ti.

Appamādanti appamajjanaṃ. Taṃ pamādassa paṭipakkhato veditabbaṃ. Atthato hi appamādo nāma satiyā avippavāso, “satiyā avippavāso”ti ca niccaṃ upaṭṭhitāya satiyā evetaṃ nāmaṃ. Apare pana “satisampajaññaṃpadhānā tathā pavattā cattāro

arūpino khandhā appamādo’’ti vadanti. Yasmā pana appamādabhāvanā nāma visum ekā bhāvanā natthi. Yā hi kāci puññakiriyā kusalakiriyā, sabbā sā appamādabhāvanātveva veditabbā.

Visesato pana vivaṭṭūpanissayaṃ saraṇagamaṇaṃ kāyikavācasikaṃvaraṇca upādāya sabbā sīlabhāvanā, sabbā samādhībhāvanā, sabbā paññābhāvanā, sabbā kusalabhāvanā, anavajjabhāvanā, appamādabhāvanā. “Appamādo’’ti hi idaṃ padaṃ mahantaṃ atthaṃ dīpeti, mahantaṃ atthaṃ pariggahetvā tiṭṭhati, sakalampi tepīṭakaṃ buddhavaṇṇaṃ āharitvā appamādapadassa atthaṃ katvā kathento dhammakathiko “atitthena pakkhando’’ti na vattabbo. Kasmā? Appamādapadassa mahantabhāvato. Tathā hi sammāsambuddho kusinārāyaṃ yamakasālānamantare parinibbānasamaye nipanno abhisambodhito paṭṭhāya pañcaccattālīsāya vassesu attanā bhāsitaṃ dhammaṃ ekeneva padena saṅgahetvā dassento “appamādena sampādetthā’’ti bhikkhūnaṃ ovādamadāsi. Tathā cāha - “seyyathāpi, bhikkhave, yāni kānici jaṅgamānaṃ pāṇānaṃ padajātāni, sabbāni tāni hatthipade samodhānaṃ gacchanti, hatthipadaṃ tesāṃ aggamakkhāyati yadidaṃ mahantattena, evameva kho, bhikkhave, ye keci kusalā dhammā, sabbe te appamādamūlakā appamādasamosaraṇā, appamādo tesāṃ aggamakkhāyatī’’ti. Tattha appamādabhāvanaṃ sikhāppattaṃ dassento satthā “bhāvetthaṭṭhaṅgikaṃ magga’’nti āha.

Tassattho - yo esa sīlādikhandhattayasaṅgaho sammādiṭṭhipubbaṅgamo sammādiṭṭhiādīnaṃyeva aṭṭhannaṃ aṅgānaṃ vasena aṭṭhaṅgiko ariyamaggo, taṃ bhāvettha attano santāne uppādettha. Dassanamaggamatte aṭṭatvā upari tiṇṇaṃ maggānaṃ uppādanavasena vaḍḍhetha, evaṃ vo appamādabhāvanā sikhāppattā bhavissatīti. Esā buddhānusāsānīti yadidaṃ kusalesu dhammesu appamajjanaṃ, taṇca ussukkāpetvā ariyamaggassa bhāvanā esā buddhānaṃ bhagavantānaṃ anusīṭṭhi ovādoti.

Iti bhagavā arahattanikūṭeneva cariyāpiṭakadesanaṃ niṭṭhāpesi. Itthaṃ sudantiādīsu itthanti kappe ca satasahassetiādīnā pakārena. Sudanti nipātamattaṃ. Bhagavāti bhāgyavantatādīhi kāraṇehi bhagavā. Attano pubbacariyanti purimāsu akittipaṇḍitādijātīsu attano paṭipattidukkarakiriyāṃ. Sambhāvayamānoti hatthatale āmalakaṃ viya sammadeva pakāsento. Buddhāpadāniyaṃ nāmāti buddhānaṃ purāṇanakammaṃ porāṇaṃ dukkarakiriyāṃ adhikicca pavattattā desitattā buddhāpadāniyanti evaṃnāmakaṃ. Dhammapariyāyanti dhammadesanaṃ dhammabhūtaṃ vā kāraṇaṃ. Abhāsītthāti avoca. Yaṃ panettha na vuttaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayattā uttānatthattā ca na vuttanti veditabbaṃ.

Nigamanakathā

Ettāvatā ca -

Visuddhacarito satthā, buddhicariyāya pāragū;
Sabbacariyāsu kusalo, lokācariyo anuttaro.

Yaṃ acchariyadhammānaṃ, sabbamacchariyātigo;
Attano pubbacariyānaṃ, ānubhāvavibhāvanaṃ.

Desesi nātho cariyā-piṭakaṃ yaṇca tādino;

Dhammasaṅgāhakā therā, saṅgāyiṃsu tatheva ca.

Tassa atthaṃ pakāsetuṃ, porāṇaṭṭhakathānayaṃ;
Nissāya yā samāradhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.

Yā tattha paramatthānaṃ, niddhāretvā yathārahaṃ;
Pakāsanā paramattha-dīpanī nāma nāmato.

Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā;
Sādhikāyaṭṭhavīsāya, pāḷiyā bhāṇavārato.

Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā;
Puññaṃ tassānubhāvena, lokanāthassa sāsanaṃ.

Ogāhetvā visuddhāya, sīlādipaṭipattiyā;
Sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.

Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmiṃ, sammāsambuddhasāsanaṃ;
Tasmiṃ sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.

Sammā vassatu kālena, devopi jagatīpati;
Saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsatūti.

Iti badaratitthavihāravāsīnā ācariyadhammapālena

Katā

Cariyāpiṭakavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 13. Σχόλια για τον κανόνα της συμπεριφοράς. 3. Το κεφάλαιο για τον Γιουντχάντζαγια έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org